

У нумары:**Шукальнікі скарбаў**

Ці асвоім навуку дэманстрацыі сваёй спадчыны?

Стар. 5

Спадзяванне на дыялог

Агляд лютаўскіх нумароў часопісаў «Полымя», «Нёман» і «Малодосць».

Стар. 6

Куды падзелася крытыка?

Пра неадназначнае — адназначна.

Стар. 7

Мова зямлі

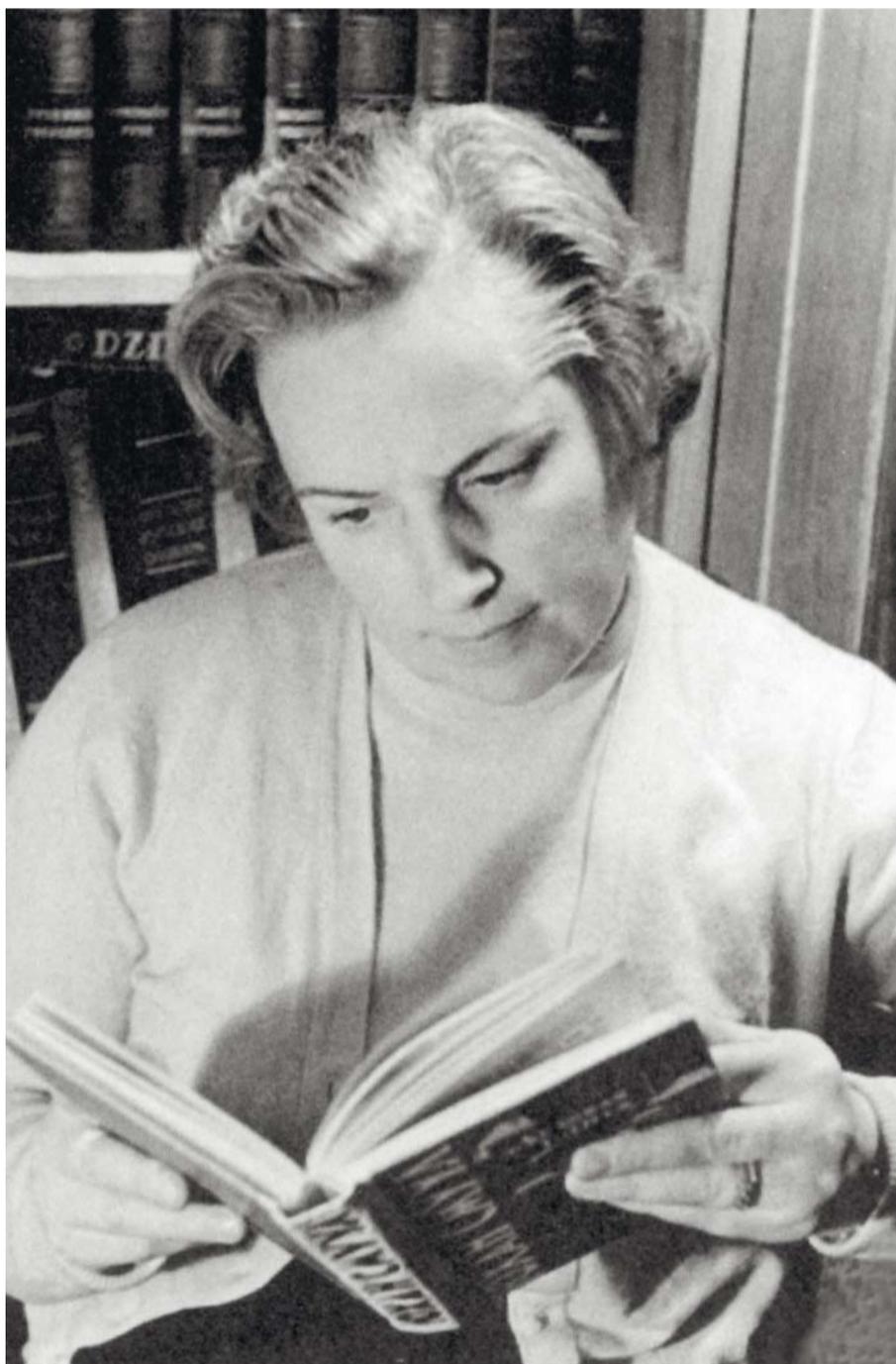
Новая кніга «Тапонімы распавядаюць» вось-вось стане бібліяграфічнай рэдкасцю.

Стар. 13

Пецябургскія адрасы Яна Баршчэўскага

Дзесяты выхадзец з Беларусі будзе ўшанаваны мемарыяльнай шыльдай у Санкт-Пецярбургу.

Стар. 14

ІДЗЕ ПАПІСКА НА І ПАЎГОДЗЕ 2009 г.**Для індывідуальных падпісчыкаў:**1 месяц — 7390 руб.
Падпісны індэкс — 63856**Ведамасная падпіска:**1 месяц — 9580 руб.
Падпісны індэкс — 638562**Індывідуальная льготная падпіска для настаўнікаў:** на 1 месяц — 4950 руб. Падпісны індэкс — 63815**Льготная падпіска для ўстаноў культуры і адукацыі:** 1 месяц — 7500 руб. Падпісны індэкс — 63880**Каб год для вас быў неблагім — падпішыцеся на «ЛіМ»!****Умела быць сама сабой****Да 80-годдзя Еўдакіі ЛОСЬ***Лёс — ён лёс,
не выпрасіш цябе...*

Еўдакія Лось

Па-рознаму складваецца лёс чалавека. У творчых людзей ён не толькі асаблівы або, на першы погляд, нават шчаслівы, у промнях вядомасці, славы. Часам за вонкавай, так бы мовіць, «фасаднай» удачлівасцю і прызнаннем не бачыцца сапраўдны драматызм асобы. А як жа нялёгка бывае абазначыць сваю прысутнасць у літаратурна-мастацкай прасторы блізкага і далёкага свету тым, каго лёс не песьціў спагаднымі абдымкамі. Так, на пачатку 60-х гадоў мінулага стагоддзя імя Еўдакіі Лось было добра вядомым у чытацкім і літаратурным асяроддзі. Яе творы часта друкаваліся на старонках

беларускай і саюзнай перыёдыкі. Крытыка не абыходзіла ўвагай яе кнігі, прыхільна сустракалі чытачы, закідвалі пытанні, пра што гавораць запіскі ўдзельнікаў падобных сустрэч, што захаваліся ў пісьменніцкім архіве, каб трапіць пасля ў Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва (Ф. 141. В. 2. Спр. 60; В. 3. Спр. 213). Дарэчы, фонд Е. Лось БДАМЛіМ надвычай багаты, вывучаць яго давядзецца многім навукоўцам.

Кожная сустрэча з чытачом — гэта не толькі спосаб выравацца за межы звыкласці і абыдзённасці. Гэта яшчэ і дзейсны стымул, каталізатар творчасці. Па рэакцыі залы яна дакладна разумела, што патрэбна яе чытачам, наколькі запатрабавана тое, што выдыхам ад-

ным паклалася ў радок. Да падобных сустрэч рыхтавалася сур'ёзна, бо жыла трывогай, каб «на вечары сустрэчы // Перад гасцінным чытачом» гучалі словы, сказаныя сэрцам. Нават радкі напішуцца пра гэта:

*“Я выбіраю вершы,
Як добрых праважатых.
Яны са мной жартуюць
І плачуць, як сябры...”*

Сустрэчы з людзьмі — істотны момант жыцця пісьменніцы. Адсюль і такі пашыраны ў паэзіі Е. Лось матыў-вобраз руху, дарогі («Клічуць дарогі», «Па дарозе», «З тысячы дарог...», «Белая дарога», «Матыў Магілёўскай шашы», «Песня нашай дарогі», «Прыязджайце часцей!», «Чаромхавы поезд», «Паедземце, дружа» і інш.). Свайго роду падсумаваннем бясконцых паездак, сустрэч і дарожных назіранняў стаў верш «Як многа ў мяне людзей» з апошняга прыжыццёвага зборніка «Лірыка ліпеня». Многіх адзначыць шчырым словам падзякі Еўдакія Якаўлеўна — хворага калегу, прыкаванага да ложка ў Пяцігорску, юную паэтэсу, бібліятэкарку з Ушач, «настаўніц школ глыбінных» і проста далёкіх ад літаратурных спраў людзей.

Быў яе ўдзячным чытачом і Варлен Бечык. Надзелены паэтычнай душой, выключным эстэтычным густам, ён глыбока разумеў лірычны талент паэтэсы, захапляўся ім і быў упэўнены, што пісаць пра творчасць Е. Лось трэба толькі «суперажывальна». Сам ён рабіў гэта выдатна. Віншуючы пісьменніцу са святам, працягуе радкі, што запалі ў яго душу: «Перачытай нядаўна Вашы вершы: “Маё сэрца пра ўсё, чаму рада, пяе, і здаюся я дрэўцам з бялюткай бярозай...”

Хай пяе сэрца!» І яшчэ. Умеў (а галоўнае — паспеў пры жыцці творцы) сказаць пра той высокі энергетычны зарад, што давала яму далучэнне да паэзіі Е. Лось: «Дзякуй за “Лірыку ліпеня”, якая і мяне, чытача, мусіць, зрабіла больш лірычным».

Праўда, за ўсё ў жыцці — а ў творчым свеце асабліва — трэба плаціць. Плаціць бяссоннымі ночамі, неўладкаванасцю лёсу, болей і радасцю мастацкага ўвасаблення таямніц свецкага. Нагадаем 1963 год. Еўдакія Лось ужо далёка не зялёнае ў літаратурнай справе дзяўчо. Ёсць значны жыццёвы і творчы вопыт: выйшаў чарговы (трэці!) паэтычны зборнік «Людзі добрыя», а ў ім дужа характэрнае прызнанне:

*Лірыка, цяжка з табою,
Скуль узялася, скажы ты?
Родная ты з малацьбою,
Толькі малоціш не жыта.*

*Бавішся ты не снапамі,
Не з каласамі гуляеш.
Б'еш ты па сэрцы цапамі,
Іскры з яго выбіваеш...*

Пункцірам

• У Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі прайшло святочнае мерапрыемства пад назвай "Жанчыны ў гісторыі — вобразы загадкавыя і прыцягальныя". Наведальнікі музея сталі ўдзельнікамі гістарычнай інсцэніроўкі з танцамі і рыцарскімі падымкамі за руку і сэрца дамы. Быў праведзены майстар-клас па старадаўніх прыдворных танцах. Скончылася мерапрыемства знаёмствам з легендамі аб каханні вядомых жанчын.

• У Віцебскім краязнаўчым музеі адкрыліся дзве выставы, арганізаваныя пры падтрымцы Польшкага інстытута ў Мінску — "Польскі плакат XXI стагоддзя — у асяроддзі Галерэі плаката ў Кракаве" і "Шляхі да Незалежнасці". У музеі экспануецца больш як 70 плакатаў 20-і аўтараў. Гэта Міраслаў Адамчук, Якуб Кая, Куба Савіньскі, Слава Харысымовіч ды іншыя. Незалежнасць Польшча атрымала ў 1918 годзе. Выстава, прымеркаваная да гэтай даты, складаецца з дзвюх частак — "Шляхі да Незалежнасці" (планшэты, якія распавядаюць пра тагачасную гістарычную рэчаіснасць) і "Стваральнікі Незалежнасці" (асобы кіраўнікоў і найбольш вядомых дзяржаўных дзеячаў Польшчы: Юзэф Пілсудскі, Вінцэнт Вітас, Казімеж Сасноўскі, Уладзіслаў Сікорскі). Выставы працягнуцца да 5 красавіка.

• У польскім горадзе Гайнаўка працуе выстава вырабаў Брэсцкага абласнога клуба народных майстроў "Скарб". Сярод экспанатаў — разьба па дрэве, ткацтва, вышыўанка, кераміка, вырабы з саломкі, малюнак на шкле. Выстава праходзіць у рамках IV Падляска-падэскага фестывалю і працягнецца да канца месяца. Арганізатарамі мерапрыемства выступілі Брэсцкі абласны грамадска-культурны цэнтр, культурны цэнтр Беларусі ў Польшчы, музей і цэнтр беларускай культуры ў Гайнаўцы.

• У выдавецтве "ТетраСистемс" з друку выйшаў "Слоўнік новых слоў беларускай мовы". Аўтары — В. Уласевіч, Н. Даўгулевіч. Слоўнік увабраў у сябе лексіку беларускай мовы, якая з'явілася ў выніку розных змяненняў на мяжы XX—XXI стагоддзяў і актыўна выкарыстоўваецца грамадствам. Усяго аўтарамі разгледжана каля 4500 слоў і выразаў: прыводзіцца іх тлумачэнне, прыклады ўжывання ў сродках масавай інфармацыі, стылістычныя і граматычныя характарыстыкі.

• На 18-19 ліпеня запланавана правядзенне V з'езда беларусаў свету. Тэму з'езду вызначылі як "Нацыянальная ідэнтычнасць беларусаў у сучасным свеце: праблемы захавання і развіцця", а таксама назвы трох секцый — "Сродкі нацыянальнай ідэнтыфікацыі беларусаў у Беларусі і свеце (мова, літаратура, мастацтва, друк і г.д.)", "Магчымасці ўзаемадзеяння метраполі і дыяспары ў захаванні нацыянальнай ідэнтычнасці і культурнай спадчыны беларусаў", "Супольная гістарычная памяць як аснова нацыянальнай еднасці беларусаў у свеце". Арганізацыйны камітэт па падрыхтоўцы мерапрыемства ўзначалілі Радзім Гарэцкі, Аляксей Марачкін, Алена Макоўская, Алег Рудакоў, Вячка Станкевіч. Мяркуюцца, што ў Беларусі прыедуць нашы суйчыннікі з 29 краін свету. З'езд праводзіцца раз на чатыры гады міжнародным грамадскім аб'яднаннем беларусаў свету "Бацькаўшчына".

Падрыхтаваў Павел РАДЫНА

У мемарыяльнай зале Дома літаратара адбылося пасяджэнне праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі, на якім былі заслуханы справаздачы старшынь абласных і Мінскага гарадскога аддзяленняў СПБ, разгледжаны іншыя пытанні бягучага характару.

Навідавоку

Агледзіны зробленага

Як адзначыў у справаздачным дакладзе старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікалай Чаргінец, у мінулым годзе пісьменнікамі краіны праведзена значная работа па выкананні гадавога плана мерапрыемстваў, рашэнняў праўлення, прэзідыума, сакратарыята СПБ, накіраваных на ўзмацненне ролі літаратара ў грамадскім жыцці рэспублікі.

Саюз пісьменнікаў Беларусі пры падтрымцы кіраўніцтва краіны і дзяржаўных органаў кіравання актыўна супрацоўнічае з іншымі грамадскімі ўстановамі і арганізацыямі, мэтанакіравана вядзе курс на станоўчае ўздзеянне на літаратурныя працэсы ў рэспубліцы, стварэнне неабходных умоў для творчай дзейнасці пісьменніка, захаванне літаратурнай спадчыны, супрацоўніцтва з пісьменнікамі іншых краін.

У дзейнасці абласных і Мінскага гарадскога пісьменніцкіх арганізацый з'явіліся новыя акцэнтны. Калі, напрыклад, у мінулым абласны аддзяленні СПБ пашыралі геаграфію сваёй прысутнасці ў грамадстве, то цяпер ідзе якаснае напавненне ўсіх мерапрыемстваў, якія арганізуюцца ім. Самае ж галоўнае, што людзі з нецярпеннем чакаюць сустрэч з пісьменнікамі, задаюць мноства пытанняў і не толькі на літаратурных тэмах. У розных аўдыторыях рэспублікі летась

адбылося больш як 6 тысяч сустрэч, звыш 400 выступленняў прагучала на радыё і тэлебачанні. У выдавецтвах розных форм уласнасці і, самае галоўнае, пры падтрымцы мясцовых органаў улады выдадзена больш як 160 кніг членаў СПБ.

Упершыню ў святкаванні Дня беларускага пісьменства, якое праходзіла летась у горадзе Барысаве, актыўна ўдзельнічалі літаратары — звыш двухсот членаў СПБ. Падчас творчых сустрэч з насельніцтвам, школьнікамі, студэнтамі, прадстаўнікамі працоўных калектываў было нямала цікавых гутарак, якія зблізілі літаратараў і барысаўчан, а

для школ горада з аўтаграфамі аўтараў было перададзена 500 кніг.

Пісьменнікамі абласных аддзяленняў, як адзначыў Мікалай Чаргінец, у мінулым годзе было праведзена нямала творчых семінараў. Значны рэзананс атрымалі міжнародныя літаратурныя конкурсы, у якіх прымалі ўдзел і прадстаўнікі мясцовых органаў улады. Гэтакія мерапрыемствы ладзіліся Гомельскім і Брэсцкім абласным аддзяленнямі Саюза пісьменнікаў. На іх рахунку, у прыватнасці, арганізацыя "Славянскіх літаратурных дажынак" — свята, з удзелам пісьменнікаў Беларусі, Украіны і Расіі, а таксама

ў міжнароднай канферэнцыі "Роля жанчыны ў захаванні духоўных і культурных традыцый рускага свету" (Германія).

Віцебскімі літаратарамі быў арганізаваны і праведзены літаратурны конкурс сярод моладзі "Мы народжаны для натхнення", прысвечаны 210-годдзю з дня нараджэння Аляксандра Пушкіна, а пісьменнікамі Мінскай вобласці — "Круглы стол" на тэму "Патрыятызм і літаратура", у якім прынялі ўдзел больш як 200 чалавек (афіцэры, салдаты, сем'і ваенаслужачых).

Нямала значных мерапрыемстваў было праведзена і пісьменнікамі Магілёўскай вобласці. У Касцюковічах, у прыватнасці, прайшло рэгіянальнае свята "Белы бусел", прысвечанае творчасці Аркады Куляшова, а ў рамках літаратурнага календара "Юбіляры месяца" ладзіліся мерапрыемствы ў гонар 200-годдзя В. Дуніна-Марцінкевіча, 115-годдзя Максіма Гарэцкага, 90-годдзя Івана Новікава, 105-годдзя Платона Галавача ды іншых пісьменнікаў.

Справаздачныя даклады старшынь абласных і Мінскага гарадскога аддзяленняў СПБ, якія вызначаліся дастатковай аналітычнасцю і рэальнай ацэнкай зробленага, пацвердзілі, бадай, асноўнае — у краіне ідзе мэтанакіраваная праца па ўзнаўленні ролі пісьменніка ў жыцці грамадства.

Валянцін БАРЫСЕВІЧ

На здымках: падчас пасяджэння праўлення СПБ; зацікаўленая размова ў кулуарах.

Фота Кастуся Дробава

Выставы

Навіны з Вілейшчыны

У Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва адбылася прэзентацыя выставы, прысвечанай Адаму Гурыновічу "Праз пакуты да зорак" (аўтар Ірына Макарэвіч). Дырэктар установы Г. Запартыка прадставіла гасцям з радзімы славуага літаратара — А. Рогача і В. Кастэнка, якія прывезлі з Вілейшчыны прыемныя навіны.

Распачынаў прэзентацыю выставы Адам Мальдзіс. Ён падзяліўся згадкамі пра свой шлях да беларускага паэта і зрабіў своеасаблівы экскурс у гісторыю стварэння яго фонду ў БДАМЛМ. Вячаслаў Рагойша выказаў думку, што ўжо даўно наспела патрэба выдаць асобным томам спадчыну А. Гурыновіча, у які ўвайшлі б не толькі арыгінальныя творы і фальклорныя запісы, але і лісты ды ўспаміны. "Будзем спадзявацца, што да 150-гадовага юбілею нашага земляка такое выданне будзе ажыццёўлена, і сам юбілей будзе святкавацца на іншым, больш шырокім узроўні", — адзначыў В. Рагойша.

Анатоль Рогач, энергетык па прафесіі і краязнаўца па пакліканні, якога сябры і папелчнікі

назваюць "краязнаўчай энцыклапедыяй", прызнаўся, што стала займаецца краязнаўствам ужо 20 год. Дзякуючы яго намаганням і матэрыяльнай падтрымцы старшыні мясцовага калгаса, на месцы сямейнага пахавання Гурыновічаў была адноўлена разбураная капліца і ўстаноўлены памятны знак у маёнтку Крыстынопаль. Акрамя гэтага, В. Кастэнка і А. Рогач прадставілі ўпершыню рэканструяваны план маёнтка Кавалькі, дзе нарадзіўся пісьменнік. Вілейская зямля ганарыцца тым, што тут нарадзіліся Максім Танк і Янка Купала, цяпер жа ў Вілейцы ёсць і вуліца імя Адама Гурыновіча.

Жанна КАПУСТА

На здымку: А. Рогач ля стэнда з планам маёнтка Кавалькі.

3 пошты «ЛіМа»

Небяспечная мода

Кожны год 21 лютага ва ўсім свеце адзначаецца Міжнародны дзень роднай мовы. Адзначаецца гэта дата і ў нашай краіне. Аднак, аналізуючы захваленне ўсім "імпортным", даводзіцца канстатаваць і тое, што шмат для каго цяпер замежная мова больш прэстыжная, чым родная, беларуская.

Цяпер стала модным на конкурсах, канцэртах, аглядах мастацкай самадзейнасці спяваць песні на іншаземных мовах, прычым спявак сам не заўсёды разумее, што ён спявае. Мне як настаўніку музыкі, ваеннаму музыканту не раз даводзілася быць у складзе журы на розных мерапрыемствах, і таму такая прыкрая сітуацыя мне добра знаёмая. Раней выкладанне на роднай мове вялося амаль ва ўсіх сельскіх школах, аднак цяпер шмат якіх з іх зачыняюцца ці пераходзяць у статус садка-школы. Беларускамоўныя настаўнікі вымушаны шукаць іншую працу... Дзеці вяскоўцаў, як тыя птушаняты, вылецеўшы з роднага гнязда, разлятаюцца па свеце і пачынаюць саромецца размаўляць па-беларуску, баючыся, што атрымаюць з-за гэтага пагардлівую мянушку "дзеравеншчыны". А між тым, яшчэ Адам Міцкевіч называў беларускую мову самай гарманічнай з усіх славянскіх.

Вось, напрыклад, у Расіі дзейнічае спецыяльны фонд падтрымкі роднай мовы. Яму аказваецца дапамога на дзяржаўным узроўні — праводзіцца розныя міжнародныя акцыі з шырокім асвятленнем у СМІ. Чаму ж нам не наладзіць нешта падобнае? Нават за мяжой, у ЗША, Канадзе беларускай дыяспары ўдаецца захоўваць нацыянальныя звычкі. Чаму ж у Навагрудку — старажытнай сталіцы Вялікага княства Літоўскага, куды прыязджае шмат турыстаў не толькі з розных куткоў Беларусі, але і з іншых краін, — рэдка калі пачуеш беларускае слова?

Яўген ЛАПЦЕЎ

3 нагоды

У інфармацыйна-выставачным цэнтры Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі адбылося ўрачыстае адкрыццё Рэспубліканскай выстаўкі дэкаратыўна-прыкладной творчасці інвалідаў па зроку абласных арганізацый пад назвай "Удыхаючы водар вясны". Экспазіцыя прысвячалася 85-годдзю ўтварэння ГА "БелТІЗ".

3-пад пяра

У Мінскім абласным краязнаўчым музеі (г. Маладзечна) адбылася прэзентацыя габелена-гіганта "Старадаўнія гарады Мінскай вобласці" Эдуарда Рымаровіча. Гэта тканая карціна плошчай 25 кв.м. На габелене адлюстраваныя 7 старажытных гарадоў Міншчыны. Сярод іх ёсць і Маладзечна. Сімвал нашага горада — настаўніцкая семінарыя — знаходзіцца ў цэнтры. І гэтая частка габелена стылізаваная пад знакітныя слупкі паясы. Таксама тут заняты свае пачэсныя месцы Заслаўе, Нясвіж, Слуцк, Клецк, Барысаў, Лагойск.

На прэзентацыі сярод прысутных былі знакамітыя мясцовыя мастакі Мікалай Аўчынінаў і Капусты Харашэвіч. Увогуле, гэта мерапрыемства стала першым у музеі, якое прысвечана Году роднай зямлі.

Святлана АЛЬФЕР

Багата воранаўская зямля на таленавітых людзей. Пра гэта гаварылася на сустрэчы кіраўніцтва раёна з мясцовымі паэтамі, мастакамі, бардамі і іншымі творцамі. Старшыня райвыканкама Аляксандр Астроўскі павітаў творцаў і станова ацаніў іх набыткі ў 2008 годзе...

Літаральна перад сустрэчай выйшаў зборнік вершаў настаўніка-ветэрана Валентіна Емяянава "Блізкае і дарагое". Новымі творамі парадавалі чытачоў пачынаючыя паэты не толькі райцэнтра, а і з Больцішак, Даўлялаў, Палыцкішак ды іншых мястэчак. З натхненнем працуюць спевакі знакамітага ансамбля "Лявоны", кампазітар Аляксандр Мацок...

Кіраўнік раёна А. Астроўскі падтрымаў ідэю выдаць сёлета паэтычны альманах мясцовых паэтаў і ад імя ўлады паабяцаў выпусціць музычны дыск тутэйшых кампазітараў і альбом лепшых майстроў жывапісу, фатаграфіі, прыкладнага мастацтва.

Алесь ЖАЛКОЎСКИ

У Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адбылася прэзентацыя факсімільнага выдання "Друкапісы. Вялікая імправізацыя".

Друкапісы з'явіліся ў сярэдзіне 1990-х гадоў у нетрах літаратурнай суполкі "Бум-Бам-Літ" як альтэрнатыва дзяржаўным кніжным выданням. Гэта самаробныя кнігі, напісаныя ад рукі і памножаныя на ксераксе. Сярод аўтараў мікракнігі М. Башпура, Зм. Вішнёў, В. Жыбуль, І. Сін, В. Морт, С. Патаранскі.

Літаратуразнаўца Інэса Кур'ян, аўтар прадмовы да выдання, адзначыла сувязь друкапісаў з авангарднымі выданнямі футурыстаў пачатку ХХ стагоддзя.

Падчас імпрэзы бум-бам-літаўцы чыталі свае старыя вершы і па традыцыі грукалі ў знакаміты тазік.

Ціхан ЧАРНЯКЕВІЧ

Пра другую кнігу лірыкі Галіны Загурскай рэдактар выдання і аўтар прадмовы Мікалай Бадоўскі піша, што цяпер можна не сумнявацца: паэт адбыўся. Перад намі два крылы творцы Галіны Загурскай з Полацка — "З далоняў сэрца" і "Да зямлі прытуліцца" — самая нядаўняя кніга, надрукаваная ў Віцебскай абласной друкарні, у студзені месяца гэтага года.

Я ўсцешаны творамі Галіны Загурскай. Там звінчаны званы Сафій і шчабечуць ластаўкі роднага Прыдзвінскага берага. Хай адкрыюць і ацэняць чытачы яшчэ адзін талент на нашым духоўным мацерыку. У кнізе "Да зямлі прытуліцца" яны знойдуць розгледы нашай сучаснасці ў раздзеле "На мастку рыпучым", "Праз шлохі дзён", "На беразе родным"... Скарбы маўлення продкаў, згадкі з міфалогіі — у цікавай нізцы "З росаў святаянных". Да зямлі прытуліцца і ўзятаць з натхненнем "да высокага Неба" прасветласці будзе лёгка ўсім тым, хто "прычасціцца" вершамі Галіны Загурскай.

Сяргей ПАНІЗНИК

Роўнасць — у творчасці

У мерапрыемстве бралі ўдзел прадстаўнікі дзяржаўных устаноў і прадпрыемстваў, грамадскіх арганізацый. Трэба адзначыць, што навуковая бібліятэка і "БелТІЗ" супрацоўнічаюць ужо на працягу сямі гадоў. За гэты час ладзіліся розныя сумесныя мерапрыемствы. А два гады таму распачаўся новы праект, які дазволіў вывучаць асаблівасці дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва людзей з праблемамі зроку розных абласцей нашай краіны. З поспехам прайшлі выстаўкі Гродзенскай і Віцебскай абласцей. Цяпер эстафету прыняла Брэстчына, а ў перспектыве — Гомельская і Магілёўская вобласці.

Так, адбылася прэзентацыя Брэстскай абласной арганіза-

цыі "БелТІЗ", якую прадстаўляў яе старшыня Міхаіл Антоненка.

М. Антоненка зазначыў, што падобныя выстаўкі — магчымасць для людзей з праблемамі зроку паказаць свае работы шырокаму колу гледачоў, і падкрэсліў, што яны ні на што не прэтэндуюць, бо якім бы таленавітым ні быў інвалід па зроку, лепей за таленавітага відущага ён не зробіць.

Прадстаўнікі розных новых арганізацый, якія займаюцца сацыяльнымі пытаннямі ў грамадстве, кажуць, што трэба быць роўнымі сярод роўных. Але на думку Міхаіла Мікалаевіча, які сам мае праблемы са зрокам, роўнасць — паняцце утапічнае, падман, лепей гаварыць пра адэкватнае ўспрыманне грамадствам любога інваліда: сляпога, кульгавага, гарбатага, глухога... Нельга імкнуцца быць роўным, бо гэта проста немагчыма. З чым і да чаго можна, прыкладам, раўняць сляпых? Наадварот, свет таму і адметны, што ўсе мы розныя. Адно — паўстае праблема безбар'ернага асяроддзя...

У разнапланавай экспазіцыі прадстаўлена 190 работ 90 аўтараў: жывапіс, разьба па дрэве, вышыўка, вязанне, саломалляцтва, ткацтва, мастацкая фатаграфія. Размаітымі фарбамі вылучаецца творчы калаж з жыццесцвярдзальнай назвай "Бачу свет каляровым і яркім...", фотаработы "Мой родны кут" інваліда па зроку 1-й групы Віктара Марозава

з Маладзечна. Асноўная мэта работ Віктара Мікалаевіча — паказаць прыгажосць прыроды і навакольнага асяроддзя нашай краіны ва ўсіх яе праявах. Прыцягваюць увагу разнастайныя па жанры і тэхніцы творы навучэнцаў Жабінкаўскай спецшколы-інтэрната.

Акрамя прамой выступоўцаў ды прэзентацыі выстаўкі, падчас вечарыны гучалі вершы, таксама прысутных парадавалі канцэртнай праграмай удзельнікі мастацкай самадзейнасці — Эдуард Пішчык і Аксана Пракошына з Брэста ды іншыя. Дарэчы, мушу не пагадзіцца з Міхаіла Антоненкам, што якім бы таленавітым ні быў інвалід па зроку, лепей за таленавітага відущага ён не зробіць. Можна, гэта і так, але, знаёмчыся з экспазіцыяй, у мяне былі зусім іншыя думкі — яны ствараюць на роўных.

Віктар КАВАЛЁЎ
Фота аўтара

Рэха свята пісьменства

Прэзентацыі

Дзень беларускага пісьменства, які ў мінулым годзе праходзіў у Барысаве, акрамя таго, што яскрава запомніўся гаспадарам і гасцям свята, яшчэ раз засведчыў, што барысаўская зямля надзвычай багатая на літаратурныя традыцыі і здабыткі. У Гарадскім палацы культуры нядаўна адбылася прэзентацыя адразу трох кніг, выхад якіх быў прымеркаваны да знакавай для горада і раёна падзеі.

Першая з іх — "І зоркі над Бярэзінай-ракой..." сталася чарговай анталогіяй з серыі "Беларусь літаратурная" — праекта, што ўжо не адзін год паспяхова ажыццяўляецца рэспубліканскім выдавецтвам "Мастацкая літаратура". У кнізе адлюстравана літаратурная гісторыя Барысаўшчыны, прадстаўлены творы яе знакамітых ураджэнцаў, а таксама пісьменнікаў, жыццё і творчасць якіх так ці інакш

былі звязаны з гэтымі мясцінамі. Другое выданне — гэта тэматычны зборнік "Барысаў — горад славыты, горад старажытны", які знаёміць чытача з творчасцю ўдзельнікаў мясцовых літаб'яднанняў, руліўцаў на культурнай ніве. І, нарэшце, трэцяя кніга — "Мая Бярэзіна", выбраная з творчай спадчыны беларускага паэта Рыгора Хацкевіча, лёс якога непарыўна звязаны з Барысаўскай зямлёй.

Вядучым імпрэзы быў укладальнік зборніка "І зоркі над Бярэзінай-ракой..." настаўнік-краязнавец Уладзімір Лайкоў. Перад прысутнымі выступалі не толькі самі творцы, але і прадстаўнікі мясцовай улады, а таксама людзі, неаб'якавыя да мастацкага слова. Арганізатары імпрэзы — Цэнтральная раённая бібліятэка і Барысаўскі раённы выканаўчы камітэт, пры дзейснай падтрымцы якога, дарэчы, і былі ажыццёўлены выданні, падрыхтаваны для аўдыторыі нечаканы падарунак — магчымасць пазнаёміцца са сваячкай Рыгора Хацкевіча — Верай Хацкевіч, кандыдатам філалагічных навук, дацэнтам. Госця распавяла пра некаторыя цікавыя факты з біяграфіі паэта, пра сваю працу па ўкладанні зборніка. На прэзентацыі гучалі вершы, песні. Нягледзячы на тое, што актывава залы была перапоўнена, прысутныя доўга не хачелі разыходзіцца, а напрыканцы падыходзілі да аўтараў кнігі па аўтографу.

Іван ПЛЁСАЎ

На здымку: Я. Лайкоў, Б.Ермашкевіч, У. Лайкоў падчас прэзентацыі.

Фота А. Мазгова

Дзіцячая бібліятэка № 4 горада Мінска даўно стала сапраўдным цэнтрам добрага, разумнага, вечнага. Асабліва дзейнасць яе актывізавалася пасля таго, як калектыву ўзначаліла Людміла Бусел.

Гісторыя і дзеці

Людміла Станіславаўна — не навочок у бібліятэчнай справе, а можна сказаць, ветэран яе, таму і ведае, як лепей заахваціць хлопчыкаў і дзяўчынак у наш кам'ютэрны час не толькі на тое, каб яны не забывалі кнігу, а і сябравалі з ёю. Прывітццо любові да прыгожага пісьменства шмаг спрыяе і тое, што ў гэтай бібліятэцы пастаянна наладжваюцца сустрэчы з беларускім пісьменнікам. Толькі апошнім часам з дзіцяцой сустрэкаліся Уладзімір Мацвееў, Яўген Каршукоў, Міхась Пазнякоў, Алена Масла, Кацярына Хадасевіч-Лісавая, Наталія Бучынская і іншыя.

Нядаўна ж у бібліятэку завітаў лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, пісьменнік Алесь Марціновіч, які на сённяшні дзень з'яўляецца аўтарам унікальнай бібліятэкі "Гісторыя ў асобах", што складаецца ўжо з дзесяці кніг, у якіх апавядаецца амаль пра 300 ураджэнцаў Беларусі, якія праславілі яе ў розныя гады, а таксама ад тых, хто нарадзіўся ў іншых мясцінах, ды плённа працаваў на карысць нашай Бацькаўшчыны.

Генадзь ВАСІЛЕНКА

Без абмежаванняў

Між іншым

Паказ фільмаў-канкурсантаў міжнароднага фестывалю "Кіно без бар'ераў" прайшоў у Мінскай абласной бібліятэцы імя А. С. Пушкіна. Ініцыятарам праекта выступіла грамадскае аб'яднанне "Розныя-Роўныя". Паказаныя фільмы прысвячаліся праблемам людзей з абмежаванымі магчымасцямі. Сярод прадэманстраваных стужак — "Да пабачэння" польскага рэжысёра Гжэгажа Федароўскага, "Пашкодзаны мозгам" канадца Пола Надлера ды іншыя.

— Думаю, для звычайнага чалавека многія з гэтых філь-

маў будуць адкрыццём, — лічыць каардынатар праекта Вадзім Калашкін. — Для большасці здаровых людзей жыццё інвалідаў — вялікая таямніца. Упэўнены, што ніхто не застанеца раўнадушным да стужак, якія мы паказалі.

Серыя відэапаказаў "Кіно без абмежаваных магчымасцяў" стартвала ў Мінску 15 сакавіка 2007 года. Маскоўская грамадская арганізацыя "Перспектыва", арганізатар фестывалю "Кіно без бар'ераў", прадставіла частку конкурсных фільмаў сваім калегам з арганізацыі "Розныя-Роўныя". Сам фестываль праходзіць у Маскве з 2006 года.

Наталія ЛЯЎЧУК

За падзеяй

Літаратура без межаў

У Маскве адбыўся VII зезд Міжнароднай супольнасці пісьменніцкіх саюзаў, якая з'яўляецца правапраемнікам Саюза пісьменнікаў СССР. У яе склад уваходзяць пісьменніцкія арганізацыі большасці краін СНД, а таксама многія рэспубліканскія і рэгіянальныя пісьменніцкія арганізацыі Расіі. Саюз пісьменнікаў Беларусі на з'ездзе прадстаўлялі старшыня прыёмнай камісіі СПБ Сяргей Трахімёнак і старшыня Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Уладзімір Гаўрыловіч.

З прывітаным словам на з'ездзе выступіў старшыня выканкама МСПС, патрыярх рускага пісьменства Сяргей Міхалкоў. Адбылася сур'ёзная размова аб літаратурных справах, дружбе пісьменнікаў і народаў, якія яны прадстаўлялі. Гучала думка, што ў нялёгка для нашых краін час пісьменнікі імкнуцца працягваць дыялог аб шляхах узамарарування і развіцця літаратуры. Беларуская дэлегацыя канстатвала на з'ездзе жаданне больш плённа працаваць над умацаваннем творчых стасункаў пісьменнікаў, ажыццяўленнем сумесных праектаў. Былі разгледжаны пытанні кансалідацыі пісьменніцкіх арганізацый, умацавання творчых сувязяў. З асаблівай заклапочанасцю ішла размова аб маральным здароўі моладзі, а ў шырокім сэнсе — пра будучыню культуры нашых народаў.

Уладзімір ПРЫАЗЁРНЫ

Адбыўся справядачны сход Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў. Як вядома, гэта аддзяленне самае вялікае ў рэспубліцы і па колькасці творцаў — у яго складзе 224 пісьменнікі (14 з якіх жывуць за мяжой), і па колькасці ўганараваных высокімі ўзнагародамі. Праца Уладзіміра Ліпскага, Уладзіміра Гніламедава — адзначана ордэнамі Ф. Скарыны, Мікалая Чаргінца — ордэнам Дружбы народаў (Расійская Федэрацыя), Раісы Баравіковай, Алесь Марціновіч, Уладзіміра Федасенкі, Анатоля Аўруціна — медалямі Ф. Скарыны, Івана Чароты — Залатым знакам культурна-асветніцкага таварыства Сербіі. Ганаровае званне заслужанага дзеяча культуры Рэспублікі Беларусь прысвоена Уладзіміру Карызну, нагрудным знакам "Выдатнік адукацыі Рэспублікі Беларусь" ўзнагароджана Раіса Баравікова.

Ёсць сярод сталічных літаратараў і пераможцы Рэспубліканскага конкурсу на лепшую кнігу года. У мінулым годзе, напрыклад, у розных намінацыях імі сталі: Раіса Баравікова (паэзія), Анатоль Дзялендзік (драматургія), Віктар Гардзей (літаратурная крытыка), Віктар Шырко і Алесь Марціновіч (публіцыстыка), Уладзімір Ліпскі (дзіцячая літаратура), Іван Чарота (пераклады), Уладзімір Карызна (песенны жанр), Сяргей Трахімёнак (дэтэктыўны жанр), Анатоль Зэкаў (гумар і сатыра).

Пісьменнікам аддзялення, паведаміў яго старшыня Міхась Пазнякоў, было выдадзена летась 68 кніг. Акрамя таго, літаратарамі сумесна з прадстаўнікамі Міністэрства абароны падрыхтаваны да выдання зборнік вершаў і песень "Мы храним тебя, Беларусь", які пабачыў свет у РВУ "Літаратура і Мастацтва", альманах "Армія і культура", а да 65-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў рыхтуецца кніга "На страже Отечества".

Трэба адзначыць, што пісьменнікі былі даволі частымі гасцямі ў школьнікаў, студэнтаў, вайскоўцаў, прымалі ўдзел у радыё- і тэлеперадачах. Напрыклад, толькі ў мінулым годзе, нават па самых сціплых падліках, было праведзена больш за дзве тысячы выступленняў перад чытачамі. Літаратары актыўна ўдзел прымалі ў правядзенні фестываляў, святаў, "круглых сталаў", канферэнцый, прэзентацый кніг, юбілейных і аўтарскіх творчых вечароў. Быў наладжаны і першы ў гісторыі сталіцы агульнагарадскі конкурс сярод юных творцаў, у якім прынялі ўдзел вучні 87 сярэдніх навучальных устаноў, у тым ліку і больш як 200 маладых талентаў з іншых гарадоў і раёнаў нашай краіны.

Як адзначыў Міхась Пазнякоў, гарадское аддзяленне СПБ плёна супрацоўнічае з упраўленнямі ідэалагічнай работы і культуры Мінгарвыканкама. З непасрэдным удзелам кіраўнікоў гарадскога ўлады і фінансавай падтрымкай былі праведзены Рэспубліканскае свята беларускага пісьменства ў горадзе Барысаве, аплачаны таксама выдаткі, звязаныя з прыёмам і суправяджэннем сербалаўшчак дэлегацыі, арэндай Палаца чыгуначнікаў падчас правядзення гарадскога свята гумару. З бюджэту Мінгарвыканкама, згодна з Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, фінансуецца і дзейнасць гарадскога аддзялення СПБ (арэнда памяшкання, камунальныя паслугі, тэлефонная сувязь, заработная плата). Дарчы, начальнік упраўлення культуры Мінгарвыканкама Уладзімір Карачэўскі выказаў словы ўдзячнасці пісьменнікам за тую работу, якую яны праводзяць сумесна з бібліятэкамі, супрацоўнікамі музеяў, іншых устаноў і арганізацый сталіцы.

Безумоўна, як адзначыў Міхась Пазнякоў, ёсць у дзейнасці аддзялення і пэўныя недапрацоўкі. У прыватнасці, трэба больш увагі надаваць прапагандае і ўжытку роднай мовы праз пашырэнне пісьменніцкіх выступленняў перш за ўсё ў дзіцячых садках, у сістэме дзіцячых бібліятэк і школах сярод вучняў малодшых класаў. Да гэтай справы неабходна далучыць самых таленавітых літаратараў, у тым ліку і з секцыі дзіцячай літаратуры.

Дакладчык спыніўся на перспектывным плане работы. У

Шчыра і па сутнасці

прыватнасці, у 2009 годзе аддзяленне Саюза пісьменнікаў плануе правесці шэраг мерапрыемстваў агульнагарадскога і рэспубліканскага маштабу — агульнагарадское свята гумару, літаратурныя семінары, пэтычныя чытанні, Міжнародны фестываль паэзіі ў Мінску (дарэчы, апошняе мерапрыемства ўвогуле выходзіць за рамкі горада і можа быць ажыццёўлена пры ўмове, калі добрую ідэю пісьменнікаў падтрымаюць Міністэрства культуры, іншыя рэспубліканскія органы кіравання).

"Мы наважаны, — прагучала ў дакладзе Міхасы Пазнякова, — у бягучым годзе больш клапаціцца пра ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны (іх сярод пісьменнікаў усяго дзесяць чалавек), інвалідаў, пажылых, хворых літаратараў. Ужо створана нават спецыяльная камісія (узначальвае Павел Саковіч). Варта стварыць і секцыю маладых літаратараў (да 40 гадоў), школу юных перакладчыкаў (у першую чаргу з беларускай на рускую мову).

У 2009 годзе пісьменнікі Мінскага гарадскога аддзялення мяркуюць правесці літаратурныя вечары з нагоды 95-годдзя з дня нараджэння Аркадзя Куляшова, 110 гадавіны з часу першай публікацыі паэмы "Тарас на Парнасе", 100-годдзя з дня нараджэння Максіма Лужаніна, 110-годдзя з дня нараджэння Міхасы Лынькова, 75-годдзя з дня нараджэння Івана Чырғынава, 195-годдзя з дня нараджэння Тараса Шаўчэнка, 200-годдзя з дня нараджэння Мікалая Гогаля, 210 гадавіны Аляксандра Пушкіна і 195-годдзя з дня нараджэння Міхаіла Лермантава, 80-годдзя Алесь Ставера ды іншых беларускіх, рускіх і ўкраінскіх творцаў, а таксама працягнуць работу літаратурных студый: "Малінавыя галасы", "Ветразь", "Агмень", "Маладзік", "Да Зор".

У спрэчках па дакладзе выступілі многія пісьменнікі. Адным з самых вострых было выступленне Славаміра Антановіча. Па яго меркаванні, літаратару "з народа" цяжка прабіцца на старонкі часопісаў. Закрануў Славамір Антановіч і пытанне

аб прыёме ў Саюз пісьменнікаў Беларусі. У прыватнасці, ён прапанаваў ажыццяўляць яго на пісьменніцкім сходзе. Дзеля гэтага, на яго думку, неабходна ўнесці адпаведны пункт у Статут пісьменніцкага саюза, які і павінен быць зацверджаны на чарговым з'ездзе.

На справядачным сходзе выступіў старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Мікалай Чаргінец. Ён закрануў пытанні прававога статусу творчых работнікаў, членаў творчага саюза. Спыніўся на неабходнасці распрацоўкі і падрыхтоўкі ў бліжэйшы час праекта дакумента, які дакладна вызначыў бы ўвесь прававы механізм творчай працы, а іменна: праца пісьменніка павінна спаўна залічвацца ў працоўны стаж, што спрыяла б захаванню канстытуцыйнага права на пенсію і прыбытку да яе; неабходны ўмовы для прафесійнага інтарэсу творцы на прыстойную аплату яго нялёгкай працы па стварэнні літаратурна-мастацкіх твораў; пры выданні іх у кніжных выдавецтвах, пры надрукаванні ў літаратурна-мастацкіх часопісах і газетах, падчас выступленняў на радыё і тэлебачанні. Павінны ўлічвацца сацыяльна-побывавыя ўмовы для творчай дзейнасці пісьменніка, у тым ліку і яго права на атрыманне льготнага жылля; неабходна таксама права творцаў на адпачынак у санаторыях і пансіянатах, лячэнне, вучобу, на выдаткі, звязаныя з доўгатэрміновымі творчымі камандзіравамі, на зніжэнне падаткаабкладання пры атрыманні ганарараў за творы, арэнду памяшканняў, дзе працуюць аддзяленні Саюза пісьменнікаў.

Але ў першую чаргу неабходна прыняць закон аб творчых саюзах, які б і расставіў усе кропкі над "і".

Валянцін БАРЫСЕВІЧ

На здымках: Мікалай Чаргінец уручае Ганаровую граматы Саюза пісьменнікаў Беларусі Лёлі Багдановіч; выступае Міхась Пазнякоў — старшыня Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Фота Кастуся Дробава

Бераг надзеі...

Больш як 10 гадоў працуе ў краіне Рэспубліканскі навукова-практычны цэнтр дзіцячай анкалогіі і гематалогіі Міністэрства аховы здароўя Рэспублікі Беларусь. Калектыву гэтай дзяржаўнай установы ўганараваны сёлета прэміяй «За духоўнае адраджэнне» 2008 года. Доктар медыцынскіх навук, прафесар, дырэктар Рэспубліканскага навукова-практычнага цэнтра дзіцячай анкалогіі і гематалогіі Вольга АЛЕЙНІКАВА распавяла «ЛіМ» пра жыццё цэнтра:

— Рак — страшны дыягназ для любога чалавека, але асабліва цяжка ўспрымаецца ён, калі хворыя — дзеці. 2500 дзяцей захварэлі на рак шчытападобнай залозы пасля аварыі на Чарнобыльскай АЭС. За першыя 10 гадоў пасля трагедыі захворванне ракам шчытападобнай залозы сярод дзяцей у Беларусі павялічылася ў 39 разоў. Медыцына навучылася змагацца з гэтай страшнай хваробай. У 1991 годзе нашай дзяржавай было прынята рашэнне пабудаваць такі цэнтр, і ў 1994 годзе першы камень быў закладзены, а ў 1997-м адбылося адкрыццё цэнтра. Калі раней сярэдняя працягласць жыцця ў дзетак, хворых на рак, была адзін месяц, то сёння, у выніку лячэння, 74 працэнты дзяцей цалкам вылечваюцца. Вось што мы змагі змяніць за 15—20 гадоў. Таму сёння рак — гэта не прысуд...

Я перакананая, што ўсе людзі, якія сутыкаюцца з гэтай праблемай, якія дапамагаюць хворым хлопчыкам і дзяўчынкам — хто кніжкі пачытае, хто — падлогу памыць, іншыя падтрымліваюць матэрыяльна — гэтыя людзі на вачах мяняюцца! Гэта і супрацоўнікі цэнтра, і валанцеры, студэнты. Кожны чалавек, які працуе з гэтымі дзеткамі, жыве па біблейскіх законах, па заповедзях Гасподніх. Я ведаю,

што і мае супрацоўнікі гэтыя законы не парушаюць...

Пачынаючы з 2003 года, Цэнтр дзіцячай анкалогіі і гематалогіі выдаў 6 зборнікаў дзіцячых вершаў — "Жыццё і слёзы, і надзеі", "Галасы надзеі", "Дрэва жыцця", "Бераг надзеі", "І хай пачуюць нябёсы", "Расхініце сэрцы на імгненне". Чытаць іх без болю і слёз немагчыма. Гэта вершы дзяцей, якія знаходзіліся ў нас на лячэнні. У іх дзеткі распавядаюць пра свае перажыванні, пра веру ў тое, што яны вылецаць і кім пасля хваробы стануць... Гэта сапраўдная творчасць!

На пытанне, ці атрымліваюць дзеці яшчэ акую дапамогу, псіхолаг цэнтра Данута Бажур адказала:

— Вельмі актыўна супрацоўнічаюць з цэнтрам арганізацыі БРСМ ад кожнага раёна Мінска. Яны ўзялі шэфства па арганізацыі мерапрыемстваў, дораць падарункі, ладкуюць святы Новага года ды іншыя.

— Дзеці ў цэнтры чытаюць, глядзяць тэлеперадачы, гуляюць, так, як і ўсе астатнія дзеці, іх аднагодкі, — распавяла галоўная медсястра цэнтра Ала Вайтовіч. — Вельмі добра, што персанальныя камп'ютэры поруч з дзецьмі ў палатах дазваляюцца. Яны адчуваюць сваю далучанасць да жыцця.

Ілона КУПРЭЙЧЫК

«Кніга павінна вучыць»

Нядаўна «ЛіМ» пазнаёміў чытача з кнігай літоўскага пісьменніка Яроніаса Лаўцюса і беларускага вучонага Аляксандра Міхалевіча "Свята палаца энергіі", выдадзенай у "Мастацкай літаратуры". Дзіцячы пісьменнік з Вільнюса — часты госць у Мінску. Завітаў ён і ў рэдакцыйна-выдавецкую ўстанову "Літаратура і Мастацтва". Удзел у размове пра надзённыя выдавецкія клопаты, пра дзіцячую літаратуру ў Беларусі і Расіі, пра стасункі пісьменнікаў, выдаючых і кнігагандляроў вялі пазт, старшыня Мінскага клуба дзіцячых пісьменнікаў, першы намеснік дырэктара РВУ "Літаратура і Мастацтва" Алесь Бадак, дырэктар "Белкнігі" Юрый Хмыроў, галоўны рэдактар часопіса "Маладосць" Раіса Баравікова.

Яроніас Лаўцюс, які цяпер рэдагуе літоўскі дзіцячы часопіс "Заранка", зазначыў, што сёння як ніколі важна працаваць у дзіцячай літаратуры з разлікам на адукацыйны, выхаваўчы аспект. Што сам пісьменнік з Вільнюса і робіць. Не толькі ў сталіцы Літвы, але і ў Маскве, Осла, Берліне, Варшаве, Ратэраме пабачыла свет болей як 140 кніг спадара Яроніаса. Расказваючы пра жывёльны, раслінны свет, навакольнае асяроддзе, пісьменнік адказвае на многія вартыя ўвагі пытанні, што звязаны з уладкаваннем, вопытам жыцця, характарам чалавечых зносін.

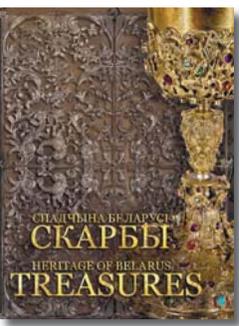
— Такія кнігі крыху нечаканыя для беларускага кнігавыдання, — заўважыў у размове дырэктар "Белкнігі" Юрый Хмыроў. — Адпаведна і для нашага кнігагандлю. А між тым, пазнавальная літаратура карыстаецца попытам. Бацькі шукаюць кнігу, якая б навучыла самых маленькіх чытаць, пісаць, лічыць...

— А яшчэ — навучыла б разважаць, аналізаваць, проста тлумачыць падзеі навакольнага жыцця, — дадаў Яроніас Лаўцюс.

Літоўскі пісьменнік — аўтар многіх беларускіх выдавецкіх праектаў. У свой час у Мінску за лічаныя месяцы разышліся некалькі дзесяткаў тысяч асобнікаў "Азбукі" Я. Лаўцюса. Яго кнігу "Гэта здарылася ў Тытуліі" пераклаў на беларускую мову Уладзімір Касцюк. На дзвюх мовах — рускай і беларускай — пабачылі свет кнігі спадара Яроніаса "Алімпіяда звяркоў" і "Раніца ў лесе".

— Істотную ролю ў сённяшняй сітуацыі адыгрывае клопат пісьменнікаў пра пашырэнне чытацкай прасторы. Кніга павінна вучыць, абавязана выходзіць. Але рабіць гэта трэба нязмушана, простымі сродкамі, — перакананы Яроніас Лаўцюс.

Кастусь ЛАДУЦЬКА

Алег Лукашэвіч і Аляксандр Аляксееў — аўтары, якія ніколі не застаюцца "па-за кадрам". Але сёння яны вядомыя не толькі сваімі тэлепраектамі "Наша спадчына", "Новая калекцыя", "Эпоха" (Алег з'яўляецца аўтарам і вядучым, а Аляксандр рэдактарам). Альбомы "Спадчына Беларусі" і "Спадчына Беларусі. Скарбы", падчас працы над якімі журналістам давялося ўздоўж і ўпоперак аб'ездзіць усю Беларусь, ужо былі прэзентаваныя ў многіх краінах і падараныя найбуйнейшым

бібліятэкам і універсітэтам свету. Першая кніга збірае на 320 старонках фотаздымкі старажытных пабудов краіны, дэманструе не толькі знешні выгляд храмаў, але і аздабленне, элементы роспісу, унікальныя абразы. Другое выданне прысвечана залатым і срэбным скарбам, знойдзеным на тэрыторыі нашай краіны. На пытанні карэспандэнта тыднёвіка адказваюць аўтары гістарычна-культурнага праекта "Спадчына Беларусі" Алег Лукашэвіч і Аляксандр Аляксееў.

кіх скарбаў сусветнага маштабу, як Крыж Еўфрасініі Полацкай, у Беларусі амаль не засталася? А. Лукашэвіч: Так, падчас войнаў, пачынаючы з 1812 года, і пасля паўстання 1863-га, шмат рэчаў было нацыяналізавана і вывезена за мяжу. І сёння не сакрэт, што на аснове калекцыі беларускіх магнатскіх родаў створаныя фонды шматлікіх музеяў Расіі. У Эрмітажы дагэтуль знаходзяцца не даследаваныя і нават не распакаваныя скрыні з Нясвіжа. Чытаючы вопісы таго, што было вывезена, разумееш, што ў параўнанні з гэтым, у нас засталася толькі маленькая частка. І многае з таго, што сёння мы лічым вялікімі каштоўнасцямі, замежныя калекцыянеры, у тым ліку і расійскі, можа знайсці ў звычайнай антыкварнай краме. Некаторыя расійскія алігархі маюць калекцыі, якія ў сотні разоў пераўзыходзяць фонды беларускіх музеяў.

Шукальнікі скарбаў

— Вы займаецеся фатаграфіяй ужо даволі даўно — больш як сем гадоў. Як гэтае захапленне вылілася ў працу над альбомам "Спадчына Беларусі"?

А. Аляксееў: Шмат ездзілі па краіне і бачылі, колькі існуе гістарычных помнікаў, пра якія мы ўвогуле нічога не ведалі. Калі назбіралася пэўная колькасць фотаздымкаў, вырашылі паказаць іх шырокай аўдыторыі. У 2003 годзе ў Музеі сучаснага выяўленчага мастацтва адбыліся тры раўназначныя выставы — "Храмы Беларусі", "Сядзібы Беларусі" і "Замкі Беларусі". Яны выклікалі цікавасць, бо для многіх было адкрыццём, што ў нас такая багатая гістарычная спадчына. Асноўнай падставай для стварэння альбому стала тое, што ў Беларусі не было годнага сувенірнага прадукта, які можна было б дарыць знаёмым, везці за мяжу, у якім былі б адлюстраваныя не толькі вясковыя краявіды і фальклорныя замалёўкі — хацелася паказаць паўнаважнае еўрапейскую краіну з багатай гісторыяй.

— Альбом быў перавыдадзены восем разоў агульным накладам 28 тысяч асобнікаў. Як можна патлумачыць такую папулярнасць праекта — няўжо гэтая ніша была вольная?

А. Лукашэвіч: Ніша была занятая: такіх сувенірных альбомаў — мора, іншая справа, якой яны якасці. Патрабаваліся пакупнікі ацэніць густоўна зробленую вёрстку, гожаю паліграфію, якасныя фота, дасканалы падбор інфармацыі. Альбомы рабіліся з любоўю, гэта вынік сямігоднай карпатлівай працы.

— Алег, вы па адукацыі журналіст, Аляксандр скончыў факультэт менеджменту, кандыдат эканамічных навук. Ці лёгка вам было спастаіцца гісторыю?

А. Лукашэвіч: Увогуле гісторыю спастаіцца цікава. Гэта — навука, якая заўсёды дэфармуецца, бо з часам з'яўляюцца новыя факты, адкрываюцца архівы, праводзяцца раскопкі, удакладняюцца даты заснавання гарадоў. У гістарыяграфіі памылак пазбегнуць немагчыма, трэба проста прытрымлівацца дакументальных крыніц.

— Якія самыя старажытныя пабудовы згадваюцца ў вашым першым альбоме?

А. Аляксееў: Гэта полацкія архітэктурныя помнікі — безумоўна, Полацкая Сафія, якая была ўзведзена ў 1044 годзе, а таксама цудоўная полацкая царква ў Спаса-Еўфрасінеўскім манастыры, што датуецца XII стагоддзем — больш тагачасных пабудов, якія б захаваліся ў такім выглядзе, у Беларусь няма.

— Якое асабіста ваша любімае гістарычнае месца ў Беларусі?

А. Лукашэвіч: Мне падабаецца Заходняя Беларусь. Там захавалася больш помнікаў, старажытных цэркваў, унікальных касцёлаў. Таксама прыцягваюць старыя закінутыя вёскі. Нядаўна мы здымалі праект "Эпоха" пра Ігната Дамейку і ездзілі па мясцінах, звязаных з яго жыццём — Запоме ў Лідскім раёне, Азяраны, Жыбуртоўшчына. Бачыш колішнія сядзібы, ад якіх, на жаль, засталіся толькі руіны, векавыя паркі і разумееш, як дасканала раней прадумвалася сістэма пабудовы — з вялікай пад'язной дарогай, пышнымі алеямі. Гэта наводзіць на думкі пра тое, наколькі была высокай культура, і мы цяпер мусім яе адраджаць.

— У другім альбоме "Спадчына Беларусі. Скарбы" апублікаваныя фотаздымкі больш як 400 каштоўных рэчаў з золата і срэбра, і многія з іх дэманстраваліся на шырокую публіку ўпершыню. Распавядзіце, калі ласка, больш падрабязна, у чым унікальнасць гэтай працы.

А. Аляксееў: Мы адкрылі не толькі музейныя, але і царкоўныя фонды, што вельмі важна. У альбоме сабраныя фотаздымкі манет, крыжоў, кубкаў, упрыгожванняў, аздаў абразоў ды іншых старажытных рэчаў, адлюстроўваюцца шматстайнасць мастацкай апрацоўкі металу: тэхніка чаканкі, чарнення, распісаны эмалі. Увогуле ў Беларусі не існавала такіх шырокіх, маштабных даследаванняў — былі спробы паказаць, дапусцім, скульптуру ці фрэскавы жывапіс на прыкладзе аднаго помніка, але не было такога агульнага, сістэмнага, манументальнага адлюстравання.

Мы паказалі ўсё багацце Беларусі. Напрыклад, адзін з самых старажытных — вялікі залаты полацкі скарб IX—X стагоддзя, у які ўваходзяць фрагменты раскошных бранзалетаў, шыйных грыўняў. Калі мы

прэзентавалі наш альбом у Лондане, то галоўны захавальнік Брытанскага музея быў вельмі ўражаны, што ў нашай краіне ёсць такія унікальныя ўзоры археалогіі. Для заходніх даследчыкаў уся спадчына Русі замыкаецца на Расіі і, магчыма, Украіне, а тое, што ў Беларусі ёсць таксама унікальныя рэчы, якія дайшлі да нашага часу, было нечаканасцю.

— Цяжка было атрымаць згоду царквы на адкрыццё фондаў?

А. Лукашэвіч: Царква мае горкі досвед савецкага мінулага, калі ўсе багацці нацыяналізаваліся, спалваліся абразы, руйнаваліся манастыры. Таму сёння немагчыма адкрыць фонды выпадковым людзям, трэба займацца давер — мы яго заслужылі першай кнігай. Альбом "Спадчына Беларусі. Скарбы" быў зроблены па блашаванні вышэйшых патрыярхаў — Мітрапаліта Філарэта і кардынала Казіміра Свэнгата.

— У альбоме не зываюцца месцы знаходжання скарбаў.

А. Аляксееў: Так, была такая дамоўленасць. Храмы не заўсёды абсталяваны належнай аховай, і не хацелася, каб альбом стаў дапаможнікам для злодзеяў.

— У якім стане, на ваш погляд, знаходзяцца скарбы ў царкоўных фондах?

А. Лукашэвіч: Залатыя і срэбныя рэчы не патрабуюць нейкага адмысловага нагляднага кантролю. І ў цэрквах яны не стаяць у сейфе, як у музейных фондах, а выкарыстоўва-

юцца падчас літургіі. Кубкі, крыжы, манстранцы, можна сказаць, знаходзяцца ў працоўным стане.

— Можна прыгадаць выпадкі падчас вашых вандровак, калі нешта вас узрушыла, асабліва ўразіла?

А. Аляксееў: Мы прыехалі фатаграфавач шэдэўр беларускіх майстроў — акад Будслаўскай іконы, зроблены віленскімі злотнікамі. Сама ікона была прывезеная з Рыма. Нам было вельмі цяжка яе сфатаграфавач — не хапала асвятлення. Але мы атрымалі блашаванне, і вялікая, вельмі цяжкая ікона была вынята з алтара і перанесена ў месца, зручнае для здымкаў. Я адчуў сапраўднае трымценне, калі пабачыў зблізка гэты моцны, цудоўны, намолены абраз, і быў вельмі ўражаны тым, наколькі адмыслова, вытанчана, густоўна і з якой любоўю ён зроблены.

— А ці захоўваюцца скарбы ў беларускіх прыватных калекцыях?

А. Аляксееў: Безумоўна, у прыватных калекцыях таксама ёсць цікавыя артэфакты, але мы не ставілі перад сабой задачу асвятляць іх у гэтай кнізе. Нам было важна паказаць спадчыну краіны. А з прыватнымі калекцыямі нашмат складаней, бо бывае немагчыма прасачыць, ці знаходзіцца скарб на тэрыторыі Беларусі. Адкрытая мяжа з Расійскай Федэрацыяй, і праз яе вельмі шмат вывозіцца, у тым ліку і на Запад.

— Па вялікім рахунку, вось та-

— Не думалі зрабіць праект, прысвечаны менавіта такой вывезенай беларускай спадчыне?

А. Аляксееў: Безумоўна, гэта магчыма. Ідэй увогуле шмат, але на ўсё часу, вядома, не стае.

— Вы аб'ездзілі паўсвету. Як адрозніваецца стаўленне да нацыянальнай гісторыі ў заходніх краінах і ў Беларусі?

А. Лукашэвіч: Праблема ў тым, што беларусы пакуль не ўмеюць дэманстравач сваю спадчыну. Я быў у нацыянальным музеі ў Бухарэсце — вялізныя прасторныя залы, прадуманая да дробязей экспазіцыя — сапраўды моцнае адчуванне таго, што ты бачыш нацыянальнае багацце. Пасля мне захацелася наведаць Нацыянальны мастацкі музей Беларусі і параўнаць. На жаль, я атрымаў вельмі прыгнетчанае ўражанне. Нават калі ўзяць гэтую новую прыбудову — абсалютна неэфектыўны падыход у плане выкарыстання плошчаў: тут вісяць разам абразы, партрэты Радзівілаў, карціны Бяльніцкага-Бірулі, усё нежк перамышана, звалена ў кучу. Змазваецца агульнае ўражанне. А ў нас ёсць, што паказаць. Той жа сапраўдзізм — ён будзе цікавы заходнім наведвальнікам, для якіх гэтае мастацтва незнаёмае. Але трэба змясціць экспазіцыю ў вялікай зале, каб яна ўспрымалася цалкам, каб не трэба было большую частку экскурсіі пераходзіць з лесвіцы на лесвіцу.

Увогуле Беларусь у самым пачатку шляху. Яна і так робіць гіганцкі крокі. Калі параўнаць, у якім стане былі асноўныя гістарычныя помнікі яшчэ сем гадоў таму і цяпер — гэта неба і зямля. Частка Мірскага замка была ў руінах, а сёння яго рэстаўрацыя ўжо падыходзіць да завяршэння. Іншае пытанне, што яна не заўсёды правільная з навуковага пункту гледжання — у нас няма школы рэстаўрацыі, гэтыя кадры "вымыты". Але Беларусь — маладая краіна, і ад яе немагчыма патрабаваць узроўню старой Еўропы, якая ішла да гэтай культуры 200 гадоў. Нам яшчэ прыйдзецца вучыцца на сваіх памылках.

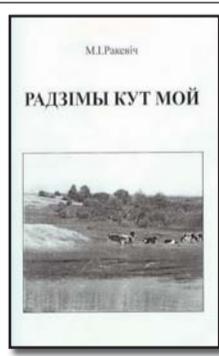
Саша ДОРСКАЯ

Лёс Ракевічаў — лёс беларусаў

З друку выйшла кніга "Радзімы кут мой". Яе аўтар — настаўнік Мікалай Ракевіч са Слоніма, які ўсё сваё жыццё аддаў дзецям, вучыў іх роднай мове, літаратуры і культуры.

Кнігу я прачытаў на адным дыханні. Магчыма, таму, што напісаў успаміны не вопытны навуковец і гісторык, а просты чалавек, які шмат пабачыў і перажыў. Мікалай Ракевіч стварыў споведзь пра лёс сваёй роднай вёскі Ваўчкі Слонімскага раёна, а таксама пра вясцоўцаў і сваякоў. Хачу сказаць, што пра беларускія вёскі не так і шмат у нас напісана кніг. І іх мінулае пакуль што дрэнна вядомае не толькі шырокаму чытачу, але і спецыялістам. Магчыма, наша Беларусь ступіць на сапраўдны шлях сваёй незалежнасці толькі тады, калі мы напішам пра кожную беларускую вёску асобную кнігу. Сёння магу прыгадаць цікавыя выданні пра вёскі Гродзеншчыны — кнігі Міхася Скоблы "Дзярэчынскі дыярышош"

(Мн., 1999), Аляксандра Талерчыка "Парэчка" (Гродна, 2002), Сяргея Токця "Беларуская вёска ў эпоху змянаў. Другая палова XIX — першая траціна XX ст." (Мн., 2007) і некалькі іншых. Але гэтага мала, бо беларуская вёска і тая, якая жыве, і тая, якой ужо няма, патрабуе спецыяльных даследаванняў. Мікалай Ракевіч на прыкладзе вясцоўцаў, людзей са свайго роду, суседзям уважліва, дасціпна, абгрунтавана апісаў спецыфіку гаспадарчага і сацыяльнага развіцця заходнебеларускай вёскі, працэс пашырэння пісьменнасці сярод вясковага насельніцтва і фармаванне інтэлігентцыі сялянскага паходжання, змены ў рэлігійным жыцці, раскладанне традыцыйных каштоўнасцей і нормаў паводзін, эвалюцыю ў самаідэнтыфікацыі сялян і фарміраванне беларускай

нацыянальнай сама-свядомасці.

Вось невялікі прыклад. У Ваўчкі прыйшла Першая сусветная вайна. Пачалася эвакуацыя беларускага насельніцтва ў Расію. Далей, паводле аўтара, ацэньвалася маёмасць жыхароў, якая не магла быць забрана з сабой, — дзяржава абяцала вярнуць страты. Але, як аказалася, страты беларускаму насельніцтву ніхто не вярнуў. Казакі выганялі беларусаў на ўсход, а хаты палілі. Гэта трагічная гісторыя беларускіх вёсак і яе жыхароў пачатку XX стагоддзя. Аб гэтым, на вялікі жаль, напісана мала.

Мікалай Ракевіч піша, што самай вялікай праблемай для беларускіх сялян было малазямелье — бо ніякага пабочнага заробку тады не мелася. Таму адсутнасць сваёй зямлі і войны гналі Ракевічаў, як і ўсіх беларусаў, па свеце. Родная вёска Ваўчкі жыла сваімі звычайнымі, працоўнымі буднямі. Вось толькі ўлада, ад якой найцяжэй было беларусам Ракевічам, там мянялася.

Цікава чытаецца згадка пра бацьку, якому пры кожнай уладзе прыходзілася выжываць з сям'ёй, бо сям'я, як піша Мікалай Ракевіч,

такі калектыў, дзе ўсім павінна быць утульна. А пра гэта клапоціцца бацькі.

Шмат цёплых радкоў аўтар адрасаваў маці, з якой пражыў усяго 13 гадоў.

Вядома, абмяжоўваюцца аднымі Ракевічамі ў Ваўчках і ў суседніх вёсках аўтар не стаў. Ён згадвае вялікую сям'ю Хартановічаў, працавітых суседзям Ваўчкоў, якія жылі вельмі сціпла, сям'ю Турлай, гаспадар якой прывучаў дзіцяй да працы, цётку Зосію Петрукевіч і яе сям'ю ды г. д.

Значнае месца ў кнізе адведзена Азярніцкаму вучылішчу, якое было адкрыта ажно ў 1862 годзе. Дарэчы, тут некалі вучыўся беларускі драматург і паэт Кандрат Лейка з суседняй з Ваўчкі вёскі Збочна. Мікалай Ракевіч не мінуў у сваёй кнізе настаўнікаў, якія жылі побач і вучылі яго і ровеснікаў — вясковых дзетак. У Азярніцкай школе вучыліся спявак, вядучы барытон Францыш Аркадзь Валадос, паэт Мікола Арочка, віцэ-адмірал Балтыйскага флоту Васіль Апановіч, перакладчык Уладзімір Сакалоўскі ды іншыя вядомыя людзі Беларусі.

Пасля прачытання кнігі Мікалай Ракевіч узнёў пэўнае адчуванне, што аўтар — прафесійны нарыст, мудры і цікавы апа-вядальнік. Ён раскажаў не толькі пра сваю вёску, але па-сапраўдному ўмеў апісаць рэчаіснасць, якая мела дэянычны характар і ўяўляла складанае перапляценне ўзаемазвязаных сацыяльных, культурных і палітычных працэсаў.

Сяргей ЧЫПРЫН

Спадзяванне на дыялог

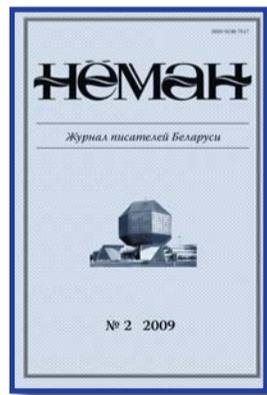
**Паэт — не рэха колішніх часоў,
Ён на зямлю сваю прыходзіць вечным.**

Маргарыта Нікіцкая

не красамоўны паказчык агулу любові да Караткевіча. Ён прагнуў раскошы любіць яго мелі многія і многія".

Думаецца, гэты твор у некаторых выпадках мог бы замяніць крытычныя матэрыялы па творчасці пісьменніка ў школьных падручніках. У такіх раздзелах, як "У стыхіі блазенства", "Пошукі і пакуты" хапае і глыбіні літаратурнаўчага аналізу, і цікавых нотак-успамінаў пра сустрэчы з Караткевічам, яго звычкі, манеры, дзівацтвы. Між тым, А. Лойка не імкнуўся да так званай літаратурнай кананізацыі постаці У. Караткевіча. Наадварот, раз-пораз на старонках рамана спрачаўся з ім або проста выказваў нязгоду. Магчыма, тым самым аўтар рамана-эсэ "Уладзімір Караткевіч, або Паэма Гарсія Лойкі" запрашаў да дыялога...

Другі нумар "Полымя" прапаноўвае і пачатак палескай легенды Кастуся Цвірка "Воўчая выспа", імпрэсію Васіля Макарэвіча "Якуб Колас у Парыжы", нізкі вершаў Уладзіміра Мазго, Маргарыты Нікіцкай, Яўгена Прадзядовіча, абразкі Лідзіі Арабей. У "Школьных даялягах" абмяркоўваецца на гэты раз сучасная дзіцячая паэзія (артыкул Лады Алеянік і Аляксандра Грыбоўскага, а таксама нізкі дзіцячых вершаў Міколы Чарняўскага, Віктара Гардзея, Міхаса Пазнякова (акрамя вершаў, яшчэ і скоратка гаворкі ды загадка), Ніны Галіноўскай). У раздзеле "Крытыка і літаратурназнаўства" — артыкул Валлянціны Локун "Проза Уладзіміра Гніламедава", Уладзімір Скарынкін запрашае ў "Майстэрню перакладаў".

Кантрасты нашага жыцця

У № 1—2 часопіса "Нёман" друкаваўся раман Віталія Кірпічэнка "Планета псов і ягнят". Дынамічны сюжэт, вострая праблематыка і адсутнасць славуэтага "хэпі энду", безумоўна, прывабляць увагу спакушанага чытача.

Трэба адразу адзначыць, што дзеянне рамана адбываецца ў Расіі і характарызуе рэаліі найперш расійскага сучаснага жыцця. Магчыма, менавіта таму абраны В. Кірпічэнкам сюжэт

выразна кантрастуе з праблемным полем той прозы, якая знаходзіць сюжэты ў беларускай паўсядзённасці. Сумленны і рамантычна ўзніслы хлопец Ваня ў выніку шэрага загадкавых перыпетый трапляе ў фінансавую залежнасць ад наркадылераў. Вымушаны "адпрацоўваць", каб захаваць жыццё, герой увесь час балансуе паміж уласным сумленнем, прагай выжыць і спадзяваннямі на светлую будучыню.

Аднак пачатак рамана, у якім распавядаецца пра дзіцячыя гады галоўнага героя Вані, падаецца не вельмі ўдалым. Спраба пісьменніка адлюстраваць светапогляд і псіхалогію маленькага хлопчыка-першаакулака, а пазней — хлопчыка-падлетка, выглядае ненатуральна: усе дзеці, у тым ліку, і галоўны герой, мысляць дарослымі катэгорыямі, а шэраг сцэн — проста перастаранне стэрэатыпных уяўленняў пра першыя сур'ёзныя пачуцці дзіцяці, якія паўтараюцца ў сучасных фільмах і серыялах. (Вось жа, крыху пазней, з замілаваннем глядзячы на тварык уласнага дзіцяці, Ваня скажа: "Лічыко тонкое, інтелигентное!") Хіба гэта самы лепшы эпітэт для твару немаўляці?)

Дарэчы, калі-нікалі раман В. Кірпічэнка сапраўды нагадвае сцэнарый фільма больш, чым твор мастацкай прозы. Так, напрыклад, прапускаюцца вялікія часавыя пласты без аніякага каментарыя, тлумачэння або лагічнага пераходу. За гэтым менавіта і бачыцца фільмавае: маленькія героі ў наступнай сцэне становяцца дарослымі, а на экране надпіс "прайшло 7 гадоў". Фільм паводле гэтага рамана сапраўды атрымаўся б добры, відовішчы і сучасны.

Напісаная добрым стылем, пазбаўленая штучнага пафасу, характэрнага для твораў падобнай тэматыкі, аповесць В. Кірпічэнка чытаецца цікава. Аднак часам здзіўляе непамятаўнасць аўтара ў вытлумачэнні сюжэтных калізій. Напрыклад: правёўшы два гады ў дзіцячай калоніі, Ваня вяртаецца дадому, на наступны дзень прызначае спатканне свайму першаму каханню — былой аднакласніцы Каці. "Я тебя часто вспоминал", — кажа ён. Аднак гэтай фразе не папярэднічала ніводнай згадкі героя пра дзяўчыну. Больш за тое, ён сустрэў загадкавую асецінку Дзану, і ўсе яго інтымныя перажыванні звязваліся толькі з ёй. Таму і сустрэча з Кацяй, і боль, які адчувае Ваня, па яго ж словах, "на проводах любові", не звязаныя з развіццём сюжэтной лініі, і таму падаюцца незразумелымі.

А вось што сапраўды ўсцешыць чытачоў

"Нёмана", дык гэта сучаснасць і дынамічнасць твора. Да таго ж, В. Кірпічэнка пакідае адкрытым фінал, даючы кожнаму магчымаму зрабіць свае ўласныя высновы.

Акрамя гэтага, у часопісе змешчана аповесць Уладзіміра Васіленкі "Улица До свидания". Паэтычная дзіцячкая прадстаўлена нізкамі У. Марука, У. Мазго, Т. Мушынскай, Д. Карэлінай, Т. Грынкевіч, Дэльфіны. "Солдатское письмо" адрасуе чытачам кіраўнік ваенна-мастацкай студыі пісьменнікаў Яўген Каршукоў. Пад такой назвай прадстаўлена нізка вершаў галоўнага літаратурнага аб'яднання "Доблесть", які існуе пры Цэнтральным Доме афіцэраў. Літаратурная крытыка прысвечана разгляду творчасці Наталлі Голубевай (артыкул Аляксандра Афіяроўскага (Станіслава Саладоўнікаў, "Характер и эпоха: проблема выбора").

Кожны выбірае свой фінал

Студзеньскі і лютаўскі нумары "Малодосць" прапаноўваюць увазе чытача аповесць Ягора Конева "Зданы Гарадніцы". Пачатак твора, у якім сярбы спрабуюць пераканаць аўтара (менавіта так — адным з герояў аповесці з'яўляецца яе аўтар), што апоўначы ля старажытнага будынка, дзе цяпер размяшчаецца склад аўтабазы, з'яўляюцца здані — мужчынская і жаночая постаці. Амагары гістарычнай літаратуры, у прыватнасці, прозы Уладзіміра Караткевіча, працягваюць гэта, безумоўна, усміхнуцца: нешта знаёмае... Аднак далейшага сюжэтнага пераймання ў творы не будзе. Ягор Конев напісаў арыгінальную, запамінальную гісторыю, грунтоўчыся на рэальных калізіях беларускай мінуўшчыны.

Жаданне стварыць маштабнае мастацкае адлюстраванне гістарычнага шляху беларускага народа ў XX стагоддзі вярнула сэрца не аднаго пісьменніка. Аповесць Я. Конева на такое адлюстраванне не прэтэндуе, аднак звярнуўся ён менавіта да аднаго з самых складаных і трагічных перыядаў у беларускай гісторыі XX стагоддзя — 1920—1940-я гг. (Праўда, перыяд пачатку Вялікай Айчын-

най вайны падаўся не самым дасканалым месцам у аповесці. У гэтых апісаннях шмат схематычнага і павярхоўнага. Выклікае пытанне і мэтазгоднасць некаторых інтэрпрэтацый гістарычнай праўды).

Каб пераканаць скептыка-аўтара, які аніяк не хоча верыць ні ў з'яўленне зданяў, ні ў сувязь іх з былым тэатрам, сябар Станіслаў распавядае яму доўгую гісторыю, якая пачалася ў 1926 годзе, з таго самага часу, як... "у 1926-м — праз чатыры месяцы пасля таго, як маршал Пілсудзкі ўсталяваў у Рэчы Паспалітай рэжым санацыі", у Гарадніцы адраджыўся тэатр. Усе дзейныя асобы — акцёры, іх жыццё праходзіць на сцэне і за кулісамі. Магчыма, у гэтым таксама варта пашукаць падтэксту.

Жыццёвы шлях галоўнага героя Пётры Куцыёнка ўвасабляе "класічную" біяграфію беларускага інтэлігента-адраджэнца пачатку XX стагоддзя: публікацыі ў "Нашай ніве", далучэнне да трупы Ігнаці Буйніцкага, нападўгалоднае існаванне і арышты, арышты, арышты... пры любой уладзе.

Між тым, герой Я. Конева мае некалькі адметных характарыстык, дзякуючы якім і здолеў перажыць усе няўдачы і небяспечныя сітуацыі: па-першае, ад сваёй бабулі, што мела славу вядзьмаркі, Куцыёнак навучыўся выкарыстоўваць лекавыя зёлкі ў самых розных мэтах; па-другое, ён вылучаецца здольнасцю выжываць і знаходзіць выйсце з любой сітуацыі. Гэта дадало аповесці адцення пэўнай авантурнасці і прыгодніцтва. У выніку атрымалася цікавая гісторыя з добра распрацаваным сюжэтам. Да таго ж, своеасаблівая гістарычная ўстаўка, у якой даецца кароткая характарыстыка пэўнага часу і ўлады, не толькі ствараюць адпаведны фон, але і, верагодна, выконваюць пазнавальную функцыю — у разумнай ступені, не пераўтвараючыся ў прамовы школьнага настаўніка гісторыі.

Менавіта таму твор можа быць цікавы не толькі тым, хто свядома і мэтакіравана цікавіцца сучаснай беларускай літаратурай, але і тым, хто проста захаце ўзяць у рукі цікавую чытанку, якая мае тры розныя фіналы. Паводле першага галоўнага героя пасля збойства гаўляйтэра Гёца ўратаваліся і далучыліся да партызанскага атрада, аднак загінулі пазней падчас бамбёжкі; паводле другога — былі расстраляныя паліцаямі; паводле трэцяга — герой і яго каханая перажылі вайну і сталі заслужанымі артыстамі РСФСР. "Карацей, кожны абірае той фінал, які яму да спадабы, — падсумоўвае аўтар. — І бачыць у гісторыі тое, што хоча ўбачыць". Па сутнасці, кожны варыянт фіналу адлюстроўвае адданасць розным літаратурным

прыярытэтам. Магчыма, Ягор Конев сам не змог вызначыцца, які фінал яму *даспадобы*, магчыма, проста вырашыў пагуляцца з чытачом у літаратурныя прыёмы. Аднак хутчэй за ўсё, праілюстраваў той парадокс, што менавіта няпэўнасць з'яўляецца самай вялікай жыццёвай праўдай.

Інтрыгуе чытачоў і маладосцеўскі дэбютант Іван Карповіч апавяданнямі "Калі знікаеш у ветры" і "Навальніца". Малады аўтар можа ўразіць не толькі імкненнем раскладаць на словы невымоўнае, але і адметным стылем, які падаецца адзнакай мастацкай спеласці. Сапраўды, у тонкай лірычнасці, імпрэсіяністычнай урыўкавасці бачыцца не нявыспеленасць свайго мастацкага крэда (чым часта грашаць аўтары-пачаткоўцы), а менавіта адметнасць стылю. Апаўдана "Калі знікаеш у ветры" як найлепей характарызуецца назвай. Герой імкнецца перамагчы *вечер*, не знікнуць, застацца, каб атрымаць магчымае *пачаць спачатку сваё блуканне ў вечным пошуку сябе і свайго, праз негасканаласць сваёй істоты, праз жарсці і жаданні, праз кіламетры вечнага і зменлівага свету*. "Навальніца" ж нагадвае апошнюю сцэну нейкага няскончанага твора — пра каханне. Але гэта не пазбаўляе яе самастойнасці, наадварот, надае асаблівай прыцягальнай загадкавасці...

Акрамя гэтага, № 2 часопіса "Малодосць" адкрыў свае старонкі *прозе-нізцы, на якой агучваюць вершы* Віктара Шніпа і паэтычным нізкам, на якіх не адпачываюць вершы Кацярыны Макарэвіч, Паўла Баяркі, Святланы Явар, Міхаіла Жарнасека, Ганны Гарбуновой. Янка Саламеў прапаноўвае заканчэнне сваіх "Іскрачак успамінаў", а Пятро Васючэнка — казку "Копанка". Мэрыя Верціхоўская працягла твора М. Южыка "Лесвіца" і "Горад, які яны засялілі" ў *кантэксце іншых твораў найноўшай літаратуры*.

На беларускую літаратуру доўгі час наракалі за тое, што яна занадта "цяжкая на пад'ём" — толькі глабальныя тэмы і сур'ёзныя героі. Аднак, калі чытачу проста хацелася адпачыць з кнігай у руках, проста атрымаць асалоду ад зямельнага сюжэта і саміранічных герояў, яму даводзілася звяртацца да рускай, замежнай літаратуры. Думаецца, сучасныя беларускія пісьменнікі гэтаму праблеме спаквалі ліквідуюць, не толькі шукаючы новыя сюжэты і ракурсы асэнсавання, але і свядома імкнучыся да гульнявога дыялога з чытачом, пра што сведчаць і адкрытыя фіналы. Застаецца спадзявацца на тое, што гэта сапраўды дыялог, у якім **на роўных** прымаюць удзел два бакі.

Жанна КАПУСТА

На старонках штотыднёвіка "ЛіМ" і літаратурна-мастацкіх часопісаў "Польмя", "Маладосць", "Нёман" з зайздроснай перыядычнасцю ўзнікаюць дэбаты наконт таго, якой павінна быць сёння крытыка, якія ідэалы яна павінна прапагандаваць, якое ёй адводзіцца месца ў новай сацыякультурнай сітуацыі. У шмат якіх артыкулах аўтары канстатуюць факт паступовага зніжэння прафесійнага і маральнага ўзроўню крытыкі, у выніку чаго яна аб'ектыўна пазбаўляецца той ролі і значэння, якія мела ў не такі

ўжо і далёкі ад нас час. Крытыка становіцца ўсё больш тэндэнцыйнай. Відаць, небеспадстаўнымі можна лічыць папрокі ў праявах кампліментаршчыны, угодніцтва, а па вялікім рахунку — беспрынцыпнасці. З іншага боку, яна становіцца падчас агрэсіўна азлобленай, празмерна задзірыстай, прэтэнцыёзна-бескампраміснай. Усё адначанае сведчыць пра тое, што крытыка няўхільна і планавана суб'ектывізуецца, белетрызуецца і персаніфікуецца.

весці Ю. Станкевіча "Эрыніі", робіць красамоўнае падсумаванне: "Юры Станкевіч насамрэч вынайшаў новую літаратурную эстэтыку". Узнікае пытанне: дык ці не ў тым вусцішным эратычным шале крыецца апазнавальны знак "новай літаратурнай эстэтыкі" і "новай крытыкі"? Не хацелася, каб пытанне трапіла ў разрад рытарычных. З часоў Дастаеўскага вядома: калі няма нічога святога, няма Бога, то ўсё дазволена. Да чаго, у такім разе, мы падштурхоўваем саміх сябе і бліжняга свайго?

Слова, як вядома, выступае магутным сродкам эмацыянальна-псіхалагічнага і светапогляднага ўздзеяння, своеасаблівым каталізатарам фарміравання ўнутраных канстантаў. Гэта — аксіёма. Амаль аксіёмай выглядае і той факт, што сёння можна друкаваць усё, што заўгодна. Даўно прыспеў час для гаворкі пра захаванне маральнай, духоўнай бяспекі нацыі, пра культываванне высокіх крытэрыяў гуманнасці, высакароднасці, асабістай грамадзянскай адказнасці за ўсё, што дзеецца вакол нас і ў нас саміх.

У гэтай сувязі надзвычай актуальным падаецца распрацоўка дзяржаўнай праграмы развіцця літаратурнага крытычнага жанру, якая б уключала ў сябе павышэнне ролі і адказнасці крытыка за характар і кірунак літаратурнага працэсу. Неабходна знаходзіць новыя формы і метады ўдасканалення крытычнай дзейнасці. Першым крокам у гэтым кірунку магло б стаць стварэнне ў Інстытуце мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы НАН Беларусі сектара крытыкі з прыцягненнем да актыўнай крытычнай працы высокакваліфікаваных спецыялістаў. Мэтазгодна было б арганізаваць асацыяцыю беларускіх крытыкаў, у задачу якой уваходзіла б каардынацыя ўсёй крытычнай дзейнасці, катэгорыяльнае вырашэнне настолькіх праблем у галіне літаратуры, прапаганда найбольш значных айчынных мастацкіх здабыткаў. Актывізацыі крытычнай думкі паслужыла б і выданне адпаведнага спецыялізаванага часопіса, на старонках якога адкрылася б магчымасць асвятляць кімжы навінкі, прафесійна абмяркоўваць тэарэтычныя і практычныя літаратурныя і крытычныя праблемы ў шырокім культуралагічным кантэксце. Варта было б вярнуцца і да пытання адкрыцця на філалагічным факультэце БДУ спецыялізацыі "Крытыка і літаратуразнаўства". Паспяховае ажыццяўленне прапанаваных мер, несумненна, паспрыяла б павышэнню ўзроўню прафесіяналізацыі і актывізацыі ўсяго літаратурнага жыцця. Толькі прафесійны падыход можа падняць рэйтынг і літаратуры, і крытыкі, выклікаць жывую зацікаўленасць да высокамастацкага слова, пашырыць чытацкую аўдыторыю.

Хачу, каб мяне зразумелі правільна: многія моманты я палемічна завастрыў, каб звярнуць на іх асаблівую ўвагу. Няма сумнення, у нас ёсць неблагія крытыкі, сярод маладых у тым ліку. Часта даводзіцца чытаць даволі цікавыя крытычныя матэрыялы Евы Лявонавай, Ірыны Шаўляковай, Жанны Капусты. Але пры ўсім пры тым праблема крытыкі як літаратурнага жанру застаецца. І вырашыць яе ў адначасе праста немагчыма. Толькі намаганнямі ўсіх адказных структур, устаноў, творчых калектываў, саміх пісьменнікаў і крытыкаў можна актывізаваць справу ў гэтым кірунку.

Валерый МАКСІМОВІЧ
Фота Віктара Кавалёва

Куды падзелася крытыка?

Кожны творца — і малады, і сталы — сцвярджаецца па-свойму. У кожнага — сваё разуменне таленту, адказнасці, майстэрства. Галоўнае — не пераходзіць мяжы непрыстойнага, хамскага, пошлага. А тое, што кожны творца імкнецца выпрацаваць свой стыль, сваю манеру, працаваць у сваім жанры, — абсалютна матывавана і заканамерна. Аднастайнасць у жыцці і творчасці пазбаўлена перспектывы і жыццяздольнасці.

сцівасці нейкага мутантнага спараджэння маскультуры, актыўна бярэ на ўзбраенне метады і прыёмы "шокавай тэрапіі", не грэбуе зрэдчас і сучаснымі стратэгіямі пярэапазіцыямі. Складваецца ўражанне, што асноўная мэта адпэнтаў гэтак званай "новай крытыкі" — звярнуць на сябе ўвагу, удосталь прапірыцца, самапраарэкламавацца. Ці можа ў такім разе ісці гутарка пра пошук ісціны, спасціжэнне сэнсу, пра заклапочанасць агульным — грамадскім — інтарэсам? Мала таго, заўзятым пяршчыкам карціць учапіцца за тыя месцы, якія змогуць (тонкі псіхалагічны разлік) узбудзіць дрымучыя інстынкты, паказваць прыхаваныя комплексы. Тым самым крытыка, з аднаго боку, штучна распальвае да сябе спажывецкую цікавасць, але, з другога боку, з геаметрычнай прагрэсіўнай страчвае свой сапраўдны аўтарытэт і сваю колішнюю дзейную ўплывавасць. Давер таксама. Кожны спакваля пачынае разумець, што да чаго.

Лада Алейнік, прыкладам, у сваім матэрыяле "Эстэтычны феномен, альбо Крытычны грумінг" ("ЛіМ" ад 12 верасня 2008 г.) піша пра тое, што "філалагічны аналіз мастацкіх твораў імкліва мімікрыруе ў масавы грумінг". "Чытаеш, — прызнаецца палымянскі крытык, — і ўзнікае ўражанне, што назіраеш адно сущэльнае "аблізванне". Пры гэтым аўтарка мне і акадэміку У. Гніламедаву робіць папрок у тым, што нібыта мы першыя ўтварылі чаргу за гэтым шматаб'яцальным "грумінгам". Не ўдаючыся залішне ў аўтарскую этымалогію слова "грумінг", скажу, што шануюню сп. Алейнік менавіта я ні аб чым не прасіў і прасіць не буду. Але дзіву даешся, як лёгка можна перакруціць сэнс прамоўленага, стаць ахвярай несумленнай падтасоўкі! У выніку дзіўных

метамарфозаў, не жадаючы таго, я стаў ледзь не адыёзнай асобай, адным з заказчыкаў памянёнага "грумінгу". Не трэба займацца танным падманам і фальсіфікацыяй. Гэта не робіць гонару "крытыкі".

У звязцы з гэтым паўстае пытанне ўзаемаадносін малодшага і старэйшага пакаленняў. Пра што, уласна, тут выпадае гаварыць: пра канфлікт, непаразуменне ці пра творчую пераемнасць? Стасункі пакаленняў увогуле заўсёды былі далёка ад ідылічных. Кожны з нас можа адчуць гэта, як кажуць, на ўласнай скуры. Маладыя ў масе сваёй — максімалісты, прагматыкі, часцей — з надзвычай абвостраным пачуццём уласнай самасці, уласным кодэксам правіл. Старэйшае пакаленне — больш мудрае, больш абачлівае, са здаровым кансерватызмам і цвярозым поглядам на жыццё. Я зусім не хачу сказаць, што паміж пакаленнямі, у тым ліку і творчымі, няма і не можа быць адзінадушша, паразумення, салідарнасці. Але звычайны здаровы сэнс працівіцца назойліваму паўтарэнню гісторыі з сумнавадомым "у рожкі са старымі", "з пушкі па вераб'ях". Хочацца верыць, гэта ўжо пройдзе гэты этап. Мы жывём у іншым часе, у іншым біяэнергетычным вымярэнні. І пасля ўсяго сумнаперажытага ці варта ўпарта зацкілівацца на выстатленні адноснаў, самамэтна выбудоўваць ранжыры і ўзводзіць віртуальныя піраміды? На творчай дзялянцы месца хоціць усім. А яго Вялікасць Час усё расставіць па сваіх месцах. Кожны творца — і малады, і сталы — сцвярджаецца па-свойму. У кожнага — сваё разуменне таленту, адказнасці, майстэрства. Галоўнае — не пераходзіць мяжы непрыстойнага, хамскага, пошлага. А тое, што кожны творца імкнецца выпраца-

ваць свой стыль, сваю манеру, працаваць у сваім жанры, — абсалютна матывавана і заканамерна. Аднастайнасць у жыцці і творчасці пазбаўлена перспектывы і жыццяздольнасці. Як казаў адзін вядомы дзяржаўны дзеяч, хай будзе шмат кветак — прыгожых і розных. Кіравацца архаічным дэвізам "Скінуць Пушкіна з карабля гісторыі!" таксама выглядае смешнай і неразумнай фанабэрыяй. Самачынна далучаць сябе да кагорты геніяў — таксама. Усе мы — вечныя вучні. Без пераймання вопыту папярэднікаў, без вучобы, без авалоадання напрацаваным папярэднікамі багажом ведаў нельга рухацца наперад, нельга тварыць па-сапраўднаму. Іншая рэч, што кожны абірае свой шлях, бярэ на ўзбраенне тое, што духоўна і эстэтычна блізка, роднасна. Уласная інтуіцыя, уласнае адчуванне на падсвядомым узроўні кожнаму само падкажа, куды належыць рухацца. Я — за свабоду выбару, за творчую самабытнасць, непадобнасць, арыгінальнасць, за экалогію ў розных яе праявах, у тым ліку за літаратурную. Хай кожны ўрэшце знойдзе, спасцігне сваё шчасце, адкрые свой шлях да Храма і тым укажа дарогу іншым. Зрэшты, гэта мае найўнае спадзяванне. Бо ці не кожны, на жаль, імкнецца слухаць сябе і не чуць таго, хто побач. Не думаю, што гэта правільна. Тым больш для пісьменніка і для крытыка. Прамоўленае слова павінна быць пачутым. Іначай жыццё і тварыць не мае сэнсу.

Пагаджуся з В. Козіч, што літаратура ўсё часцей пачынае глядзець на свет праз чорныя акулярны. Дадам: і крытыка ў тым ліку. Становіцца нормай адкрыта дэманстраваць сцэны насілля, пошасці, пячорных жарсцяў. Тая ж Л. Алейнік, шчодро працітаваўшы "захапляльны" сцэны з апо-

Літаратурнае сугучча

Не так даўно ў Гомелі адбыліся "Літаратурныя дажыткі" — свята, прысвечанае памяці паэта-земляка Анатоля Грачанікава. Падчас яго правядзення пісьменнікі Гомельшчыны дзяліліся сваімі творчымі здабыткамі з гасцямі з Украіны і Расіі. Менавіта там я прадстаўляла школу маладога літаратара. Першымі яе выпускнікамі сталі маладыя творцы, імёны якіх ужо на слыху. Алякс Бараноўскі, Марыя Маліноўская, Уладзімір Чараухін, Вераніка Ляўчук, Марына Грамыка, Таццяна Нілава, Таццяна Дарошка ды іншыя. Школа маладога літаратара існуе пры Гомельскім абласным аддзяленні Саюза пісьменнікаў Беларусі вось ужо другі год. Радуе, што моладзь ідзе ў літаратуру. Гэта значыць, што ў нас ёсць будучыня. Бо не перасыхае крыніца роднай мовы, жывіць яе плынь маладых творцаў. Яны, нібы раўчкі, прабіваюцца то тут, то там у розных кутках Беларусі. Іх галасы не губляюцца ў шырокай літаратурнай прасторы. Хочацца, каб іх пачулі і чытачы "ЛіМа".

Ніна Шклярава, кіраўнік школы маладога літаратара

Уладзімір
ЧАРАУХІН

Нарадзіўся ў 1986 годзе. Працуе на заводзе "Святлатэхніка". Лаўрэат конкурсу імя А.Грачанікава ў намінацыі "Паэзія". Друкаваўся ў мясцовых выданнях, мае ўласны паэтычны зборнік.

Дождж

Пахне дажджом у паветры.
Першым вясновым дажджом.
Саланавата-вільготны,
Водар ягоны разліты
Між гарадскіх камяніц.
Вецер шпурляе ў мяне
Прыгаршчы гробных дажджынак.
Дух у грудзях замірае,
Соладка сэрца шчыміць.
Хмурныя вочы прахожых
З-над парасонаў цікуюць
За дзіўнаватым хлапцом,
Што сярод шэрасці нуднай,
Лужын і бруду ступае
Золкаму ветру насустрач
І са шчаслівай усмешкай
Твар падастаўляе дажджу.

Блукаюць па зямной паверхні людзі.
Іх вочы паўтараюць колер неба:
У ясны надвор'е ззяюць сінню,
Свінцова-шэрыя ж — у навалніцу.
Але бываюць сярод іх такія,
Чый колер не мяняецца ніколі,
І там, дзе аб'яўляюцца яны,
Наадварот, нябёс святлеюць вочы.

Таццяна
ДАРОШКА

Нарадзілася ў 1977 годзе ў Гомелі. Скончыла Гомельскае медвучылішча і філалагічны факультэт ГДУ імя Ф.Скарыны. Друкавалася ў рэспубліканскіх газетах і часопісах.

Калі ўжо ўсё закончыцца,
Калі ўжо ўсё адбудзецца,
І вершы ўсе напішуцца
І мары адзітнуць,
Напэўна, нам захочацца
Хоць крышку замарудзіцца
І нават нека сцішыцца,
Каб затрымацца тут.

Яблык спелы, працяты сонцам,
Закаханым ва ўвесь Сусвет,
Па глыточку да сэрца, да донца
Вып'еш, як паратунак ад бег.
І закончацца хвілі знямогі,
І вясёлкі пачуць уздых,
І паклічуць у далеч гарогі —
Ў гэты сонечны, яблычны міг.

«Когда б вы знали, из какого сора
Растут стихи, не ведая стыда...»

Ганна Ахматава

А вершы нараджаюцца ў аблоках,
У водары самотнага дажджу,
У вяслоці навалніц салодкай...
Не ведаеш? Дык я табе кажу!
Павер, што верш — не смецце,
не абраза,
Не дзьмухавец, не павуцінне слоў.
Ёсць вершы-дзяменты,
вершы-стразы,
А ёсць — Жыццё, Свабода і Любоў!

Алякс
БАРАНОЎСКИ

Нарадзіўся ў 1988 годзе ў вёсцы Церуха на Гомельшчыне. Студэнт філалагічнага факультэта ГДУ імя Ф.Скарыны. Друкаваўся ў абласных і рэспубліканскіх выданнях, у калектыўных зборніках. У 2008 годзе пабачыла свет кніга ягоных вершаў "Чуйнае акно".

Баімся мы нявыказаных слоў...
На тонкім аркушы паперы белай
Кладзецца гумка
рыскаю нясмелай —
Баімся мы нявыказаных слоў...
Расчынены ў вясну
наросхрыст дзверы,
Душы ты ўмела
струны пагбярэш —
На тонкім аркушы паперы белай
Як сведка,
нарадзіўся новы верш.

Родная мова

Пустазеллем парасла зямля.
Пішуць зноў гісторыю нанова...
Самая магутная мая,
Шчырая і ветлівая мова!
Ты цвіла, бы ў жыце васілёк,
Лісцейкам цягнулася да сонца.
Ты густы змагла адолець змрок,
Што ахутваў цемраю бясконцай.
Зноў слятаюць гукі карагод —
Будзе неўміручым тваё слова,
Хай любоў мацнее кожны год
Да пашчотных песень тваіх, мова!

Я вярнуся

Я вярнуся дадому, прыйду,
Калі нават я буду далёка.
Я знайду свой куточак, знайду.
Для мяне гэта будзе так лёгка.
Хоць сто тысяч дамоў — і тады
Я маленькі агеньчык у хаце
Адшукаю ў акне праз гады:
Там чакае заўжды мяне маці.
Абыйду ўсе сцяжынкы, шляхі.
Сярод іх недзе свой адшукаю.
За якія зямныя грахі
Мы не самі свой лёс выбіраем?

Паэту

Прыкутасць да жыцця —
то не пакуты.
Жыццё не параўнаецца ні з чым...
Калі патрапілі ўжо лёсу ў пумы,
Нясём свой крыж —
то плачам, то маўчым.
І, можа, сёння крыўдай ты сагнуты
І думкі ўсе ахоплены клячбай.
Прыкутасць да жыцця —
то не пакуты:
Засвеціць сонца заўтра над табой.
Калі ж загнаны будзеш
сам у кут ты,
Чакай зімой вясну сваёй душы.
Прыкутасць да жыцця —
то не пакуты.
Пакуль магчыма — дыхай і пішы.

Фота Кастуся Дробава

Алякс
Вярцейка

Трылет

Як толькі я пабачыў Вас
Мне стала лёгка на душы
Як птушка, цешыўся ў цішы
Як толькі я пабачыў Вас...
Усе расталі міражы
Я гэта зразумеў якраз,
Як толькі я пабачыў Вас
Мне стала лёгка на душы...

Ты маўчала
І я маўчаў...
Мы чагосьці з табою чакалі,
Ты жадала
І я жадаў...
Нашы думкі кудысь адгяталі,
Ды сустрэліся дзесьці там —
У высозных, блакітных нябёсах
Ля святых, пазалочаных брам.
Ты маўчала
І я маўчаў...
Але мы зразумелі маўчанне.
Дзве душы зноў зліліся ў адну
Пасля доўгага развітання.

А паэту болей не трэба,
А паэту трэба не шмат.
Толькі ўзняцца б высока ў неба,
Няхай кажучь услед: "Вар'ят!"

А паэту б ляцець, нібы вецер,
І высока лунаць, як арол,
Каб з вышынь недасяжных
прывеціць
Упрыгожаны кветкамі дол дол.

Назіраць, як за хворым, за светам,
Які з глузду з'ехаў даўно,
Які лічыць, што шчасце — гэта
Толькі есці і піць віно.

А паэту болей не трэба,
А паэту трэба не шмат:
Толькі ўзняцца б высока ў неба,
Няхай бачаць, што ён — вар'ят!

Акраверш

Кроў мая ў жылах кіпіць
Амаль ужо дзесьці дзён.
Хочацца, хочацца жыць,
А лёс нада мною кніць
Юдолевай усмешкай сваёй...

Прарок

Усе смяліся навокал,
А ён — маўчаў.
Усе спяшаліся кудысьці,
А ён — чакаў.

І ўзняўся раптам ён і штось
Пачаў казаць сляпому люду.
Ён не маўчаў,
Ён быў прарок...

Халодна ў маёй душы,
Ды ў гэтай сцюдзёнай цішы
Хутка агонь запалае,
Зашуміць, зайскрыць, зайграе...

Сотні загубленых вершаў,
Сотні страчаных душ,
Якіх ужо ніхто не пабачыць:
Яны памерлі...

Кожны крышачку
ў душы філосаф,
Кожны кропельку ў душы паэт,
І ў часы душэўнага імперу
Ён перамагчы гатовы свет.

Дачны туман

Алесь ЖУК

Апавяданне

ка пра зіму сапраўды засмуціла яе, абазначыліся складачкі ля куточкаў вуснаў. Гэта ўжо быў твар не зусім маладзенькай жанчыны, як падалося спачатку, была ў гэтым твары і прыхаваная да пары да часу гарчынка, якую надзяляюць пражытыя гады.

— Домік мой побач, за ацынкаванай сеткай. Я не зацяята дачніца. Прыезджаю сюды, каб пабыць адной, пасядзець ля каміна... Вы любіце паліць вогнішча? Сядзець ля агню? — нечакана спыталася Галіна.

— Я не паляўнічы і не рыбак. Нават не грыбнік. Вогнішчы палілі толькі дзецьмі, стары бульбоўнік палілі... А цяпер я гараджанін, даўно ўжо.

— А я і нарадзілася ў горадзе. Але ля каміна пасядзець люблю, спецыяльна на дачы зрабіла. Нешта ёсць у агні такое. — Галіна гаварыла задумённа. — У Івана Пятровіча камін для дэкарацыі. Часу няма за дачнай работай камін паліць. Можна, калі яшчэ на службе быў, то з сябрамі...

— А прыходзьце да мяне сёння ў гасці. Камін будзе. Удваіх веселей і пры агні сядзець, — Галіна ўважліва паглядзела на Першаю. Яму здалася, што з трывогай, каб не адмовіўся. — Заадно і разетку паглядзіце, а то вілка выпадае. Надакучае ўставаць і папраўляць яе. Хаця каля тэлевізара я тут баўлюся рэдка.

— Пагляджу, — адказаў Васіль.

— Не спяшайце, канчайце работу. А я пайду камін запалю.

Жанчына лёгка зачыніла за сабой дзверы.

Васіль, стараючыся не спяшаць, прыбіў нарыхтаваныя дошкі. Потым старанна мыў рукі, пераапануўся ў спартыўны касцюм, зазірнуў у люстра і злавіў сябе на тым, што і яму хочацца быць гэтакім жа лёгкім і зграбным, як нечаканая гасця, Галіна Іванаўна, што раптам з'явілася ў гэтай дачнай пустэчцы. Уззяў пласкагубцы, адвёртку, ізаленту.

Варотцы на двор былі прыдчынены, гэтаксама як і дзверы веранды — каб палоска святла лажылася на выкладзеную з бетонных плітак дарожку. Яго чакалі.

Дзверы на верандзе ён зачыніў за сабой, лёгенька пагрукаў у дзверы ў хату і адразу пачаў:

— Заходзьце, заходзьце!

У даволі прасторным пакоі-прыхожай у каміне гарэў агонь і ад яго ўжо была прыемная цеплыня. Прыцішаным святлом свяціў таршэр. Ла прадаўгаватага невысокага стала стаялі два крэслы. На нізкаватай тумбе ціха іграла магнітола. Адчувалася, што ля гэтага стала ў крэсле любілі падоўгу сядзець і глядзець на агонь.

На століку ўжо стаялі талеркі з бутэрбродамі, гароднінай, фужэры. У пакоі прыемна пахла лёгкімі цыгарэтамі. Галіна Іванаўна трымала ў двух пальцах цыгарэту і здавалася Васілю нейкай павесаледай і імклівай у рухах. І ў вачах у яе свяціліся дзёрзкія, азартныя іскрынікі.

Васіль адчуў, што яму хочацца гаварыць жартаўліва, пад яе настрой.

— Ну, дык дзе аб'ём работ?

— А, — усміхнулася Галіна, лёгка ўзмахнула рукой у бок пакоя, адчыніла дзверы, запаліла святло. У куде на століку стаяў тэлевізар, ля адной сценкі два крэслы, ля другой канапа-ложак, невялічкі зялёны дыванчык пры ёй, пад акном часопісны столік.

— Тэлевізарная разетка. Святло трэба адключыць?

— Не.

— Тады я займуся вячэрай.

Васіля прыемна ўразіла незагрувашчанасць пакояў, за якой стаяла адчуванне густу.

Васіль зняў накрывку разетки, падціснуў кантакты — не такія яны былі ўжо і расслабленыя.

— Так хутка?

Галіна здавалася яшчэ больш павесаледай.

— Рукі памыіце на верандзе, там кран.

Васіль мыў рукі і думаў, што Галіна Іванаўна не з тых жанчын, што любяць стаяць на кухні, вячэра яе была даволі халасцяцкая.

Калі ён вярнуўся да каміна, на століку ўжо стаяла бутэлька каньяку, угору падымаўся, віўся казытлівы цыгарэтны дымок.

— Нічога, што я куру?

— Наадварот, мне прыемна.

— Тады сядайце і налівайце.

І сама першая прысела на крэсла, уключыла на магнітоле ціхую музыку.

— За знаёмства, — прапанавала яна, выпіла лёгка, як змахнула каньяк з чаркі.

— У цябе сям'я? Дзеці дарослыя? — спыталася яна і не чакаючы адказу сказала. — У мяне таксама. Дачка дарослая, жыве сама. Ты дзе на рабоце?

— У акадэміі, кандыдыт навук, а карацей — навукраб, — Васілю хацелася гаварыць лёгка і іранічна. Гэтая незнаёмая жанчына не бянтэжыла яго. Яе адкрытасць і лёгкасць перадалася і яму.

— А я была эканамістам... У тую заваруху дамскі салон адкрыла. Не надта каб нешта асаблівае. Але прыстойна. Дасюль на пльву. А мой "вучоны айсберг" інфармацыйнымі тэхналогіямі займаецца... Для мяне гэта тмутаракань.

Яна ўжо сама падлівала каньяк у чаркі, і Васіль авотна выпіваў, яму рабілася лёгка, свабодна, ён раптам здзівіўся, якія ў яе глыбокія, незвычайна зялёныя іскрыстыя вочы. Рука яго сама пацягнулася па цыгарэту. Галіна пстрыкнула запальнічкай. Ёй ужо трэба было гаварыць.

— Знаеш, я ўвесь час на людзях, работа, работа. Не ведаю, як ты са сваёй навукай носішся, які ты сямейнік. А мой — гэта нейкі айсберг... Божа, колькі я буду аб гэтую ільдзіну разбівацца. Сама вінавата, я за ім са школы яшчэ бегала. І ўсё жыццё разбіваюся аб гэту ільдзіну... Адпльву, адгрэюся, ажыву. Ён, быццё, упэўнены ў маёй вернасці. А я ведаю, я кожнаю клетачкаю адчуваю, што яму проста ўсё роўна, ён ведае, што я яго. Столькі ёсць добрых мужчын, якія б мяне любілі, а я...

Жанчына глядзела кудысьці паўз Васіля, і горкія складачкі глыбока леглі да куточкаў губ. Цыгарэтны дымок сівай пасмачкай дакранаўся да валасоў. Зялёныя вочы яе былі зусім не п'яныя.

— А ты шчаслівы, Васіль? Ты любіш і цябе любяць? — нечакана спыталася яна і, не чакаючы адказу, адмоўна пахітала галавой.

Васіль не памкнуўся нічога сказаць, ён раптам зразу меў, што сказаць яму няма чаго ды і адказу ад яго не чакаюць. Гэтую незнаёмую жанчыну нельга было ашукаць.

Нейкі час яны сядзелі моўчкі, курылі, як даўно знаёмыя людзі.

Потым Галя неяк горка і насмешліва ўсміхнулася:

— Ну вось, запрасіла ў гасці і свае нуды на цябе нагнала... Прабач.

Коротка чокнулася, выпіла, павярнула да магнітолы, дадала гуку.

— Давай патанцуем. Я даўно не танцавала.

Васіль падумаў, што ён наогул не памятае, калі танцаваў, што ён зусім захмяле, але ўстаў ёй насустрач — не такія яны былі ўжо і расслабленыя.

— Так хутка? Галіна здавалася яшчэ больш павесаледай. — Рукі памыіце на верандзе, там кран. Васіль мыў рукі і думаў, што Галіна Іванаўна не з тых жанчын, што любяць стаяць на кухні, вячэра яе была даволі халасцяцкая. Калі ён вярнуўся да каміна, на століку ўжо стаяла бутэлька каньяку, угору падымаўся, віўся казытлівы цыгарэтны дымок.

— Нічога, што я куру?

— Наадварот, мне прыемна.

— Тады сядайце і налівайце. І сама першая прысела на крэсла, уключыла на магнітоле ціхую музыку. — За знаёмства, — прапанавала яна, выпіла лёгка, як змахнула каньяк з чаркі.

— У цябе сям'я? Дзеці дарослыя? — спыталася яна і не чакаючы адказу сказала. — У мяне таксама. Дачка дарослая, жыве сама. Ты дзе на рабоце?

— У акадэміі, кандыдыт навук, а карацей — навукраб, — Васілю хацелася гаварыць лёгка і іранічна. Гэтая незнаёмая жанчына не бянтэжыла яго. Яе адкрытасць і лёгкасць перадалася і яму.

— А я была эканамістам... У тую заваруху дамскі салон адкрыла. Не надта каб нешта асаблівае. Але прыстойна. Дасюль на пльву. А мой "вучоны айсберг" інфармацыйнымі тэхналогіямі займаецца... Для мяне гэта тмутаракань.

Яна ўжо сама падлівала каньяк у чаркі, і Васіль авотна выпіваў, яму рабілася лёгка, свабодна, ён раптам здзівіўся, якія ў яе глыбокія, незвычайна зялёныя іскрыстыя вочы. Рука яго сама пацягнулася па цыгарэту. Галіна пстрыкнула запальнічкай. Ёй ужо трэба было гаварыць.

— Знаеш, я ўвесь час на людзях, работа, работа. Не ведаю, як ты са сваёй навукай носішся, які ты сямейнік. А мой — гэта нейкі айсберг... Божа, колькі я буду аб гэтую ільдзіну разбівацца. Сама вінавата, я за ім са школы яшчэ бегала. І ўсё жыццё разбіваюся аб гэту ільдзіну... Адпльву, адгрэюся, ажыву. Ён, быццё, упэўнены ў маёй вернасці. А я ведаю, я кожнаю клетачкаю адчуваю, што яму проста ўсё роўна, ён ведае, што я яго. Столькі ёсць добрых мужчын, якія б мяне любілі, а я...

Жанчына глядзела кудысьці паўз Васіля, і горкія складачкі глыбока леглі да куточкаў губ. Цыгарэтны дымок сівай пасмачкай дакранаўся да валасоў. Зялёныя вочы яе былі зусім не п'яныя.

— А ты шчаслівы, Васіль? Ты любіш і цябе любяць? — нечакана спыталася яна і, не чакаючы адказу, адмоўна пахітала галавой.

Васіль не памкнуўся нічога сказаць, ён раптам зразу меў, што сказаць яму няма чаго ды і адказу ад яго не чакаюць. Гэтую незнаёмую жанчыну нельга было ашукаць.

Нейкі час яны сядзелі моўчкі, курылі, як даўно знаёмыя людзі.

Потым Галя неяк горка і насмешліва ўсміхнулася:

— Ну вось, запрасіла ў гасці і свае нуды на цябе нагнала... Прабач.

Коротка чокнулася, выпіла, павярнула да магнітолы, дадала гуку.

— Давай патанцуем. Я даўно не танцавала.

Восень была негрыбная, а таму і лес бязлюдны.

Недзе праз тыдзень адведаць Васіля і падвезці прадуктаў прыехаў сябра, і яны ўтульна і спакойна нагаварыліся за дзень. Назаўтра Васіль з ахвотаю ўзяўся за работу, упэўнены, што праз тыдзень скончыць яе і вернецца ў прывычную гарадскую плынь.

Васіль пачуў, як коротка і лёгка грукнулі ў дзверы, нават падумаў, што яму гэта здалася, але дзверы адчыніліся, жанчына ўпэўнена зайшла ў пакой, на хаду пытаючыся:

— Можна, Іван Пятровіч?

І толькі потым убачыла Васіля і на нейкае імгненне збянтэжылася. Была яна вышэй сярэдняга росту, у стройным спартыўным касцюме, коротка пастрыжаная, маладжавая з твару, лёгка і мяккая ў рухах.

— Ой, прабачце, што я так уварвалася! Думала, Іван Пятровіч...

Яна хутка саўдала з сабою, кінула зялёнымі ўсмешлівымі вачыма, усё роўна як сфатаграфавала яго. Ды і твар яе быў быццам усмешлівы. Ёсць такія людзі, на твары ў якіх заўсёды нібы жыве зычлівая ўсмешка.

— Я думала, Іван Пятровіч выбраўся прыехаць у такую пару...

Жанчына гаварыла што гаварылася і тым часам прыглядзлася да Першаю, і яе прыязная ўсмешка абавязвала да прыязнасці і да яе самой.

— Не. Я часовы раб Івана Пятровіча, — адказаў Васіль, адчуваючы, што і сам прыязна ўсміхаецца, патрапляе гаварыць у лад незнаёмцы.

— Ну, да раба вы не падобны...

Жанчына ўжо адкрыта і спакойна глядзела на Першаю, і Васіль адчуў, што ён падабаецца жанчыне, ды і яна была прыемна яму сваёй нязмушанасцю, мяккаю ўсмешліваасцю.

— Я суседка, Галіна Іванаўна, лепш проста Галя. А бацька мяне зваў Галю, — жанчына працягнула руку.

— Васіль, — паспешна адказаў Пяршай і ступіў насустрач. — Заходзьце, чаго стаіце ў парозе.

Рука ў жанчыны была нечакана цёплая і па-дзіцячы маленькая.

— Адрываю вас толькі ад работы.

— Ну, гэта занадта — работа. Ды і куды ёй уцякаць ад мяне ў гэтым лесе. Хоць да вясны дошкі прыбівай. Спяшаць мне няма куды...

Васілю прыемна было гаварыць, няхай і зусім неабавязковае.

— Ну, зімою тут няма чаго рабіць. Снегу намяце ў калена...

Твар у Галіны зрабіўся сур'ёзны, усё роўна як згад-

Пяршай ніколі б не мог падумаць, што ў ягоным узросце з ім можа здарыцца такая прыгода. Не ў экзатычных санаторна-курортных мясцінах, што бывала часам у маладосці, а сярод пералескаў, у невялікім дачным пасёлку. А пачалося ўсё з таго, што сябра па рабоце прыстроіў яго на "халтурку". Адпачынак па графіку выпаў Першаю на другую палавіну лістапада. Пуцёўка ў санаторый старэйшаму навуковаму супрацоўніку была не па кішэні. Васіль любіў іранізаваць, што ягонаму пакаленню на жыццё выпалі адны нестыкоўкі: пасляваенная беднасць, а калі завяліся грошы, настаў час дэфіцыту, калі трэба было ўмець даставаць, а не купляць. Потым пасля ўсіх паскарэнняў і перабудоў, пасля інфляцый усяго стала хапаць. Але перад гэтым трэба было нахапаць грошай... Многае мянялася ў жыцці, толькі не мяняліся жончыны абвінавачванні, што ён уломак, які не ўмее жыць, як "усе нармальныя людзі", змарнаваў ёй жыццё — за што любіць такога? Васіль даўно перастаў аспрэчваць жончыны тэзы, якія былі для яе ісцінай у апошняй інстанцыі, нават перастаў з іроніяй нагадваць, што калі чалавека любяць, то не за штосьці, а проста любяць.

Васіля не надта цешыла перспектыва сядзець сярод лесу на дачах, як цяпер пачалі называць савецкія садовыя таварыствы.

Даўно гарадскому чалавеку, Першаю не хацелася мяняць прывычны лад свайго жыцця. Яму лепш было б у горадзе схадзіць з сябрамі ў лазню. Пасядзець сваім гуртам, звыкла паскардзіцца на жыццё, перамыць косці начальству і палітыкам, тым самым сцвердзіць сваю годнасць і жыццёвую правату.

Работа на дачы была нескладаная: абабіць вагонкаю два пакойчыкі адстаўному міліцэйскаму падпалкоўніку, сябраваму цесцю. Той аказаўся чалавекам кампанейнікам:

— Я, Васіль Васільевіч, зрабіў бы гэтую работу і сам, каб не мае артрыты. А незнаёмага чалавека ў сваю хату пускаць не хочацца. Так некалі абакрадзеныя людзі гаварылі: "Ды Бог з тым, што прапала, брыдка, што нехта чужы ў тваім доме лазіў"...

— Гарадскі чалавек я, не люблю сядзець там адзін у лесе.

— А трэба прывыкаць. Вы ўжо з маім Віцем не маладзенькія. Год-два, і папросяць вас месца маладзёйшым вызваліць. Ды на дачы і не такое бязлюддзе, там часам і вяселья прыгоды здараюцца, — падпалкоўнік нечакана сумнавата ўсміхнуўся. — Мая старая не любіць, калі я адзін застаюся на дачы. Ну, давай, Васіль, чарку на згоду.

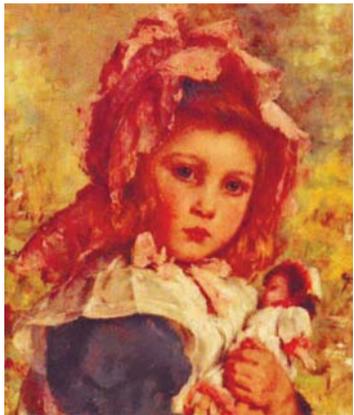
Урэшце, і сапраўды не такі і вялікі страх атрымаўся з гэтага вымушанага дачніцтва. Васілю нават спадабалася няспешная работа адмерваць, адрэзваць дошчачкі, потым прыбіваць іх, строга трымаючы вертыкаль. Вагонка прыемна грэла рукі сваім драўляным цяплом, амаль няўлоўна пахла хвойяй. На дачы ў падпалкоўніка аказалася шмат кніг, адладжана прадаваў тэлевізар і на двор'е нечакана наладзілася: высвечвала і часам прыгрывала сонца. Васіль некалькі разоў нават прагуляўся ў лес — светлы, сухі, нейкі загадкавы, трывожны сваёй пестэчай і цішынёй. Толькі нечакана магла праценькаць сініца, ды невядомая Васілю птушка папскаваючы прабягала ўніз і ўверх па дрэве.

«Свет дзяцінства» — у новай галерэі

У Добрушы, у памяшканні мясцовага краязнаўчага музея, адкрылася карцінная галерэя Уладзіміра Пракапцова. Адна з першых экспазіцый прадставіла творы класікаў рускага жывапісу XIX — пачатку XX стагоддзяў.

Мастакі ведаюць, што пісаць партрэты, а тым больш дзіцячыя, асабліва складана. Мы ж пачылі ў экспазіцыі не пасобныя партрэты, а сам дзіцячы свет, які не страціў сваёй адухоўленай чысціні, вытрымаў усе выпрабаванні часам. Іван Крамской — аўтар знакамітых выяў Талстога, Шышкіна, Трацякова, Салтыкова-Шчадрына, Някрасава... Выстава «Свет дзяцінства» прадставіла яго «Партрэтам хлопчыка». А дзеля таго, каб пабачыць, напрыклад, славутою карціну Уладзіміра Макоўскага «Спатканне», якая на ўсе стагоддзі захавала невыносны смутак маці, што наведвала сына, аддадзенага ў чаладнікі, варта было не толькі прыйсці, але і прыехаць у добрушскую галерэю. Дарэчы, на вернісаж прыехаў і губернатар Гомельскай вобласці Аляксандр Якабсон, каб далучыцца да гэтай урачыстай падзеі.

Большасць мастакоў, творчасць якіх была прадстаўлена ў Добрушы, — сьлінныя «перасоўнікі». Наведнікам новай галерэі давалося ўбачыць не толькі партрэтныя, але і жанравыя карціны Мікалая Касаткіна «За вязаннем», Кірылы Лемаха «Гульня ў хованкі», Васіля Максімава «Гульня дзяцей у вялікіх», Мікалая Неўрава «Партрэт дзіўчынкі ў блакітным каўпачку» ды іншыя. А таксама шэраг класічных палотнаў

XIX стагоддзя, аўтары якіх, на вялікі жаль, засталіся невядомымі. І ўсё гэтае багацце ўзятае з фондаў Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі.

Памятаю, дырэктар гэтага музея Уладзімір Пракапцоў у дзень адкрыцця сваёй галерэі сказаў, што вельмі хоча ўлісаць свой родны Добруш у мастацка-культурнае асяроддзе краіны. І вось сказанае ажыццяўляецца. А пачалося ўсё з выставы твораў самога Уладзіміра Іванавіча, якая называлася «Мой край». Такім усхвалявана-засяроджаным, як у той добрушскі дзень, бачыць яго не даводзілася, мабыць, не толькі мне. Нездарма кажуць,

што на малой радзіме прызнаюць толькі пасля таго, як прызнаюць ледзь ці не ва ўсім свеце. Што ж, У. Пракапцоў — асоба моцная. І ўрэшце землякі (а нарадзіўся Уладзімір Іванавіч у вёсцы Жгунская Буда Добрушскага раёна) надалі яму званне «Ганаровы грамадзянін Добруша», а цяпер вось адкрылі яго імяную галерэю.

Паводле майго адчування, ён — паэт жыцця. У гэтым мог пераканацца пры сустрэчах з У. Пракапцовым не толькі ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі, але і падчас вернісажаў яго твораў у нашай, Светлагорскай карціннай галерэі «Традыцыя», і ў Гомелі. Ці трэба

казаць, што Пракапцоў-дырэктар сваёй велічнай постаці нярэдка засланы Пракапцова-мастака? А творца ён адметны. Вось і ў работах, якімі пачала жыццё яго імяная галерэя, адразу ж бачная адданасць родным краявідам. Пранікнёнасць адчування таемнай сувязі таго, што ёсць, з тым, што было, надае яго жывапісу адметнасць, уласціваю толькі сапраўдным мастакам.

Уладзімір Пракапцоў імкнецца перадаць тое, што яшчэ толькі ўзнікае або ўжо знікае. І гэта вымушае шукаць і знаходзіць адпаведны зменлівы каларыт. «Нараджэнне дня» — яскравае пацярджэнне. Зрэшты, і дыпціх «Ноч юнага мая» — таксама. У ім мастак паўстае ва ўсёй моцы свайго таленту і майстэрства. Кантрастна ўзнікаюць у густой сінечы прывідныя абрысы хаты, дах якой ужо зрабіўся... небам. А прысвячаецца гэты дыпціх В. Бялініцкаму-Бірулю — класіку беларускага пейзажу. Часцей за ўсё мастак ставіць перад сабой яшчэ больш складаны псіхалагічна-паэтычны мэты. І тады з'яўляюцца такія творы, як «Маўкліваць», напісаны быццам бы колерамі паўзмроку, або «На Радаўніцу» — з трагічным водгукам светлай памяці бацькі.

Успамінаецца сказанае доктарам мастацтвазнаўства Валерыем Жукам: «Уладзімір Іванавіч Пракапцоў заўжды імкнуўся паказаць і перадаць адчуванне сваёй творчасці ў часе, вызваленым ад звычайных стэрэатыпаў і традыцыйных рытуалаў. Ён застаўся ў душы раманты-

кам, нягледзячы на сваё службовае і грамадскае становішча, якое, безумоўна, патрабуе пэўнага прагматызму».

43 творы: свае, сына Паўла і вядомых мастакоў — Леаніда Шчамялёва, Валерыя Шкарубы, Уладзіміра Тоўсіца, Леаніда Дударэні, Тамары і Уладзіміра Васюкоў, Марыі і Мікалая Ісаенкаў ды іншых (з уласнай калекцыі) ён ахвяраваў Добрушы. Гэты падарунак і стаў асновай мастацкага фонду галерэі У. Пракапцова.

Уладзімір Іванавіч падзяліўся добрушскімі задумамі: «Будзем наладжваць персанальныя і калектыўныя выстаўкі беларускіх мастакоў, а таксама экспазіцыі з фондаў нашага Нацыянальнага мастацкага музея. Для гэтага трэба пашырыць экспазіцыйныя плошчы галерэі. Плануем правесці мядовыя, яблычныя і шпанічныя фестывалі-кірмашы. Адкрыем і першы ў свеце помнік Пчале. Наогул, пастараемся яшчэ лепш упісаць Добруш у мастацка-культурнае асяроддзе Беларусі».

Цяпер беларускі мастак маюць цудоўную магчымасць «выстаўляцца ў Пракапцова» не толькі ў Мінску, але і ў Добрушы. Новай карціннай галерэі, у якую завітаў «Свет дзяцінства», наканавана, безумоўна шчаслівая будучыня.

Ізяслаў КАТЛЯРОЎ
г. Светлагорск

На здымку: А. Харлама, «Дзіўчынкі з льялкай»; В. Трапінін, «Партрэт хлопчыка».

Сакавік запомніцца тым, што...

●●● да сярэдзіны месяца ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі жонка бліжэй пазнаёміцца з творчасцю трох своеадметных айчынных майстроў. «Прадмет, Час. Чалавек» — пад такой назвай сабраныя акварэлі Генадзі Шутава, напісаныя ім у 1970 — 2000 гг. На працягу свайго плённага шляху вядомы мастак-графік праз пошукі ў жанрах пейзажу і нацюрморта стварыў непаўторны «тэатр рэчаў», здатны здзівіць і мудрасцю простага хараства, і глыбінёй філасофскіх алюзій. Выстаўка, прысвечаная 70-годдзю Г.Шутава і 50-годдзю яго творчай дзейнасці, працуе да 16 сакавіка.

Да гэтага ж дня прабудзе ў музеі і экспазіцыя работ Валянціна Савіцкага «Радзіма мая дарагая...», прысвечаная 90-годдзю з дня яго нараджэння. Ён быў вучнем знаных мастакоў — Івана Ахрэмчыка ды Льва Лейтмана, засвоіў лепшыя класічныя традыцыі жывапісу. Але традыцыйную форму В. Савіцкі ўмеў напоўніць індывідуальным рамантычным духам і эмацыйнай свежасцю.

Адначасова завершыць-

ца і персанальная выстаўка Уладзіміра Хадаровіча «З рукатворных крыніц». Знаўцы асабліва цэнзяць у гэтым майстры дар тонкага каларыста і незвычайнасць аўтарскай канцэпцыі. Яна праяўляецца ва ўвасабленні повязяў жывапісу У. Хадаровіча з этнічным вытокамі праз прадметны сімвалізм. Вось чаму ў яго разнажанравы творчасці пераважае змястоўны нацюрморт, адухоўленасць якога зыходзіць з глыбінь беларускай культурнай спадчыны.

●●● калектыў Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы адзначаць 85-годдзе сваёй старэйшай калегі, заслужанай артысткі Беларусі Марыі Зінкевіч. З 1945 года іграе яна ў гэтым тэатры. Сярод самых лепшых яе роляў — каларытныя і глыбока самабытныя герані беларускага рэпертуару: Агата, Адэлька («Паўлінка» Янкі Купалы), цёця Каця («Хто смеяцца апошнім» К. Крапівы), Ганна Чыхнюк («Выбачайце, калі ласка!» А. Макаёнка), Кацярына («І змоўклі птушкі» І.Шамаякіна), Застрамілава («Брама неўміручасці» К. Крапівы), Сарока («Лодзі на балодзе» І. Мележа), Аксана («Таблетку пад язык» А.Макаёнка), Аксютка («Плач перапёлкі» І.Чыгрынава), Паліна («Трыбунал» А.Макаёнка), Маруся («Парог» А.Дударова), Ягадка («Амністыя» М. Матукоўскага), Клава («Лявоніха на арбіце» А. Макаёнка), Каспарыха («Выклік багам» А. Дзялендзіка), Ганна («Вечар» А. Дударова), Грыпіна («Ажаніцца — не журыцца» бр.Далецкіх, М.Чарота).

●●● «Апельсінавым віном» (трагікаедыя ў 2-х дзеях паводле п'есы А. Касоны «І паміраючы дрэвы стаяць») Купалаўскі тэатр частае глядачоў з нагоды юбілею сваёй знамай актрысы — народнай артысткі Беларусі Галіны Талкачовай,

занятай у гэтым спектаклі. За больш як паўстагоддзя працы на першай сцэне краіны яна стварыла запамінальныя вобразы герані ў пастаноўках паводле А.Макаёнка, І.Шамаякіна, А. Астроўскага, Г.Ібсена, М. Гоголя, М.Горкага, Р. Горька, І. Друцэ, Ж.Както, Р.Н. Хікмета...

●●● некалькі прэм'ер надалі асаблівую прывабнасць афішы Беларускага паэтычнага тэатра аднаго актёра «Зыніч» пад кіраўніцтвам Галіны Дзягілевай. Лячэны монаспектакль «Граф Глінскі-Папялінскі» паводле А. Вольскага (выканаўца — Вячаслаў Шакаліда) ужо двойчы збіраў дзятву на дзённыя прадстаўленні.

Аматараў класічнай беларускай літаратуры і сакавітага Коласавага слова прывабіла далікатнае і сучаснае сцэнічнае прычыненне п'есы «Новая зямля» ў спектаклі «Красёны жыцця» (выканаўца — Алесь Кашперавіч). А 24 і 26 сакавіка ў тэатралаў ёсць магчымасць паглядзець «Абраніцу» — монаспектакль паводле «Маленькіх трагедый» А.Пушкіна. Над гэтай прэм'ерай Галіна Дзягілева працавала і як аўтар інсцэніроўкі, і як выканаўца.

●●● у прыхільнікаў беларускага жывапісу ёсць магчымасць падзівіцца на «Пяшчоту зямлі беларускай». Пад такой назвай у Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі да 7 красавіка разгорнута рэтраспектыўная выстаўка па-

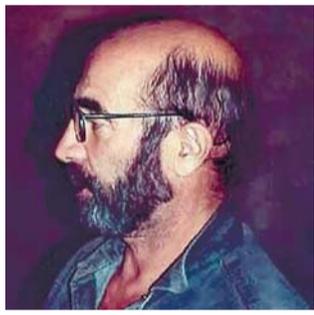

лотнаў Мікалая Ісаенка. Каля 70 станковых работ, пераважна пейзажы і нацюрморты, адлюстроўваюць трыццацігадовы шлях творчых пошукаў і адкрыццяў мастака, які многія месяцы жыў у вёсцы і там, у атмасферы родных мясцін, знаходзіць сваё натхненне.

●●● гэты месяц у Беларускай дзяржаўнай філармоніі пачаўся двума яскравымі канцэртамі. У Малой зале імя Р. Шырмы адбылося выступленне маладшага хору хлопчыкаў Рэспубліканскага каледжа пры Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі (мастацкі кіраўнік Юры Казакевіч) ды зводнага хору «Галасы сямроў» школы мастацтваў і гімназіі № 10 стаціцы (мастацкія кіраўнікі — Аляксандр і Марыяна Драбышэўскія). Канцэрт прайшоў у межах абанемента «Спяваюць хлапчужкі». У той жа вечар у Вялікай зале праграму «Старонкі музычнай спадчыны» прадставіў лаўрэат міжнародных конкурсаў, уладальнік Гранд-прэміі Спецыяльнага фонду Прэзідэнта Беларусі па падтрымцы таленавітай моладзі Беларусі народны аркестр БДУ культуры і мастацтваў (мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор — Віктар Валатковіч, дырыжор — Вікторыя Старыкава).

Лана ІВАНОВА
На здымку: мастак У. Хадаровіч; Г. Шутаў, «Турпуравы букет»; Г. Дзягілева ў спектаклі «Абраніца»; кветкі ад М. Ісаенка.

Вестка пра восенскі візіт у Мінск Барыса Заборава магла б застацца фактам прыватнага жыцця гэтага патомнага мастака, сусветна вядомага графіка, жывапісца і сцэнографіста, які ў 1981 годзе эмігрыраваў з Беларусі ў Францыю і якога цяпер называюць «Шагалам сучаснасці», калі б...

Замежнае наша

...Калі б нядаўна не адбылася падзея, у сувязі з якой імя нашага земляка годна прагучала ў кантэксте афіцыйнай інфармацыі. Для ўдзелу ў гэтай падзеі Б. Забораў зноў (трэці раз за гады эміграцыі) прыехаў у родны горад. Тут адбылася цырымонія перадачы ў фонд Нацыянальнага мастацкага музея карціны Барыса Заборава «Гумно» (2008) і двух жывапісных палотнаў Мікалая Дучыца «Дубкі» (1953) ды «Эцюд» (1949). Акцыя прайшла з удзелам міністра замежных спраў Беларусі Сяргея Мартынава. Мікалай Дучыц (20.09.1896 — 03.09.1980), ураджэнец Любчы (цяперашні Навагрудскі раён), вучыўся ў пеціярбургскай школе Таварыства заахвочвання мастацтваў. Вылучыўся пераважна як пейзажыст у станковым жывапісе, працаваў і ў графіцы, з 1925 г. удзельнічаў у выстаўках. Яго творы ёсць у фондах многіх музеяў, у тым ліку больш як 40 захоўваецца ў НММ Беларусі.

Дарэчы, Нацыянальны мастацкі музей Беларусі мае больш як паўсотню графічных і 5 жывапісных работ Б. Заборава, яго творчасць прадстаўлена і ў пастаяннай экспазіцыі. Наогул жа, творы Б. Заборава экспанаваліся ў лепшых залах Парыжа, Нью-Йорка, Токіа, Амстэрдама і Масквы і знаходзіцца ў фондах знакамітых музеяў свету (работу «Мастак і яго мадэль» набыла нядаўна галерэя Уфіцы, што існуе ў Фларэнцыі з XVI ст. і лічыцца ці не самай «рафінаванай» скарбніцай еўрапейскага мастацтва). Нарадзіўся ён у Мінску ў 1935 годзе; бацька — мастак Абрам Забораў — быў родам з мястэчка Лёзна, што на Віцебшчыне. У Мінску Б. Забораў скончыў мастацкае вучылішча, затым працягваў адукацыю ў Ленінградзе і ў Маскве. З 1961 г. жыў у нашай сталіцы, дзе яго ведалі найперш як майстра кніжнай графікі ды тэатральнага мастака. Яго мара жыць і працаваць у Парыжы спраўдзілася, аднак, знаходзічыся ў родным горадзе, наш земляк падкрэсліў, што застаецца беларускім мастаком і што чалавек, нават у імкненні да свабоды выбару месца жыхарства, ніколі не павінен адсякаць свае карані.

Міністэрства замежных спраў Беларусі разам з НММ плануюць наладзіць у Мінску выстаўку работ нашага знакамітага земляка. Праўда, яе падрыхтоўка можа расцягнуцца не на адзін год, бо майстар хацеў бы паказаць на радзіме лепшыя работы парыжскага перыяду, якія даўно пакінулі сцены майстэрні ды раз'ехаліся па свеце...

Я.КАРЛІМА
На здымку: мастак Б. Забораў.

Першае ўражанне

«Вяселле»

З аншлагам і з музыкай

Гісторыя чэхаўскай драматургіі на беларускай сцэне ведае няшмат удалых пастановак. Неяк не прыжываецца Чэхаў у нас. Але нядаўняя прэ'мера "Вяселля" сталася адметным выключэннем з гэтага правіла.

кестрык на купалаўскай сцэне існуе ўнутры тэмпарытму спектакля. Жывая музыка разнявольвае акцёраў. Зрокавыя і слыхавыя вобразы зліваюцца ў адно, гукавая тканка злучаецца з выявай... А тое, што амаль хрэстаматычна вядомыя фразы чэхаўскіх персанажаў перакрываюцца на дзвюх мовах, выглядае настолькі натуральна, што нават здаецца, быццам рэжысёр прывязаў да кожнага слова паветраны шар, і яны становяцца лёгкімі і даходлівымі, спрыяючы глыбіннаму разуменню гэтага незвычайнага тэатральнага твора.

Уражвае дакладная пера-

дача атмасферы вяселля, калі ў п'яным экстазе госці выходзяць за межы прыстойнасці, нават забываюцца пра нявесту (Зінаіда Зубкова), калі на вяселле прыходзіць "генерал" (Генадзь Аўсяннікаў).

І ў кожнай сцэне праз поліфанію, якую ўспрымае наш слых, нараджаецца сэнсавая поліфанія, і мы нібы атрымліваем доступ да святая святых: думак пастаноўшчыка ці акцёраў, спрычынёных да памкненняў драматурга.

Марына ДОЎГЕР

На здымках: сцэны са спектакля "Вяселле".

Фота Аляксандра Дзмітрыева

Ад рэдакцыі. Прэ'мера спектакля "Вяселле" паводле класіка рускай літаратуры Антона Чэхава адбылася ў Нацыянальным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы. Новая пастаноўка прайшла ў лютым тройчы, а потым — перапынак аж на месяц; наступныя паказы абвешчаны на 22 і 23 сакавіка.

Не будзем разважаць, наколькі істотны для глядачоў, захопленых уласна мастацтвам, той факт, што "Вяселле" — сумесны беларуска-расійскі праект, ажыццёўлены Нацыянальным акадэмічным тэатрам імя Янкі Купалы, Міжнароднай канфедэрацыяй тэатральных саюзаў, Міжнародным тэатральным фестывалем імя А. Чэхава пры падтрымцы ўрада Расійскай Федэрацыі, Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, урада Масквы, а таксама Міждзяржаўным фондам гуманітарнага супрацоўніцтва краін-удзельніц СНД. Але, безумоўна, варта звярнуць увагу на тое, што прэ'мера прымеркаваная да 150-годдзя вялікага пісьменніка, якое будзе адзначацца ў 2010 годзе, і ўвойдзе ў праграму Міжнароднага тэатральнага фестывалю імя А. П. Чэхава, прысвечанага гэтаму юбілею.

У спектаклі заняты не адзін дзесятак акцёраў-купалаўцаў усіх творчых пакаленняў (Генадзь Аўсяннікаў, Генадзь Гарбук, Мікалай Кірычэнка, Зінаіда Зубкова, Наталля Качаткова, Святлана Зелянкоўская, Міхаіл Зуй, Аляксандр Малчанаў, Ганна Хітрык, Вікторыя Чаўлытка ды інш.), артысты тэатральнага аркестра пад кіраўніцтвам Уладзіміра Кур'яна, а таксама музыканты маскоўскай студыі "Soundrama" і артыст Маскоўскага драматычнага тэатра імя А. Пушкіна і студыі "Soundrama" Андрэй Завадзюк. Маскоўскі рэжысёр, музыкант, акцёр, кіраўнік студыі "Soundrama" Уладзімір Панкоў працаваў над пастаноўкай спектакля разам з расійскай камандай: сцэнографам Максімам Абрэзкам, харэографам Аленай Багдановіч, мастакамі па касцюмах Наталляй Жолабай і Сяргеем Агафоновым.

Яго Вялікасць Кларнет

Да 70-годдзя заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі, Доктара культуралогіі, прафесара Уладзіміра Скараходава быў прымеркаваны канцэрт, які з аншлагам і "на ўра" прайшоў у Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Асоба знаяга музыканта паўстала і раскрылася ў яскравым атачэнні шасці яго сённяшніх вучняў — самых перспектывных кларнетыстаў, стыпендыятаў Спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі.

"Не раю купляць славу Кембрыджскую энцыклапедыю: там не пералічана і дзесятая доля таго, чым адметны наш юбіляр..." — гэтая дасціпная рэмарка прагучала ў выступленні рэктара Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі Аляксандра Рашчупкіна, які, віншуючы героя музычнай вечарыны, заўважыў, што з 18 лютага 2009 года Уладзімір Скараходаў яшчэ і дырыжор і што ў колішнія часы дзеяча такога кшталту называлі чалавекам Адраджэння.

мастацтва выпеставаных ім талентаў — радаснае ўзрушэнне патрабавальнай публікі: у зале было нямаю музыкальных педагогаў, прафесійных выканаўцаў, якія не маглі ўстрымацца ад воклічаў "бравала!"...

Утворчым партнёрстве з Дзяржаўным камерным аркестрам Беларусі пад кіраўніцтвам Пятра Вандзілоўскага гралі Аляксандр Піліповіч ды Яўген Шымановіч, якія па чарзе выконвалі часткі Ля мажорнага квінтэта В. А. Моцарта

Так, на юбілейным вечары адбыўся яго дэбют за пультам аднаго з вядучых творчых калектываў краіны — Дзяржаўнага камернага аркестра Беларусі. Разам з маэстрам Скараходавым і яго выхаванцам, выпускніком магістратуры Яўгенам Шымановічам аркестр выканаў Канцэртную фантазію Д. Лаўрэлі на тэмы оперы Д. Вердзі "Травіята" — твор, які вымагае бліскучай віртуознасці ды артыстызму ва ўважлівым размаітых і па-тэатральнаму выразных музыкальных вобразах.

Але ўвогуле да дырыжорскай практыкі Уладзімір Скараходаў спрычыніўся яшчэ ў маладыя гады: і калі працаваў у аркестры Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра, і калі ў Мінску кіраваў на той час неверагодна папулярным эстрадным аркестрам архітэктурна-будаўнічага тэхнікума... Зрэшты, пра творчы шлях, пра кар'ерныя поспехі, навуковыя і педагогічныя дасягненні Уладзіміра Паўлавіча "ЛіМ" нагадаў чытачам у асобнай публікацыі. А сёння, у дадатак да яе, — колькі слоў пра музычны бенефіс (а заадно і майстар-клас), якім сталася тая імпрэза ў Малой зале імя Р. Шырмы.

Постаць юбіляра акрэсліваў радкі яго біяграфіі, агучанай між нумарамі канцэртнай праграмы; працытаваныя старонкі новай кнігі прафесара "Парады маім вучням" (сам канцэрт можна лічыць яе своеадметнай і пераканальнай прэзентацыяй); удзячнасць Настаўніку і старэйшаму калегу ад выдатнага музыканта, педагога, заслужанага артыста Беларусі, лаўрэата міжнародных конкурсаў Генадзя Забары; выступленні маладых кларнетыстаў, яркі падбор і эфектныя інструментальныя пералажэнні іх рэпертуару. Штрых да партрэта У. Скараходава дадало і ўспрыманне

для кларнета і струннага квартэта; Ігар Дуцкі ды Аляксандр Яскельчык (Квінтэт сі-бемоль мажор для кларнета і струнных К. М. Вебера). Выступалі кларнетысты і квартэтам, і дуэтам, і сола. Што запомнілася? Уражлівы, стыльны і азартны ансамбль у Варыяцыях К. Вілсана на тэмы Н. Паганіні для 4-х кларнетаў; "тэатр аднаго музыканта" — Ігара Дуцкага ў Варыяцыях Ж. Л. Пеці на тэмы "Вальпургіевай ночы" з оперы Ш. Гуно "Фаўст". (Дарэчы, такога акасамітнага піянісіма, якім "дышае" кларнет у Ігара Дуцкага, не даводзілася чуць у гучанні гэтага інструмента ніколі). Запомніўся пранікнёны "дуэт мужчынскіх галасоў" у кампазіцыі А. Панкіелі "Сустрэча" (Ігар Дуцкі, Яўген Шымановіч). А яшчэ — ігра піяністкі Алены Вавілавай, якая далучалася да канцэртных нумароў у II аддзяленні вечара і стварала з партыі фартэпіяна мастацкую ілюзію сімфанічнага гучання...

Не здзіўлюся, калі наступнае дзесяцігоддзе пройдзе для Уладзіміра Паўлавіча не толькі пад знакам грунтоўнага асваення дырыжорскай прафесіі, а і ў клопатах пра стварэнне новага інструментальнага калектыву, і свой чарговы юбілей маэстра Скараходаў сустрэне як арганізатар і мастацкі кіраўнік своеадметнага аркестра, у якім ганаровае месца будзе належаць Яго Вялікасці Кларнету ...

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

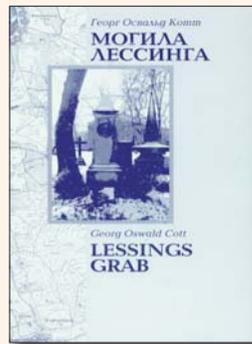
На здымках: за дырыжорскім пультам Дзяржаўнага камернага аркестра Беларусі — Уладзімір Скараходаў, саліруе лаўрэат міжнародных конкурсаў Яўген Шымановіч; кветкі Музыканту, настаўніку, сябру, калегу.

Фота аўтара

Па прынце іпе кантрасту

Георг Освальд Кот наведваў Мінск у мінулым, 2008 годзе, з нагоды выхаду перакладу яго аповесці "Магіла Лесінга" на рускую мову ў мінскім выдавецтве "Канфіда". Няцяжка было вылучыць нямецкага пісьменніка з натоўпу ў фрэу педуніверсітэта імя Максіма Танка, куды ён прыйшоў на сустрэчу са студэнтамі: нейкая ўсмешлівая разняволенасць у знешнім выглядзе і ў паводзінах адразу выдае еўрапейскага замежніка. Высокі пажылы чалавек у легкадумнай рознакаляровай шапачцы і інтэлігентных акуларах паціснуў мне руку, адначасова выдаўшы некалькі кампліментарных галантных жартаў. Распавёў, што ў Мінску ён упершыню, і сустрэча з беларускімі студэнтамі (а пераважна са студэнткамі) германістыкі, акрыліла і ўразіла яго — атрымаўся цікавы дыялог пісьменніка і беларускай моладзі, якая ведае, хто такі Лесінг і якую ролю ён адыграў у гісторыі нямецкай літаратуры.

ў яго не было суразмоўцаў, усе яны жылі ў Браўншвейгу. І калі яму вельмі хацелася пагаварыць ён адпраўляўся туды. Падчас аднаго такога наведвання ён памёр. Жыццё Лесінга, яго творчасць практычна цалкам даследаваныя, людзі ведаюць пра яго ўсё. Але адно пытанне з яго біяграфіі застаецца невядомым: якім чынам ён ехаў апошні раз з Вальфенбютэля ў Браўншвейг? Невядома, ішоў ён пешкі, ехаў на калясцы альбо наогул плыў на невялікай лодцы па рацэ, што неаднойчы рабіў, ці накіраваўся ён напракці або ў абыход, а таксама калі дакладна ён выехаў? Ёсць ваганні паміж двума датамі, і я прыйшоў да высновы, што гэта было 28 студзеня 1781 года. Я даследаваў перапіску абата Іерусаліма з пісьменнікам і паэтам Гекінгам. У адным з лістоў, дасланым у лютым, Абат піша, што Лесінг ужо 12 дзён у Браўншвейгу. Такім чынам я адлічыў 12 дзён і прыйшоў да гэтай даты. Як пісьменнік я скарыстаўся свабодай і прыдумаў маршрут, па якім Лесінг ехаў з Вальфенбютэля ў Браўншвейг — у маім творы ён адпраўляецца туды на калясцы, дзень халодны, і ён накіроўваецца ў аб'езд. Ён не ведае, што праз некалькі дзён будзе пахаваны на тых могілках, бліз якіх працягваецца. Гэтыя моманты ў кнізе дазваляюць чытачу ўключыць сваю фантазію і думаць разам з аўтарам.

— Ці карысталася папулярнасцю ваша кніга ў Нямеччыне?
— Кнігу ў Германіі раскупілі вельмі хутка. У 2004 годзе "Браўншвейгская газета", якая збірае публіку ў некалькі мільёнаў чалавек, друкавала гэтую аповесць у шэрагу нумароў. У тым жа годзе, які быў аб'яўлены годам Лесінга, федэральны прэзідэнт Ёханас Рау наведваў яго магілу і атрымаў у падарунак маю кнігу ад пратэстанцкага біскупа браўншвейгскай царквы. І гэты сімвалічны жэст быў свайго роду выбачэннем царквы, з-за якой творы Лесінга доўгі час забараняліся да друку і з-за якой пісьменнік быў пахаваны не ў Вальфенбютэлі, дзе хацеў ляжаць у зямлі разам са сваёй жонкай, а ў Браўншвейге.

Саша ДОРСКАЯ

— Як суадносяцца ў аповесці «Магіла Лесінга» ваша пісьменніцкая фантазія і гістарычныя факты?
— Маё падарожжа па Кітаі, мае ўражанні ад таго, што я бачыў у акне аўтобуса — рэальныя. А сцэна, у якой архітэктар прыязджае да імператара сказаць, што яго склеп гатовы, — выдуманая. Але я настолькі добра даследаваў тую эпоху, што звесткі пра зносіны паміж еўнухамі, пра іерархію мандарынаў, пацверджаныя дакументальна. Я адрозніваю ў творах праўду і праўдзіваць. Гэтыя сцэны не з'яўляюцца праўдай, але яны праўдзівыя.

У другой частцы кнігі вы бачыце фрагмент гістарычнай карты 1750 года, на якой можна знайсці горад Вальфенбютэль, дзе Лесінг быў дырэктарам бібліятэкі герцага Аўгуста. Браўншвейг і Вальфенбютэль знаходзяцца на адлегласці прыкладна 12 — 15 кіламетраў. Малады чалавек можа прайсці гэты шлях пешкі, вось вы змаглі б. Лесінг быў разумным, інтэлектуальным чалавекам, але

ўжо зрабіла пераклад, а спытала ў мяне, каб пазбегнуць праблем з аўтарскімі правамі. Я пагадзіўся, тым больш, што некалькі гадоў таму на рускую мову былі перакладзеныя мае вершы, і па запрашэнні маскоўскага Саюза пісьменнікаў я наведваў некалькі расійскіх гарадоў. Гэтым разам на рускай мове выйшла мая проза ў Беларусі.

— Як суадносяцца ў аповесці «Магіла Лесінга» ваша пісьменніцкая фантазія і гістарычныя факты?

— Я сустрэў Алену Сямёнаву ў доме майго сябра, вядомага ў Нямеччыне скульптара і мастака. Адрозна зразумеў, што маю справу з разумнай і адукаванай асобай. Мы размаўлялі пра нямецкую літаратуру, і часам яна ведала больш за мяне. Мой сябар падарыў ёй першае выданне кнігі «Магіла Лесінга». А праз некаторы час яна даслала мне ліст, у якім прапаноўвала перакласці маю кнігу на рускую мову. Праўда, падазраю, што на той час яна

манструе нямецкаму пісьменніку гіганцкі склеп імператара Ван Лі. Паступова дзеянне пераносіцца ў XVI стагоддзе, перад намі даліна магілаў дынастыі Мін, яскравыя карціны маштабнага будаўніцтва склепа, пампезнае шэсце калоны імператара, які едзе паглядзець на свой маўзалей... Па прынце іпе кантрасту аўтар паказвае нам апошняе падарожжа Лесінга ў Браўншвейг, падчас якога ён памірае. Месца яго пахавання доўгі час застаецца занябаным і пра яго ведаюць толькі некалькі чалавек. Кніга "Магіла Лесінга" — пра помнікі, "нерукотворныя" і матэрыяльныя, што пакідаюць пасля сябе вялікія людзі, пра аўтарытэт і ўладу, якія робяць дэспата Ван Лі "сынам неба" пры жыцці і праз стагоддзі пераўтвараюць яго пышную магілу ў шумнае і вірлівае турыстычнае месца, пра памяць нашчадкаў, у якой назаўсёды застаецца вялікая спадчына гуманіста Готхальда Эфраіма Лесінга, не ацэнена я яго сучаснікамі.

Аповесць Г. О. Кота — выкананая ў лепшых класічных традыцыях, дабротная проза, якая з першых старонак захапляе чытача лёгкім стылем, цікавымі развагамі пісьменніка, перакрываючы сучаснасці з яркімі карцінамі мінулага. Аповед вядзецца ў адасобленай, стрыманай, лаканічнай манеры і часам нагадвае сцэнар фільма, касцяк дзеянняў, што павінен

і фарбамі ў чытацкім уяўленні. Магчыма, такая "адаленасць" аповеда звязана з тым ліку і з некаторымі асаблівасцямі перакладу, дзе, трэба заўважыць, сустракаюцца трохі няўклонныя, скаваныя фразы, праз якія нібыта прабіваецца "замежны акцэнт", да прыкладу: «Так Лесінгу было зроблена вшуненіе і завязалася друкі». «Лесінг с тудом, неловко слезает с козел, идет, ударяя руку об руку к костру и грет руки об огонь». «Ван Ли чувствует себя обеспокоенным государственным делами». Але не будзем спыняцца на нязначных зыхах, бо кніга выйшла ў беларускім выдавецтве дзякуючы ў першую чаргу менавіта намаганням перакладчыцы Алены Сямёнавай і яе нечаканаму знаёмству з нямецкім пісьменнікам. Вось што пра гэтую сустрэчу і пра гісторыю стварэння кнігі ўвогуле распавёў сам Г. О. Кот падчас наведвання рэдакцыі "ЛіМа":

— Я сустрэў Алену Сямёнаву ў доме майго сябра, вядомага ў Нямеччыне скульптара і мастака. Адрозна зразумеў, што маю справу з разумнай і адукаванай асобай. Мы размаўлялі пра нямецкую літаратуру, і часам яна ведала больш за мяне. Мой сябар падарыў ёй першае выданне кнігі «Магіла Лесінга». А праз некаторы час яна даслала мне ліст, у якім прапаноўвала перакласці маю кнігу на рускую мову. Праўда, падазраю, што на той час яна

Аповесць пра Трайдзеня і яго сына Лаўрэнція

І Трайдзень узшыў на Вялікае княства Літоўскае і Жамойцкае пасля смерці брата Нарымонта (каля 1270 г. — І.С.). Ён вельмі хутка наваў парадак у краіне, умацаваў дзяржаўныя межы ад наездаў рускіх князёў і крыжакаў. Трайдзень цвёрда панаваў у сваёй зямлі і наводзіў жах на непрыяцеляў.

Калі Даўмонт даведаўся пра тое, што яго малодшы брат Трайдзень заняў трон, ён вырашыў адваяваць у яго сталіцу. Даўмонт на той момант па просьбе пскавіянаў князю ў Пскоўскім княстве. Ён склікаў войска з пскавіянаў, ноўтарадаў і русі і пайшоў вайной на малодшага брата.

Даўмонтавы войскі неўзабаве прыйшлі пад Полацк, акружылі горад і праз нейкі час авалодалі ім. Усё рыцарства Полацкага княства прынесла прысягу Даўмонту.

Затым Даўмонт, пануючы ў Пскове і Полацку, распустыў войска. Бо ён задумаў не сілай, а хітрасцю перамагчы брата Трайдзеня і захапіць сталіцу Вялікага княства Літоўскага. Даўмонт накіраваў у стан Трайдзеня шэсць сваіх падданных з загадам забіць князя. Даўмонтавы слугі выканалі даручэнне гаспадара. Калі Трайдзень мыўся ў лазні, яны напалі на яго і забілі кіямі, а затым — уцяклі.

ІІ У той час памёр гальшанскі князь Голша. Ён пакінуў пасля сябе двух непаўналетніх сыноў — Алімонта і Міндава. Неўзабаве з гэтым светам развітаўся і яго брат — гедрускі князь Гедрус. Яго княства гэтаксама засталася малалетняму сыну Гінвілу.

Усё складалася на карысць Даўмонта. Лаўрэнцій — Трайдзенеў сын — прыняў манаскі сан і жыў у манастыры. Дзеці ж Голшы і Гедруса былі непаўналетнімі і не маглі прэтэндаваць на вялікае княжанне. Таму Даўмонт, не маючы перашкод, вырашыў захапіць трон Вялікага княства Літоўскага. Ён склікаў рускія, пскоўскія, полацкія і віцебскія дружыны і пайшоў на Літву. Даўмонт запатрабаваў ад усіх паноў і баяраў добраахвотна перайсці пад яго ўладу.

Жарсці вакол трона

"Аповесць пра Трайдзеня і яго сына Лаўрэнція" — летапісны твор XIII стагоддзя, напісаны сведкам тагачасных падзей. Аўтарства твора верагодна належыць асобе, набліжанай да манаха Лаўрэнція — сына князя Трайдзеня.

Летапісца ў першую чаргу цікавіў характар барацьбы за ўладу ў ВКЛ паміж Трайдзенем і Даўмонтам. Аўтар выступае на баку Трайдзеня і яго сына Лаўрэнція. Ён асуджае агрэсіўныя дзеянні Даўмонта, які на той час з'яўляўся валадаром Пскова. У творы паказана непамернае ўладальства Даўмонта, паводле загаду якога быў забіты яго родны брат Трайдзень.

Галоўныя станоўчы вобраз "Аповесці..." — манах Лаўрэнцій. Пасля вераломнага забойства бацькі, Лаўрэнцій пакідае манастыр, бярэ меч і ўзначальвае войска. У вырашальнай бітве ён разбівае харутвы Даўмонта і забівае крыўдзіцеля.

ІІІ Лаўрэнцій, сын Трайдзеня, пачуў пра наступ Даўмонта. Ён скінуў з сябе манаскае адзенне і ўзяў у рукі меч. Лаўрэнцій неўзабаве прыехаў у літоўскае войска. Сваімі словамі і справай ён умацаваў харутвы.

Лаўрэнцій-манах сабраў войска з літвы і наваградскай русі і выступіў супраць свайго дзядзькі Даўмонта. Ён прагнуў адпомсціць яму за забойства бацькі і вызваліць Айчыну.

Войскі сустрэліся над возерам. Там харутвы былі ўшыкаваныя і падрыхтаваныя да бітвы. Затым яны з вялікай распапенасцю кінуліся ў бойку. Страшэнная бітва доўжылася ад ранку да вечара. Урэшце, Бог дапамог Лаўрэнцію. Ён даастатку разбіў пскоўскае і полацкае войскі, забіў галоўнага непрыяцеля — Даўмонта. Бітва скончылася ўначы.

Назаўтра, крыху адпачыўшы, Лаўрэнцій рушыў з войскам на Полацк. Палачане вельмі непакоіліся, бо іх гаспадар Даўмонт быў забіты. Лаўрэнцій здобываў Полацк. Ён пасадзіў у замку свайго намесніка і прызначыў уласны вайсковы гарнізон. Гэтак Лаўрэнцій падпарадкаваў Полацкае княства. Затым ён рушыў да Віцебска.

Летапісец паведамляе пра вайсковы паход Лаўрэнція на Полацк і падпарадкаванне яго ВКЛ. Веліч асобы Лаўрэнція, на думку аўтара летапісу, выявілася ў тым, што ён добраахвотна адрокся ад спадчыннага права на вышэйшую ўладу ў Вялікім княстве Літоўскім і вярнуўся ў манастыр, які ён заснаваў над Нёманам. У творы змешчана ўнікальная прамова Лаўрэнція на Кернаўскім сойме, з якой ён звярнуўся да ўсіх рыцараў княства. У ёй ён акрэсліў свой палітычны ідэал — жыць у вольнай і непадуладнай нікому Айчыне.

"Аповесць пра Трайдзеня і яго сына Лаўрэнція" рэканструявана і перакладзена паводле "Хронікі Вялікага княства Літоўскага і Жамойцкага" і "Хронікі Быхаўца".

Іван САВЕРЧАНКА, доктар філалагічных навук

небудзь з маіх стрыечных братаў, але яны яшчэ непаўналетнія і таму не ў стане кіраваць такім вялікім панствам, якое патрабуе сапраўднага мужчыны, а не дзяцця.

Літоўскія паны, выслушавшы прамову Лаўрэнція, свайго спадчыннага гаспадара, узрушана плакалі. Яны прасілі Лаўрэнція з вялікім плачам, каб ён не пакідаў трона, а гаспадарыў над імі, як сапраўдны дзедзіч, прынамсі, да паўналецця сваіх стрыечных братаў.

Але Лаўрэнцій не пагадзіўся. Ён запрапанаваў абраць вялікім князем Віцены, які служыў маршалкам у яго бацькі, — годнага чалавека, вартага высокай пасады.

Паны выканалі волю Лаўрэнція і пагадзіліся абраць Віцены за гаспадара. Там жа, у Кернаве, Лаўрэнцій падаў Віцены аголены меч з уласных рук, настаўляючы яго, каб ён заставаўся чужым да падданных і ўмеў даць адпор усім непрыяцелям дзяржавы.

Гэтак Лаўрэнцій узвёў на вялікае княжанне Віцены — слаўнага рыцара. Сам жа ён з'ехаў у Лаўрэнцьеўскі манастыр, які збудоваў над Нёманам. Там Лаўрэнцій жыў і дабрачынна завяршыў свой жыццёвы шлях.

Пераклад Іван САВЕРЧАНКА

Водгалас

Архіў Клока дапамога

“Карані шведаў на Беларусі” — тэма вельмі цікавая і, на жаль, мала распрацаваная. Сяргей Макарэвіч пачаў добрую справу. Дазвольце сабе дадаць некалькі радкоў да згаданай тэматыкі.

У гады Паўночнай вайны (1700—1721) ва ўсіх паходах Карла XII суправаджаў прыдворны гісторык-летапісец Адлерфельд. Ён кожны дзень занатоўваў падзеі з жыцця караля. Шмат назваў беларускіх вёсак, мястэчак, гарадоў мільгае ў вайсковых аператыўных зводках на старонках хронік. У Палтаўскай бітве Адлерфельд быў забіты, але ягоны рукапіс захавалі палоненыя сябры. Яны надрукавалі хронікі “Гісторыя Карла XII” па-французску ў Амстэрдаме ў 1740 годзе. Праз чатыры гады ў Амстэрдаме духоўнік Карла пастар Нордберг выдаў жыццёпіс караля ў трох тамах. Існуе меркаванне даследчыкаў, што Нордберг чытаў рукапіс Адлерфельда ў палоне і шмат што выкарыстаў з яго ў сваёй працы. Пастар між іншым піша аб узяцці крэпасці Жабер, што непадалёку ад Пінска: “...Кароль паслаў атрад пад камандаваннем барона Крэйца. Гэты палкоўнік выступіў у канцы сакавіка (1706) і накіраваўся на Слонім, каб адтуль сачыць за перамяшчэннем ворага, але прыбыўшы ў Баранавічы моцна ўстрыжаны нападкамі жыхароў, адступіў у лясы і балоты, каб нелья было іх дагнаць. Крэйн накіраваўся прама на Ляхавічы, дзе стаяў двухтысячны казацкі гарнізон...”

Гэтая цытата — з вышэйзгаданага жыццёпіса Карла XII, выдадзенага ў 1744 годзе. Дарэчы, азнаёміўся я з ёю не на мове арыгінала, а якраз у перакладзе на беларускую. Здарылася гэта так.

Падчас сваёй працы ў Баранавіцкім краязнаўчым музеі ў 1970-я, мне давялося сустрацца з выдатным беларускім гісторыкам-бібліяфілам Лявонам Дзмітрыевічам Клокам — тады супрацоўнікам Дзяржаўнага музея БССР. Лявон Дзмітрыевіч меў індывідуальны кнігазбор, каштоўны ўласны архіў, добра ведаў французскую і лацінскую мовы. Вядома ягоная праца “Старопечатные книги кирилловской печати в музеях Белоруссии”. Гэты каталог, выдадзены ў 1985 годзе, — вынік шматгадовай і руплівай працы. Лявон Клок шчыра і шчодро дзяліўся сваімі ведамі і дакументамі. Гэта менавіта ён падказаў мне, дзе ў шведскіх хроніках згадваецца паселішча Баранавічы і зрабіў пераклад таго ўрыўка. Не так даўно Лявон Клок, на вялікі жаль, памёр. Лёс архіва невядомы. Але, спадзяюся, рукапісы сапраўды не гараць, а таму адшукаюцца. Каб толькі хутчэй гэта здарылася, мо таты і на “шведскі след” на Беларусі атрымаецца яшчэ больш “праціць святла”.

Валерый ПАЛІКАРПАЎ

Саюз пісьменнікаў Беларусі, Мінскае гарадское аддзяленне СПБ, РВУ “Літаратура і Мастацтва”, рэдакцыя часопіса “Нёман” выказваюць глыбокае спачуванне па-эту Шпартвай Таццяне Яўгенаўне ў сувязі з трагічнай смерцю БАЦЬКІ.

слова сацыяльна-эканамічных фактараў. Чым больш разнастайнай інфармацыяй будзе валодаць даследчык, тым дакладней ён зможа ўстанавіць, якое са значэнняў умацавалася ва ўласнай назве.

Тапаніміка — навука сінтэтычная, яна сфарміравалася на сумежжы лінгвістыкі (лексікалогіі, у прыватнасці), этнаграфіі, фалькларыстыкі, гісторыі, геаграфіі, міфалогіі...

— У прагмове да кнігі вы вельмі цікава патлумачылі паходжанне назвы *Белая Русь*...

— У працэсе аналізу высветлілася, што першы кампанент назвы *Белая Русь* мае дахрысціянскія (паганскія) індаеўрапейскія вытокі. У тую пару белы колер асацыяваўся са святлом, якое зыходзіла ад сонца — абагаўлёнага прыроднага аб’екта, быў сімвалам святасці. Невыпадкава багам прысвоіваўся эпітэт *светлы, бліскучы*. *Белы* колер быў абавязковым і ў атрыбутыцы такіх паганскіх багоў, як *Белабог, Дажбог, Ярыла*. Ён дамінуе і ў хрысціянскай сімволіцы, суправаджае хрысціянскія святых і анёлаў (прыгадайма традыцыйныя выявы святога Георгія ў белым адзенні і на белым кані). Адсюль такая цяга князёў да белай сімволікі. Эпітэт *белы* знаходзіў адлюстраванне і ў назвах зямель, і ў геральдыцы старажытных княстваў. Імя *Белая Русь* было прэстыжным тытулам, своеасаблівай рэлігійнай і палітычнай візітоўкай.

— *То чаму ж не прыжылася такая назва пры Масковіі, а замацавалася ў нас?*

— А таму, што самым развітым на той час аказалася Полацкае княства, якое ў 1044—1101 гадах дасягнула найвышэйшага росквіту.

— *Выходзіць, па тапаніміі можна зразумець і характар народа, і прасачыць яго гістарычны шлях.*

— У адной з кніг я прачытала, што беларусаў называлі “седунамі”. Маўляў, аселі ў сваіх лясах і балотах, заняліся лясным рольніцтвам, палываннем, лоўляй рыбы і не рухаюцца з месца. А адкуль жа тады ўзяліся тапонімы-вандроўнікі, якімі пазначаны шлях на паўночны ўсход? Як нашы старадаўнія, тыповыя для Беларусі назвы на *-ічы* (*Туліцічы, Ківацічы, Міхнавічы*) аказаліся ў Кастрямскай, Яраслаўскай, Валгадскай, Вяцкай і Пермскай губернях? Не маглі ж туды занесці расіяне тое, чаго не мелі самі. Здавен з боку нашага краю ішоў бесперапынны патак перасяленцаў у самыя аддаленыя куткі Расіі і аж за Камень (за Уральскія горы). Гэта пацярджала і гісторык Уладзімірскі-Буданаў. Паводле яго, гэты факт вядомы з XIII стагоддзя. У тым месцы, дзе найбольш збліжаюцца вярхоўі Дняпра і Волгі, наладжваліся волакi, дзякуючы якім беларусы траплялі ў басейн Волгі, асядалі ў аб’яваным імі месцы, церабілі лес, абзаводзіліся зямлёй і гаспадаркай, вялі такі ж лад жыцця, як і ў сябе на радзіме. Гэта толькі адзін напрамак. А іх было некалькі. А хіба нецікава, адкуль у нашай тапаніміі столькі агульных роднасных элементаў з тапаніміяй Сербіі, Славеніі, Чарнагорыі?

Нацыянальная тапанімія ў сваёй аснове — плён народнай творчасці, наша духоўная спадчына. Таму яе неабходна берагчы і шанаваць, як шануем іншыя творы чалавечага духу і чалавечых рук.

Гутарыла Ірына ТУЛУПАВА

На здымку: В. Лемцюгова паказвае на карце Вялікага княства Літоўскага, якую выдаў Мікалай Хрыстафор Радзівіл, гістарычны мястэчкі.

Больш стагоддзя таму вучоны І.П. Філевіч назваў тапонімы “мовай зямлі”. “Мова зямлі, — пісаў ён, не паддаецца фальсіфікацыі. Тут нічога не прыдумаеш, нічога не сачыніш. Мінутыя эпохі, зніклыя народы і культуры даверылі “мове зямлі” берагчы памяць пра сябе”. Даследаванні беларускай тапаніміі леглі ў аснову новай кнігі “Тапонімы распавядаюць”. Тры тысячы назваў — тры тысячы захапляльных эса пра гарады і паселішчы, пра родны край і яго мястэчкі. Кніга нядаўна выйшла ў свет у РВУ “Літаратура і Мастацтва”. Яе аўтар — галоўны навуковы супрацоўнік, доктар філалагічных навук, прафесар, старшыня Рэспубліканскай тапанімічнай камісіі пры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Валянціна ЛЕМЦЮГОВА.

— Валянціна Пятроўна, та-
кіх выданняў у Беларусі даўно
не было. Як вам працавалася
над кнігай?

— Фундамент кнігі выбудоўваўся на працягу многіх гадоў, з пачатку 70-х. Гэта быў доўгі шлях пошукаў, сумненняў, расчараванняў, нечаканых знаходак. Колькі ні прыглядалася да назваў, яны здаваліся такімі непрыступнымі, загадкавымі. Ну, вось услухайцеся ў гучанне некаторых з іх: *Белы бор... Чаму белы? Альбо Атражжа, Атрубак, Ашчэп, Беньяконі, Бонда, Венцавое, Воступ, Відзібор, Гвознае, Доры, Дзерці, Лучай...* Чаму нашы продкі прысвоілі такія найменні сваім паселішчам? Так хацелася разгадаць гэтыя таямніцы, раскрыць іх сэнс, паказаць сувязі нацыянальнай тапаніміі з гістарычным мінулым Беларусі, з гаспадарчай і духоўнай дзейнасцю нашага народа, з яго самабытнымі мовамі і культурай, з яго звычаямі, вераваннямі, сімволікай. Стала зразумела, што знайсці ключ ад тапанімічных сакрэтаў зусім не проста. Але крок за крокам паступова пракладваліся тысячы сцяжынак у загадкавы свет тапаніміі. Давялося перачытаць шмат самай рознай літаратуры, перагартца ўсе наяўныя слоўнікі, энцыклапедычныя і іншыя даведнікі.

— Як жа з усёй вялікай колькасці магчымых тлумачэнняў выбіраць адзін найбольш праўдзівы і доказны варыянт назвы? Як устанаўліваўся сапраўдны сэнс слоў?

— Найперш неабходна ўстанавіць хаця б прыкладны час з’яўлення назвы. У кожную гістарычную эпоху для абазначэння геаграфічных аб’ектаў выбіраліся розныя прыкметы. Таму тапанімія паводле свайго складу нагадвае нешта нахштат слаёнага пірага, дзе слаі адкладваюцца стагоддзямі. Для найбольш старажытных назваў дата першага ўпамінання прыгадваецца ў летапісах. У шэрагу выпадкаў падказкай служаць і самі назвы. Да прыкладу, калі і з якой нагоды маглі ўзнікнуць такія назвы, як *Засценкі, Нагдаўкі, Нагдзаткі, Прыдаткі, Рэз, Рэзкі?* Несумненна, у перыяд правядзення зямельнай рэформы “Устава на валокі” (1557 год). Пасля падзелу зямлі на валокі пры недахопе памеру шырока практыкаваліся дабаўкі за межамі (за сцяной) асноўнага надзела, якія і называліся адпаведна *Засценкі, Нагдаўкі...*

Вельмі дапамагаюць уласныя назіранні, сведчанні старажылаў, краязнаўцаў і ўвогуле людзей цікаўных, неаб’якавых да ўсяго, што іх акружае. На мясцовасці добра відаць, напрыклад, чаму вёска называецца *Чарніца*. А таму, што побач працякае аднайменны ручаёк *Чарніца*, які бярэ свой пачатак з возера Чорнае, дно якога чорнае ад тарфяных адкладаў.

Іншы раз прыродны рэльеф аказваецца падманным. Горад *Лагойск* ляжыць у лагчыне, і многія лічаць, што назва паходзіць ад слова “лог”. Але адкуль тады яе старажытная форма: *Логожск, Логожск?* А ўтворана яна ад рачной назвы *Лагаза* пры дапамозе фарманту *-ск*, які і іншыя беларускія адгіранімічныя назвы тыпу *Бабруйск* (ад *Бабруя*), *Віцебск* (ад *Віцьба*), *Полацк* (ад *Палата*), *Пінск* (ад *Піна*).

— У кнізе — звыш трох тысяч тапанімічных назваў. Колькі ж вам давялося паездзіць па Беларусі?

Мова зямлі

— Пабываць давялося ў самых розных кутках. Перш за ўсё дзякуючы свайму ўдзелу ў зборы дыялектнага матэрыялу і падрыхтоўцы “Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа” і “Лексічнага атласа беларускіх народных гаворак”. Але ж, зразумела, далёка не ўсе вёскі былі раўнамерна абследаваны. Многія запісы зроблены са слоў жыхароў суседніх вёсак. Знаходзіліся дасведчаныя людзі, якія былі родам з больш аддаленых населеных пунктаў. Шмат карысных звестак было дабытыя ад студэнтаў і выкладчыкаў, пісьменнікаў, паэтаў, з газет, часопісаў і іншых друкаваных крыніц.

— *Вы шмат згадваеце ўкраінскіх слоў і паселішчаў. І на вашай кніжнай паліцы я заўважыла ўкраінскія слоўнікі. Ёсць нешта агульнае ў нашай тапаніміі? І чым нашы назвы розняцца?*

— Істотнай розніцы няма. Мы ж былі некалі ў агульнай дзяржаве. І ў складзе Вялікага княства Літоўскага, і ў Рэчы Паспалітай — наш лёс амаль такі ж, як і ў іх. Але ўкраінцы больш трымаліся сваіх каранёў, і яны менш згубілі ў тапаніміцы. Розніца і ў тым, што ў нас больш паланізмаў. Прытым, паланізмы трывала замацаваліся нават на афіцыйным узроўні. На многіх назвах нашых гарадоў *Дамброва, Хойна, Хойнікі, Драгічын, Брэст, Гродна...* Вядома, што некалі быў не *Мінск*, а *Менск*. Менавіта ў XVI стагоддзі пад польскім уплывам пачала хістацца гэтая форма: то *Мінск*, то *Менск*. Да гэтага часу мы не пазбыліся паланізаванага напісання назваў *Лёзна і Мёры*. Пішам: *Ліэзна, Міёры*. (Па-польску *Liозno, Mioy*). У польскай мове дыфтонг *-іо* абазначае не *дзе*, а *адну літару ё*. На паланізаваную тапанімічную спадчыну наклаліся расійскія формы. У афіцыйных дакументах вельмі рэдка згадваюцца нашы спрадвечныя назвы на *-аў, -оў, -ёў*. На месцы кажуць: *Восаў, Галачэў, Хонаў, Шапярэў*, а пішуцца *Восава, Галачэва, Хонава, Шапярэва*. Ёсць шмат назваў, у якіх беларуская нацыянальная форма і руская яе перадача істотна разыходзяцца: *Сухавежа і Сухавержье, Шыцікі і Щитики,*

Пукшына і Пушкіно, Іванічы і Івановічы. На тэрыторыі Украіны такіх скажэнняў не знойдзецца. На ўсіх былых беларускіх землях (Беласточчына, Віленскі край, Смаленшчына) усе назвы ўжо даўно гучаць па-польску, па-літоўску, па-руску. Беларускія ж назвы праз шмат стагоддзяў нясуць на сабе цяжар чужаземнага налёту. Таму перш чым у нас прыступаць да растлумачэння паходжання беларускай назвы, трэба ўважліва прыгледзецца, ці не польская гэта форма або руская.

— *Такою кнігу, як “Тапонімы распавядаюць”, хочацца гартцаць, як энцыклапедычнае*

Атражжа, Атрубак, Ашчэп, Беньяконі, Бонда, Венцавое, Воступ, Відзібор, Гвознае, Доры, Дзерці, Лучай... Чаму нашы продкі прысвоілі такія найменні сваім паселішчам? Так хацелася разгадаць гэтыя таямніцы, раскрыць іх сэнс, паказаць сувязі нацыянальнай тапаніміі з гістарычным мінулым Беларусі, з гаспадарчай і духоўнай дзейнасцю нашага народа, з яго самабытнымі мовамі і культурай, з яго звычаямі, вераваннямі, сімволікай.

выданне і знайсці інфармацыю пра свой родны кут. Наколькі вычарпальныя звесткі, якая частка Беларусі ў выданні прадстаўлена?

— Тры тысячы — гэта мізэрная доля ад агульнай колькасці беларускіх назваў паселішчаў. Толькі ў адной Мінскай вобласці значацца 5 276 населеных пунктаў. Па-за кнігай яшчэ засталася звыш тысячы распрацовак. Так што, калі кніга будзе мець попыт, яе можна будзе яшчэ пашырыць, дапоўніць, абнавіць. Вось, напрыклад, у кнігу не трапілі такія рэдкія назвы як *Авені, Агова, Альгомель, Вешня, Газа, Горталь* і інш.

Для таго, каб “загаварыў” гэты мёртвы знак, шмат чаго трэба ведаць. Таму што ў аснове тапоніма кладзецца не проста слова, а адна са стадыяў яго семантычнай эвалюцыі, якая ў сваю чаргу фарміравалася пры інтэнсіўным уздзеянні на

Выхадцы з Беларусі ў сённяшнім Санкт-Пецярбургу ўшанаваны 9 мемарыяльнымі шыльдамі. Гэты гонар заслужылі акадэмік Барыс Галёркін, чэкіст Фелікс Дзяржынскі, паэты Янка Купала і Адам Міцкевіч, падпольшчык Канстанцін Заслонаў, хірург Яўстафі Багданоўскі, акушэр Антон Красоўскі, генерал парыжскай камуны Валерый Урублеўскі, кіраўнік антырасійскага паўстання Тадэвуш Касцюшка.

Пецярбургскія адрасы Яна Баршчэўскага

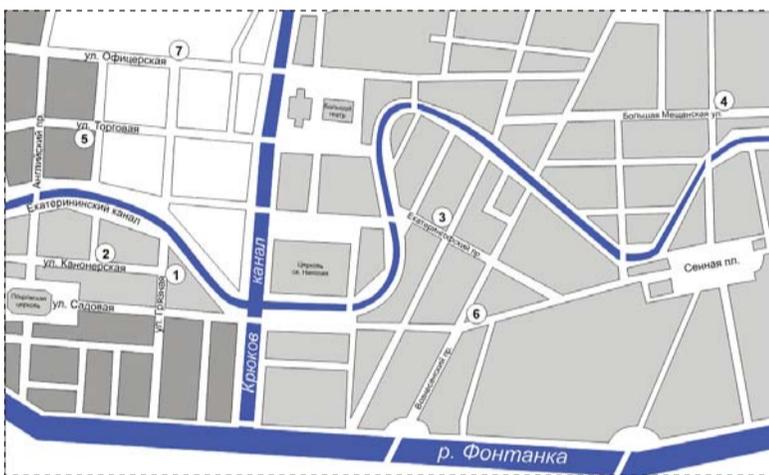
Шыльды размяшчаюцца на дамах дзе чалавек жыў (Купала, Міцкевіч, Касцюшка), вучыўся (Урублеўскі), працаваў (Красоўскі, Багданоўскі, Дзяржынскі, Галёркін), у выпадку з Канстанцінам Заслонам шыльда на адным з дамоў вуліцы яго імя тлумачыць, хто быў гэты чалавек. Уганараванне мемарыяльнай шыльдай дазваляе зарыентавацца турысту, выходзіць з хатняга горада. А часам з'яўляюцца новыя памятныя знакі. Летась беларуская грамадскасць Пецярбурга звярнулася да ўладаў горада і ўрада Беларусі з хадайніцтвам уганараванне мемарыяльнай шыльдай памяць выдатнага беларускага літаратара-пецярбургца Яна Баршчэўскага.

Пецярбургскі перыяд Яна Баршчэўскага (20 гадоў, з 1826 да 1847 г.) хіба не найбольш даследаваны, і, тым не менш, вядома не так ужо і шмат. Дакладна не дагаваны прыезд і ад'езд пісьменніка з горада, не вызначаны месцы службы, мала даследавана кола знаёмстваў, няма нават поўнай інфармацыі аб тым, дзе ён жыў. Каб адказаць на апошнія пытанне звернемся да даведнікаў першай паловы XIX ст.

Адраўной кропкай нашага пошуку з'яўляецца аб'ява, якую Баршчэўскі размясціў у 86-м нумары газеты "Трудник Петербурга" за 1839 год, (на яе ўжо звярталі ўвагу даследчыкі — Генадзь Кісялёў і Мікалай Хаўстовіч). У гэтай аб'яве пісьменнік анансуе першы выпуск свайго альманаха "Niezabudka", запрашае будучых чытачоў падпісацца на гэта выданне і зрабіць перадаплату: альбо ў кнігарні Графэ, альбо самому выдаўцу па месцы яго жыхарства — у доме купчыкі Касаткінай, № 14 па Кананерскай вуліцы.

Частка горада, у якой знаходзілася гэта вуліца, у першай палове XIX стагоддзя неафіцыйна называлася Каломна. Гэта была гарадская ўскраіна, сяліліся тут галоўным чынам людзі сярэдняга дастатку — дробныя чыноўнікі, небагатая шляхта з правінцыі, адстаўнікі, купцы, рамеснікі. Сярод іх былі і людзі творчых прафесій — мастакі і кампазітары, паэты і пісьменнікі, таму не дзіўна, што паступова тут склаўся своеасаблівы цэнтр, разначыннай культуры расійскай сталіцы. Менавіта ў Каломне пасля заканчэння ліцэя пасяліўся малады паэт А. Пушкін, тут на выхадзе другога дзесяцігоддзя XIX ст. ён стварыў "Русла і Людмілу". Тут жа ў 1831—1832 г. М. Гоголь пісаў "Вечары на хутары блізка Дзіканькі". Нібыта самім лёсам было вызначана, каб балады Баршчэўскага, яго славыты "Шляхціц Завальня" і «Драўляны дзядок» таксама нарадзіліся ў гэтым месцы.

У 1858 годзе нумарацыя дамоў у Санкт-Пецярбургу была зменена: левы бок вуліцы стаў цотны, а правы — няцотны. Адпаведна, названы ў гэтай аб'яве дом цяпер мае іншы адрас: ён значыцца пад № 11 і стаіць на рагу Кананерскай вуліцы і старога Кананерскага завулка (цяпер — вул. Пастарава). "Атлас трынаццаці частак Санкт-Пецярбурга" М. Цылава за 1849 год апісвае гэты будынак як мураваны трохпавярховы, шматпазней, у канцы XIX стагоддзя, быў дабудаваны чацвёрты паверх. На сёння дакладна вядомы толькі

гэты адрас пражывання Яна Баршчэўскага ў Санкт-Пецярбургу.

Аднак упамінуты адрас не быў адзіны, пісьменнік мяняў кватэры. Прыкладам у лісце да Юліі Корсак ад 3 снежня 1837 года ён пісаў: "Цяпер я пераехаў на новую кватэру, наблізіўся да цэнтру горада, да тых мясцін, дзе маю вучню" (Баршчэўскі Я. Лісты да Юліі: Письмы, вершы, баллады. / Пераклад В. У. Таранеўскага. — Віцебск, 2004.). Цікава, што ў даведніку К. Ністрэма "Книга адресов Санкт-Петербурга на 1837 год" названы нейкі "Иван Борщевский, чиновник 10 класса, служащий в Санкт-Петербургской гимназии и проживающий в доме № 113 по Грязной ул. (по полицейской нумерации — IV Адмиралтейская часть, 4-й квартал, дом № 337)". Гэтыя звесткі супярэчлівыя. У 4-м квартале IV Адмиралтейской часткі сапраўды месца Грязная вуліца (цяпер — Лермантаўскі праспект), але дома № 113 на ёй не было, ды й не магло быць: усяго на гэтай вуліцы ў межах IV Адмиралтейской часткі было 20 дамоў (плюс нумараваны дом, што належаў ваеннаму міністэрству), а ў межах 4-га квартала размяшчаліся дамы з 1-га па 10-ы. Па паліцэйскай нумарацыі дома № 337 на Грязнай вуліцы таксама не было. Несумненна, у дадзеным запісе ёсць памылка, якая магла ўзнікнуць альбо пры складанні рукапісу, альбо пры наборы тэксту.

Але ўсё няпростое пытанне: ці быў жылец гэтага дома "Иван Борщевский" аўтарам «Шляхціца» альбо гэта зусім іншы чалавек?

З аднаго боку, прозвішча ў даведніку напісана праз "о". Але гэта лёгка можна патлумачыць, паколькі ў пасляслоўі Карл Міхайлавіч Ністрэм зазначае: "выдавец пасля надрукавання кнігі ўпэўніўся, што некаторыя прозвішчы, асабліва замежныя, выпісаны пры складанні рукапісу не з усеі дакладнасцю, і самыя чыны асобаў служачых засталіся такія, як яны з некалькі гадоў прапісаны

былі ў кварталах". Забягаючы наперад, адзначым, што ў даведніку на Ністрэма за 1844 год прозвішча гэтага чалавека напісана праз "а", так што праблема здымаецца.

З другога боку, адзіны на ўвесь горад пэўна па прозвішчы «Ивана Борщевского», якога ўспамінае даведнік 1837 года — гэта нейкі Ігнат Мікалаевіч Баршчэўскі. Іншых людзей з такім прозвішчам у даведніку няма, значыць, прозвішча гэта не было асабліва распаўсюджаным. Акрамя таго, з некараго пісьменніка, напісанага Юльянам Барташэвічам у "Дзенніку Варшаўскім" у 1851 г., вядома, што Ян Баршчэўскі ў пачатку сваёй кар'еры служыў у марскім ведамстве, значыць, ён цалкам меў магчымасць даслужыцца да 10 класа (калежскага сакратара). Тамсама сказана, што пасля зыходу з марскога ведамства Баршчэўскі служыў у некалькіх дзяржаўных навучальных установах, а Рамуальд Падбярэскі ўдакладняе, што ў гэтых установах Баршчэўскі выкладаў старажытнагрэчаскую і лацінскую мовы. Такім чынам, паміж "Иваном Борщевским" і Янам Баршчэўскім можна бачыць яўнае падабенства.

У больш познім даведніку Ністрэма за 1844 год (Нистрем К. Адрес-календарь Санкт-петербургских жителей. Т. III. Календарь частных лиц. — СПб, 1844.) у ліку няслужачых чыноўнікаў успамінаецца Иван Іванавіч Баршчэўскі, чыноўнік 10 класа, які пражывае ў III Адмиралтейской частцы, у 4 квартале, на Пад'ячаскай вуліцы ў доме Тацішчавай. Несумненна, гэта той самы чалавек, які прыгадваўся ў даведніку за 1837 год, які пераехаў на новую кватэру, пры гэтым відаць, што ў яго прозвішчы літара "о" выпраўлена на "а". Важна, што прадстаўлены ён як няслужачы чыноўнік. З артыкула таго ж Падбярэскага мы ведаем, што да 1844 года (зн. на момант напісання артыкула) Баршчэўскі ўжо выйшаў у адстаўку, даваў прыватныя ўрокі і займаўся лі-

таратурнай творчасцю. Ізноў назіраецца падабенства.

Дадзеныя, што прывёў Юльян Барташэвіч у "Дзенніку Варшаўскім" дазваляюць вызначыць перыяд пражывання Яна Баршчэўскага ў Пецярбургу з 1826 да 1846 (1847) г. Ведаючы гэта, можна зрабіць праверку, разгледзеўшы гарадскія даведнікі за больш ранні і больш позні час, калі Баршчэўскага ў сталіцы напэўна не было. Для гэтых мэтай падыходзіць даведнік Алера за 1824 г. (Аллер С. Н. Руководство к отысканию жилищ по Санкт-Петербургу. — СПб, 1824.) і даведнік Матвеева ((Матвеев В. М.) Путеводитель: 60 000 адресов из Санкт-Петербурга, Царского Села, Петергофа, Гатчины и прочия, 1854. Ч. 1. — СПб, 1853.). Ні ў адным з іх Иван Баршчэўскі/Борщевский/ не значыцца.

І так, што мы маем? Асобаў, якія носяць прозвішча "Баршчэўскі" альбо "Борщевский" у горадзе мала. Сярод іх двух называюцца Іванамі (дакладна, Ян і Иван). Абодва яны апынуліся ў Санкт-Пецярбургу паміж 1824 і 1837 г., пасяліліся ў адным і тым жа раёне, у адзін перыяд часу служылі ў дзяржаўных навучальных установах горада, абодва выйшлі ў адстаўку да 1844 года, абодвух у 1853 годзе ўжо не аказалася ў сталіцы. Такім чынам, з вялікай доляй упэўненасці можна меркаваць, што пісьменнік Ян Баршчэўскі і чыноўнік 10 класа Иван Іванавіч Баршчэўскі — гэта адна і тая ж асоба.

Калі прызнаць гэтае заключэнне правільным, то з яго вынікае важная выснова: бацьку пісьменніка, па ўсёй верагоднасці, звалі Іванам (Янам). Значыць ранейшая інфармацыя ў артыкуле Генадзя Каханюскага (Памяць: Гісторыка-дакументальная хроніка Расонскага раёна. — Мн., 1994, стар., 43-45.) пра тое, што імя па бацьку пісьменніка было — Францавіч — не адпавядае рэчаіснасці.

Звяртае на сябе ўвагу яшчэ адна асаблівасць. З вышэйзгаданых даведнікаў відаць, што Баршчэўскі пераязджаў з кватэры на кватэру дастаткова часта: з 1836 да 1844 г. ён змяняў па меншай меры чатыры адрасы. Але тры з іх, якія вядомыя, — на Гразнай, на Кананерскай і на Пад'ячаскай вуліцах — знаходзяцца літаральна ў двух кроках адзін ад другога. Чаму ж, пакінуўшы службу, Баршчэўскі не пераязджаў у іншыя раёны горада? Тлумачыцца гэта хутчэй за ўсё тым, што тут жа непадалёк, на рагу Малой Масцерскай і Тарговай вуліц знаходзіўся (і знаходзіцца па сёння) пабудаваны некалі архіепіскапам-беларусам Станіславам Богушам-Сестранцэвічам касцёл св. Станіслава. Няма сумнення, Баршчэўскі быў яго прыхаджа-

нін і не хацеў ад яго аддаляцца. Таксама непадалёк, перш на рагу Узнясенскага праспекта (дом № 39) і Садовай вуліцы, а потым ва ўласным доме на Афіцэрскай вуліцы жыў сябра, выдавец і былы сакурнік Баршчэўскага па Полацкай акадэміі Іван Фёдаравіч Эйнерлінг.

Застаецца яшчэ адно пытанне: у якой гімназіі мог выкладаць Баршчэўскі? Усяго ў Санкт-Пецярбургу ў 1837 г. было чатыры гімназіі: 1-я, 2-я, 3-я і Ларынская. Бліжэй за іншыя да месца жыхарства Баршчэўскага была 2-я, яна знаходзілася ў II Адмиралцейскай частцы на Вялікай Мясчанскай вуліцы. Астатнія ж размешчаны істотна далей: 1-я — у Маскоўскай частцы, 3-я — у Ліцейнай частцы, а Ларынская — на Васільеўскім востраве. Так што, хутчэй за ўсё Баршчэўскі служыў у 2-й.

У чэрвені 2008 г. у галоўным (старым) будынку Расійскай Нацыянальнай бібліятэкі на Неўскім праспекце прайшла міжнародная навуковая канферэнцыя "Санкт-Пецярбург і беларуская культура". Сярод іншых на ёй выступіў адзін з аўтараў гэтага артыкула (доктар біялагічных навук, супрацоўнік Санкт-Пецярбургскага Тэхналагічнага інстытута Д. Вінаходаў) з паведамленнем пра асаблівасці пераказу "Шляхціца Завальня" на рускую мову. У часе дыскусіі было выказана меркаванне пра неабходнасць ўшанавання памяці І. Баршчэўскага мемарыяльнай шыльдай на доме, дзе ён жыў. Адрас Кананерская, 14 (цяпер — 11) пакуль з'яўляецца адзіным, які не выклікае ніякіх сумненняў, бо названы асабіста Янам Баршчэўскім у газетнай аб'яве. Два іншыя адрасы (на Гразнай вул. і на Вялікай Пад'ячаскай) высветлены па адрасных кнігах і маюць адносіны да Івана Іванавіча Баршчэўскага. Аднак пакуль мы не ведаем імя па бацьку Яна Баршчэўскага з іншых крыніц, датуль яшчэ нельга лічыць безумоўна даказанай ідэнтычнасць Яна Баршчэўскага і Івана Іванавіча Баршчэўскага. Акрамя таго, адрас па Гразнай вуліцы ў адраснай кнізе напісаны яўна з памылкай.

На здымках: касцёл св. Станіслава; дом № 11 па Кананерскай вуліцы (да 1858 г. — № 14), дзе ў 1839 г. жыў Баршчэўскі; фрагмент плана Санкт-Пецярбурга першай паловы XIX ст.: 1 — дом № 3 на вул. Гразнай, 2 — дом № 14 на вул. Кананерскай, 3 — дом № 18 на вул. Пад'ячаскай, 4 — 2-я гімназія, 5 — касцёл св. Станіслава, 6 — дом № 39 на пр. Узнесенскаму, 7 — уласны дом Эйнерлінга на вул. Афіцэрскай.

Дзмітрый ВІНАХОДАЎ,
Мікалай НІКАЛАЕЎ

Вы калі-небудзь задумваліся: як шмат на нашай зямлі яшчэ цудаў і нераздадзанага таямніцтва? Аб адной з іх я хачу распавесці. Зусім недалёка ад мяжы з Расіяй, на ўсходзе Беларусі, месціцца горад Мсціслаў. У гэтага горада вельмі багатая гісторыя. Ён быў заснаваны Пятром Мсціслаўцам у 1135 годзе, перажыў і доўгія войны і знясільваючыя аблогі. Доўгі час ён быў цэнтрам Мсціслаўскага ваяводства, у якое ўваходзіла шмат багатых земляў. Цяпер ад былой славы мала што засталася. Толькі гістарычныя помнікі — маўклівыя сведкі падзей мінулых гадоў. Але нездарма жыхары Мсціслава называюць свой горад другім Рымам, таму што адвеку гэтае месца мела незвычайнае рэлігійнае прыцягненне.

Крынічкі праўдзівай веры

Усё нашмат прасцей і нашмат страшней: іх расцягнулі па каменчыках гараджане сабе на хаты і дарогі... І гэта, на жаль, не адзіны прыклад. Ёсць у Мсціславе так званая Замкавая гара, акружаная глыбокім ровам. Адзін час тут вяліся раскопкі, і шматлікія цікавыя знаходкі прапісаліся цяпер у мясцовым музеі. На гары раней стаяў непрыступны дваццаціметровы замак-крэпасць. Сёння ён ужо разбураны, а ў роў мясцовыя жыхары звальваюць усялякае смецце. На самой жа гары некаторыя нават саджаюць капусту! Толькі дзякуючы манахам, якія час ад часу прачытаюць роў вакол гары, гэтае месца яшчэ не ператварылася ў звалку канчаткова. Як тут не задумацца аб узроўні самасвядомасці некаторых жыхароў нашай краіны!

Калісьці ў Мсціславе было ажно дванаццаць сінагог, але падчас ваеннага ліхалецця іх усё разбурылі. Затое ў горадзе захаваўся першастанупны для ўсёй Беларусі помнік — Кармеліцкі касцёл Найсвяцейшай Дзевы Марыі. На яго сценах захаваўся выдатныя фрэскі з выявамі Мсціслаўскага замка, багатых мецэнатаў і — што найбольш уражвае — нават сцэны расправы над ксяндзамі падчас нападу маскоўскіх войскаў. (Справа ў тым, што Мсціслаў ляжаў на шляху маскоўскіх ваяроў, калі тая ішла вайной на ВКЛ і Мсціслаў, які можна абаранялі яго жыхары, у XVII стагоддзі некалькі разоў цалкам спальваўся.) Гэта — адзін з нешматлікіх выпадкаў, калі на фрэсках адлюстравана паўсядзённае жыццё саміх вернікаў. Гэты касцёл мае вельмі няпросты лёс. Падчас вайны яго выкарыстоўвалі як сховішча для агародніны і

гэта, вядома, наклала свой адбітак на выгляд фрэсак. Цяпер храм знаходзіцца на рэстаўрацыі, але прайсці ўнутр і паглядзець на незвычайныя фрэскі дазваляецца. У Кармеліцкім касцёле была знойдзена цікавая скульптура Ісуса Хрыста. Калі ў касцёле месцілася сховішча для агародніны, яе проста закінулі ў далёкі кут, разам з іншымі, "непатрэбнымі" рэчамі. Скульптура была ўся ў брудзе, але, калі яе ачысцілі, аказалася, што зроблена яна з нейкага невядомага дрэва, якое зусім не сапсавалася і выглядае як новае. Што вельмі і вельмі дзіўна, калі ўлічыць колькі часу і ў якіх умовах праляжала гэтая скульптура. Цяпер яна знаходзіцца ў мясцовым краязнаўчым музеі.

У дзесяці кіламетрах ад Мсціслава — рэшткі мужчынскага кляштара. Зусім нядаўна гэтаму месцу не надавалі належага значэння, але зараз усё інакш. Пачалося ўсё ў 2003 годзе з двух вандроўных манахаў, якія вырашылі пераначаваць у разбуранай келлі закінутага кляштара. Паслалі сабе саломы, леглі спаць. А раніцай, калі прачнуліся, то ўбачылі на сцяне лік, якога ўчора яшчэ не было. Гэта быў лік Ісуса Хрыста. Можна было б, вядома, выказаць здагадку, што манахі проста не заўважылі ліку, перад тым як клаліся спаць, але ёсць яшчэ адно сведчанне. Раней, падчас вайны і пасля яе ў будынку кляштара месцілася школа. Потым яе зачынілі з-за недахопу дзяцей. Дырэктар гэтай школы цяпер жыве ў Мсціславе і сцвярджае, што падчас яго працы ніякага ліку там не было. І, нарэшце, самая характэрная дэталі: манахі выклікалі экспертную камісію з археолагаў і мастакоў, якая паведаміла, што лік гэты неру-

катворны, паколькі матэрыялу, якім ён напісаны, не існуе. Дзіўна і тое, што з кожным годам выява Хрыста не толькі не цмянее, а наадварот, становіцца ўсё больш насычанай і выразнай. Даведаўшыся пра ўсё гэта, царкоўнае кіраўніцтва вырашыла аднавіць кляштар. Цяпер тут жыве трынаццаць манахаў, два плябаны і адзін інак. У гэтым кляштары ёсць царква, хрысціянства для паломнікаў, а поруч з царквой б'е крыніца са святой вадой. Усе жыхары навакольных месцаў прыходзяць напіцца гэтай вады, таму што, кажуць, яна прыносіць здароўе. З розных куткоў Расіі, Украіны, і Беларусі з'язджаюцца вернікі, каб пацалаваць лік або дакрануцца да яго. Калісьці ў Мсціславе было яшчэ дзве царквы. Цяпер яны разбураныя, прычым не войнамі і не дрэнным надвор'ем.

Дарэчы, нядаўна Мсціслаў атрымаў статут горада-запаветніка. Згодна з указам Прэзідэнта краіны і пры садзейнічанні міністэрства культуры Польшчы і Расіі да 2016 года ўсе гістарычныя помнікі Мсціслава будуць адноўлены. Гэта вельмі адметны горад, апынуўшыся ў якім цяпер, зведаеш столькі пачуццяў: і гонар за нашых продкаў, і рэлігійнае трапятанне, і абуджэнне ад ачаю, выкліканага гістарычным бяспамяцтвам нашых грамадзян.

Ніна ШУЛЯКОВА, вучаніца 11 класа сярэдняй школы № 191 г. Мінска

На здымках: скульптура Ісуса Хрыста, знойдзеная ў Кармеліцкім касцёле; выява Ісуса Хрыста на сцяне разбуранай келлі мужчынскага кляштара.

Фота аўтара

Запіскі віцебскага жыхара

Нататкі краязнаўцы

Цікавы эпизод з часоў вайны 1812 года, паводле слоў відавочцы, прыводзіць у сваёй кнізе "Исторические сведения о примечательнейших местах в Белоруссии с присовокуплением и других сведений к ней же относящихся" (Санкт-Пецярбург, 1855 г.) адзін з першых нашых краязнаўцаў, генерал-маёр М. Без-Карніловіч.

"Стан Віцебска, падчас знаходжання ў ім французай, добра адлюстраваны ў апісанні, зробленым тамашнім домаўладальнікам пасля вайны, які змясціў яго ў адным з часопісаў, дзе, паміж іншым, сказана: "Пачуўшы, што Напалеон ужо ў Віцебску, і рабаванне спыняецца, мы рушылі туды... У Віцебску ўсе вуліцы, па якіх я праходзіў, усе дамы, пуні і адрывы былі запоўнены французамі. На вуліцах не было відаць грамадзян, акрамя бедных і яўрэяў. На задзвінкі лаўкі і склепы былі пустыя, дзверы паўсюль адчынены, зламаны, шыбы разбіты, аканіцы парасколаны... У цэрквах, касцёлах, манастырах ляжалі параненыя і хворыя, і там жа для іх захоўвалася правізія. У маім доме агароджа, якая аддзяляла сад ад панаворка, была зламаныя і паваленыя; паўсюль вакол сада і дома праломы. Сад пераўтвораны ў канюшню і пашу, паўсюль навоз і смурод. Слугі пастаяльця, які кватараваў у мяне, ставілі на партэіны гаршчкі, каструлі, крышлы тытунь. Па сценах, паміж карцінамі, развешвалі сырое мяса, з раницы да ночы палілі ў печы, трубы не закрываліся, дзверы і вокны не зачыняліся. Маючы перад вачыма дровы, ламалі платы, палісаднікі; у святліцах секлі мёбло на паленне ў печы, а самую цёплую летнюю пару, усялякія нечыстоты вылівалі за вокны. З усіх бакоў заходзілі ў дом салдаты, бралі ўсё, што можна было вынесці..."

зваў і часопіс, у якім яны былі надрукаваныя. Таму ў мяне як краязнаўца была задача высветліць прозвішча мемуарыста і адшукаць нумар перыядычнага выдання. Задача, трэба сказаць, не самая лёгкая. Мяркуюць самі: толькі ў абедзвюх сталіцах імперыі, у Маскве і Пецярбургу, выходзіла па некалькі дзесяткаў самых розных часопісаў, а былі ж яшчэ і правінцыйныя выданні, і цалкам магчыма, што менавіта ў адным з іх маглі быць надрукаваныя гэтыя мемуары.

Праз шмат гадоў мне ўсё ж удалося адшукаць гэтае выданне. Ім аказаўся "Сын Отечества" за 1813 год, які ў той час выдаваў вядомы пісьменнік і журналіст М. Грэх. Публікацыя называлася так: "Отрывок из записок витебского жителя". Аднак знаходка мала што растлумачыла, паколькі аўтар "Записок..." схаваўся за ініцыяламі Г. Д. У "Слоўніку псеўданімаў" І.Ф. Масанав па гэтым крыптанімам значыцца каля дзесяці самых розных пісьменнікаў, вучоных і грамадскіх дзеячаў, але сярод іх не аказалася імя "витебскага жителя".

Прайшло яшчэ колькі часу. Аднойчы ў рукі мне патрапіла кніга з не зусім звычайнай назвай "Истинное повествование, или Жизнь Гавриила Добрынина, им самим описанная в Могилеве и в Витебске. (1752—1823)". Выдадзена яна была ў 1872 годзе. Здавалася б, адказ знойдзены: супадаюць першыя літары імя і прозвішча, ды і аўтар, як бачым, з Віцебска. Але што цікава. Пры жыцці Гаўрыіла Добрыніна яго запіскі нідзе не друкаваліся. Рукапіс яго ўспамінаў

быў знойдзены толькі ў сярэдзіне 60-х гадоў XIX стагоддзя і толькі ўрывак з яго быў надрукаваны ў першым томе "Виленского сборника". Цалкам "Истинное повествование" было апублікавана М.Сямеўскім у яго часопісе "Русская старина" ў 1871 годзе, а ў наступным ужо выйшла асобным выданнем.

Са зместу гэтых аўтабіяграфічных запісак вынікае, што Гаўрыіл Добрынін незадоўга да пачатку вайны 1812 года служыў саветнікам Галоўнага суда Віцебскай губерніі, заставаўся ён у горадзе і падчас французскай акупацыі (што, як мы бачылі вышэй, і апісана Г. Добрыніным у "Отрывке", змешчаным у "Сыне Отечества"). Аднак больш поўны тэкст гэтага эпизода ўключаны ім у "Истинное повествование" ў форме "Письма к приятелю". Такім чынам "Отрывок из записок витебского жителя" з'яўляецца першай і адзінай публікацыяй Гаўрыіла Іванавіча Добрыніна ў расійскім перыядычным друку.

Міжволі ўзнікае пытанне: чаму Гаўрыіл Добрынін не надрукаваў свае ўспаміны пры жыцці? Справа ў тым, што сваю літаратурную працу ён пачаў пісаць у пачатку 1780-х, будучы ў Магілёве губернскім сакратаром. Адзін з урыўкаў датаваны ім 1787 годам. Другая частка запісак завершана Гаўрыілам Добрыніным у 1810 годзе. Абедзве часткі неаднакроць стылёва ім дапрацоўваліся: апошняя рэдактура адносіцца да 1818 года, а заканчэнне кароткай трэцяй часткі пазначана 23 красавіка 1823 года. Неўзабаве пасля гэтага, у ліпені 1824, Гаўрыіл Іванавіч памёр. Атрымліваецца, што смерць не да-

зволіла яму надрукаваць свае ўспаміны пры жыцці. Але гэта не зусім так.

Паводле зместу запіскі Гаўрыіла Добрыніна ўяўляюць сабой узор сатырычнага побытаапісальнага твора з яркімі і дакументальна дакладнымі карцінамі жыцця вышэйшых і ніжэйшых слаёў правінцыйнага духавенства, губернскага дваранства і чынавенства апошняй траціны XVIII стагоддзя. У якасці фону ўласнай біяграфіі ён уводзіць вялікую колькасць дзейных асоб, адасабляе некаторыя сюжэты ў выглядзе ўстаўных навел: гэта фігура п'яніцы і карцёжніка беларускага генерал-губернатора П. Пасека, першы п'яніца-вальтэр'янец В. Палянскага і іншыя сучасных яму асоб.

У другой частцы свайго "Истинного повествования" Гаўрыіл Добрынін палемізуе з Жан Жакам Русо, абвінавачваючы яго ў "соблазнительном празднословии", і з "Чистосердечным признанием" Д. Фанвізіна, "исповедь" якога называе "хвастовством". Асноўная ўстаноўка Г. Добрыніна заключаецца ў тым, каб праўдзіва распавесці пра ўсе падзеі свайго жыцця, нават да шчырнага прызнання ва ўзяцці хабараў і ўтойванні вялікага казённага крадзяжу.

Ці мог Г. Добрынін апублікаваць такое пры сваім жыцці? Адказ можа быць толькі адзін — не! Пра гэта, дарэчы, сведчыць і надзвычай цікавы біяграфічны факт: апошняя дзесяць гадоў свайго жыцця (з 1814 па 1824) Гаўрыіл Іванавіч займаў пост віцебскага губернскага пракурора.

Вячаслаў АФАНАСЬЕЎ

На здымку: І. Пешка "Панарама цэнтральнай часткі горада з вярхоўя рэчкі Віцьба".

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе газета
ўзнагароджана ордэнам
Дружбы народаў

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

ГА "Саюз пісьменнікаў
Беларусі"

РВУ "Літаратура
і Мастацтва"

Галоўны рэдактар
Анатоль КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная калегія:

Анатоль Акушэвіч
Лілія Ананіч
Алесь Бадак
Дзясні Барсукоў
Святлана Берасцень
Віктар Гардзеі
Уладзімір Гніламедаў
Вольга Дадзімава
Уладзімір Дуктаў
Анатоль Жук
Вольга Казлова
Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крайдзіч
Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Мікола Станкевіч
Юрый Цвяткоў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:

220034, Мінск,
вул. Захарова, 19

Тэлефоны:

галоўны рэдактар,
намеснік — 284-66-73

Адрасы:

публіцыстыкі — 284-66-71
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-95-62
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы і паэзіі — 284-44-04
мастацтва — 284-82-04
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

E-mail: lim_new@mail.ru

Адрас у Інтэрнеце:
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылалца на "ЛіМ".
Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.
Аўтары допісаў у рэдакцыю
паведваюць сваё
прозвішча, поўнасьцю імя і
імя па бацьку, пашпартныя
звесткі, асноўнае месца
працы, зваротны адрас.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацыі.
Набор і вёрстка
камп'ютарнага цэнтра
РВУ "Літаратура і Мастацтва".

Выходзіць раз на тыдзень
на пятніцах.
Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
"Літаратура і Мастацтва".
Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Незалежнасці, 79.

Індэкс 63856
Наклад 3537
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друк
11.03.2009 у 11.00

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 1293

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 0 9 0 1 0

Умела быць сама сабой

Працяг. Пачатак на стар. 1.

Пра тое, чаго каштавала Е. Лось настойлівае імкненне прамаўляць сваё праўдзівае слова, прамаўляць на мяжы магчымага і немагчымага, пісьменніца згадае не раз. З рознай нагоды, у розных жыццёвых сітуацыях. Скажа адкрытым тэкстам альбо на падтэкставым узроўні, з горкай іроніяй ці праз пакутліваю радасць творчага адкрыцця. І дзённікі, і лісты да рускага пісьменніка У. Смірнова [Ф. 141. В. 3. Спр. 102, 103], і асобныя вершы ("Людзі добрыя...", "Люблю паперы аркуш белы", "Мой сад", "Калега паважнасьцю пыхае...", "Крытык маскоўскі мяне пахвалялі...", "Боты", "Часам трэба, каб нехта цябе раззлаваў...", "Я вершаў напісала цэлы «жмут»..." і інш.) утрымліваюць цікавую інфармацыю, даюць уяўленне пра характар адносінаў беларускай паэтэсы з творчым працэсам і калегамі па пярэ, з чытачамі і крытыкай: "Я да цябе, паэзія, дабралася, // Як далако да вады на сухой мясціне. // Я з табой, нарэшце, спазналася, — // І стала светла ў маёй хаціне".

Нямногія ведалі, якім нялёгка, няпростым быў яе пісьменніцкі лёс. "Дабраўшыся да паэзіі", пабудоваўшы свае "вянцы зруба", яна, няўрымслівая, камунікабельная, прагна яна да творчасці, пазнання свету, была заложніцай абставін: падводзіла здароўе, адбірала сілы і час абавязкова служба (куды ж без хлеба надзённага?!), моцна стрымлівалі сямейна-бытавыя праблемы. Сапраўды, "ані конніка, ані коніка", як скуружна жалілася лірычная гераіня верша "Песня-шчаўлінка". І ўсё ж стала жыццёвай сілы, аптымізму змагчы нягоды: суровая, трагічная рэальнасць ваеннага дзяцінства "прышчэпіла" імунітэт маральнай і фізічнай трываласці.

Цікава, што свет жаночай паэзіі, прыродная абумоўленасць таленту жаночай сутнасцю яшчэ і сёння вывучаецца ў агульным рэчышчы літаратурнага развіцця, у агульным кантэксце. У такім выпадку многае страчваецца ў разуменні, напрыклад, спецыфікі трансфармацыі жыццёвай праўды ў творчым вопыце жанчыны-пісьменніцы.

З тых, хто так ці інакш дакрануўся да паэтычнай душы Е. Лось, глыбока адчуўшы сутнасць яе натуры, прыроду таленту, быў, найперш, той жа Варлен Бечык. На просьбу М. Я. Ярашэвіч (сястры пісьменніцы) напісаць успаміны ён, тады ўжо прызнаны крытык, у сваім лісце ад 2 лістапада 1978 года прызнаваўся: "Былі ў нас і ўскладненні ў адносінах (я думаю, што ў крытыкаў з паэтам рэдка ўсё і заўсёды складваецца бязвольна), было дастаткова і добрай прыязнасці <...>. Вось пішу, а ў душы агулкаецца адно, другое, трэцяе. [Еўдакія] Я[каўлеўна] была чалавекам рэдкай інтэнсіўнасці жыцця. Адных гэта вабіла, другіх бянтэжыла ці нават адштурхоўвала. Але яна трагічнага ліпеня імя Яе стала зорным, адхінулася ўсё што-дзённае і ў пранізлівым святле ўбачылася велічная постаць вялікай працаўніцы, жыццялюбкі, таленавітай паэтэсы, незвычайнага чалавека. Яна пакінула аб сабе вялікую, светлую, бялючую і доўгую памяць..." [Ф. 141. В. 3. Спр. 286. Л. 1, 2].

Не было ў беларускай літаратуры 60-х — пачатку 70-х гадоў пісьменніцы, у творчасці якой так моцна выявілася б яе жаночая сутнасць, яе прыродная накіраванасць — мець сям'ю, расціць сваю "дынастыю", быць сапраўднай "княгіняй" у сямейным і творчым жыцці. Да слова: у лістах да свайго пастаяннага адрасата, іванаўскага па-

эта-перакладчыка У. Смірнова, — перапіска была рэгулярнай на працягу цэлага дзесяцігоддзя, — раскажваючы пра літаратурныя мерапрыемствы маштабнага значэння, на якіх даводзілася быць гасцінай гаспадыняй, Еўдакія Якаўлеўна неаднойчы скажа: "Царавала". Быць у паэзіі, жыць паэзіяй азначала і адчуванне сваёй "царскай" улады над словамі, і пакліканасць талентам, запрыгоненасць ім.

Адкрытая, часам рэзка — "І крытыку таму дарую бо што ён можа, калі бот!...", нават катэгарычная, але заўсёды максімальна праўдзівая, яна зусім па-мужчынску адстойвала права быць пачутай светам, права шчодро дарыць сваё і ўбіраць рупна ўзгадаванае чужое:

Я ў кожным садзе
мару пабываць,
да кожнае галінкі прыхінуцца.
Тады мне весялей
сваё спяваць,
калі на спеў другія
адгукнуцца!..

Са з'яўленнем сям'і, нараджэннем сына рабіць гэта стала больш праблема. Пра тое, наколькі складана творчай натуры сумішчаць такія два пачаткі, як сямейнае быццё і шчасце мець "тытул песняра", згадае не раз. І адно, і другое патрабавала самаадданага служэння. Паэтэса разумела, востра перажывала складанасць сітуацыі, часта вяла пра гэта свой паэтычны дыялог з чытачом. І як жа тут не прыгадаць, бадай, па-свойму унікальны ў нашай паэзіі такія вершы Е. Лось, як "На дошцы — спіс турэцкіх падарожжаў..." або "Некалі...". У першым выпадку няўрымслівая душа лірычнай гераіні, заўжды гатовая да новых паездак, вандровак, сустрэч, па-

куль не можа сабе дазволіць падобную раскошу:

Я на дарогу ўжо
сабрала грошы,
Мая анкета гладкая, як дол.
І толькі ты,
мой будучы харошы,
Трымаеш мамку
дома за пагол...

А якой жа не характэрнай для саветскай ментальнасці праўдай "дыхае" прызнанне лірычнай гераіні пра немагчымасць творчага развіцця ў тых гадах, калі трэба цалкам аддаваць сябе першым мацярынскім клопатам і абавязкам:

Ні пачытаць,
Ні паглядзець кіно,
Ні выбраць гарнітур
у магазіне...

Адстала ад сябровак ты даўно:
Прычына — ён, твой неспакойны сыне.

Пакуль ты з ім
вучылася хадзіць,
Пакуль яго
ты вынасіла ціха,
Пакуль вучыла есці,
гаварыць, —
Забывалася пра песні, салаўіха.

Усё астатняе літаратурнае быццё Е. Лось — ад зборніка "Людзі добрыя" да "Лірыка лі-

пеня", да апошніх вершаў, што нарадзіліся ў бальнічнай палаце — было шчырае служэнне паэзіі і сыну: "А на зямлі — мой сын, а ў небе — вершы".

Дзе б ні была, што б ні рабіла, заўсёды помніла пра абяцанне "з кожнай паралелі, з мерыдыяна кожнага сынку", як той з'явіцца на свет, прывезці, "па яшчарцы, што ззяе на пяску", спець з душой "па калыханцы кожнае краіны". Так яно і будзе. Паездкі, сустрэчы, дні культуры, даклады, творчасць, а над усімі і усімі — мацярынскі клопат пра адзінае дзіця. Пра гэта не толькі вершы, але і лісты, паштоўкі, што дасылала свайму "княжычу" Е. Лось з розных краін і гарадоў. У тым жа Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва захоўваюцца лісты пісьменніцы, адрасаваныя сыну (Ф. 141. В. 3. Спр. 105). Усяго 57 старонак тэксту. Пісаліся тыя лісты з 1968 па 1977 гады.

Каб мець уяўленне пра гэты бок яе стасункаў з дарагім і бліжнім светам нагадаем, напрыклад, ліст ад 4 кастрычніка (год не па-

многае-многае другое. Загучаў у згаданым лісце і матыў вяртання з усіх дарог — блізкіх і далёкіх — маці, жанчыны, пісьменніцы да роднай "хатчкі, да мілай дзятчкі сваёй". Працываганя словы з верша Е. Лось "З чужой мясцінай развітацца...", у якім тонка перададзена цэлая гама пачуццяў, абумоўленых бясконцымі разлукамі самых родных душ:

Нямала год прыпеў азіны
душа галосіць на шляхах.
Яго не чуе мой азіны
пры школе, кніжках,
хлопчуках.

Разлуку з маткаю трымае,
а што рабіць —
такі ўжо лёс!

І мне дарога стаўбавая —
каб ты хутчэй дужэў і рос.

Увогуле ж творчасць Е. Лось настолькі багатая адлюстраваннем дзіцячай душы, паэзіі маленства, мудрага разумення пытанняў быцця маленькага чалавека ў цікавым і такім складаным свеце існавання, што можна скасаці асобны зборнік лірыкі, прысвечаны праблеме паэтычнага "тварэння" лёсу сына, фарміравання яго душы, развіцця духоўнага свету і эстэтычных густаў. Разам з тым, гэта была б вельмі цікавая і павучальная кніга ў плане разумення сённяшніх аспектаў сямейнага выхавання дзіцяці. Многія вершы пісьменніцы — "Маці і сын", "Сыноч, сыноч...", "Настаўніцы першага класа", "Ці дачакаюся, сыноч...", "Вучнёўскі танец", "Сынку", "Мамін атэстат", "Блакітная птушка", "Устань, дзіцятка, на зары...", "Мышце класа", "Дзіцячы вечар", "Дарослым будзеш...", "Матчыны строфы" і інш. — цудоўнае сведчанне таго, як паэтэса і яе лірычная гераіня ўмелі жыць клопатамі, трывогамі і спадзяваннямі дзіцяці.

У сваіх роздумах над лёсам паэтэсы, над даўгалеццем яе лірычных кніг зноў хацелася б прыгадаць словы В. Бечыка, які ўдзячнаю душой і шчырма-паэтычным лістом да Марыі Якаўлеўны ад 9 студзеня 1985 года адгукнуўся на выхад кнігі Е. Лось "Валашка на мяжы": "Кніга атрымалася цудоўная і аформлена таксама як належыць. Каб магла пачуць Е[ўдакія] Я[каўлеўна], што пра яе цяпер гавораць, убачыць, як выдаюць, — парадавалася б. Але ж і мы, хай з горьчучу, нават з болям, але бярэм гэтую кнігу з задавальненнем. <...> "Валашка на мяжы" падоўгу ляжыць перада мною, то на стала, то на стале каля падушкі — часам проста кладу побач перад сном, нешта гартану перад гэтым, прачытаю — і ляжыць, і адчуванне ў мяне, што такое судства — неабходнае" [Ф. 141. В. 3. Спр. 286. Л. 9].

Дык хай жа і надалей будзе гэтак патрэбна імя — **Еўдакія Лось** — і яе таленавітае, зямное слова.

На здымках: А. Вялюгін, Е. Лось, У. Караткевіч; аўтаграфі на памяць.

Тамара НУЖДЗІНА